

BIBLIJOS AIŠKINIMAS BAŽNYČIOJE

1993 balandžio 15 d.

© KATALIKŲ INTERNETO TARNYBA, 1999

Tekstą internetui parengė *Katalikų interneto tarnyba*.

Už galimybę šį tekstą išversti ir pateikti internete dėkojame *Vokietijos katalikų akcijai RENOVABIS*.

TURINYS

Kardinolo Josefo Ratzingerio pratarmė

IŽANGA

A. DABARTINĖ PROBLEMATIKA

B. ŠIO DOKUMENTO TIKSLAS

I. AIŠKINIMO METODAI IR PRIEITYS

A. ISTORINIS-KRITINIS METODAS

1. Metodo istorija
2. Principai
3. Apibūdinimas
4. Įvertinimas

B. NAUJI LITERATŪRINĖS ANALIZĖS METODAI

1. Retorinė analizė
2. Naratyvinė analizė
3. Semiotinė analizė

C. TRADICIJA GRINDŽIAMOS PRIEITYS

1. Kanoninė prieitis
2. Prieitis per žydų aiškinimo tradicijas
3. Prieitis per teksto poveikio istoriją (*Wirkungsgeschichte*)

D. HUMANITARINIŲ MOKSLŲ PRIEITYS

1. Sociologinė prieitis
2. Prieitis per kultūros antropologiją
3. Psichologinės ir psichoanalitinės prieitys

E. KONTEKSTINĖS PRIEITYS

1. Prieitis per išlaisvinimo teologiją
2. Feministinė prieitis

F. FUNDAMENTALISTINIS TRAKTAVIMAS

II. HERMENEUTINIAI KLAUSIMAI

A. FILOSOFINĖS HERMENEUTIKOS

1. Siuolaikinė perspektyva
2. Naudingumas egzegzezei

B. IKVĖPTOJO RAŠTO PRASMĖ

1. Žodinė prasmė
2. Dvasinė prasmė
3. Pilnatviškesnioji prasmė

III. BŪDINGI KATALIKIŠKOJO AIŠKINIMO MATMENYS

A. AIŠKINIMAS BIBLINĖJE TRADICIJOJE

1. Peraiškinimai (relectures)
2. Ryšys tarp Senojo ir Naujojo Testamento
3. Keletas išvadų

B. AIŠKINIMAS BAŽNYČIOS TRADICIJOJE

1. Kanono susidarymas
2. Bažnyčios Tėvų egzegzė
3. Ivairių Bažnyčios narių vaidmuo aiškinyje

C. EGZEGETO UŽDUOTIS

1. Pagrindinės kryptys
2. Tyrinėjimas
3. Mokymas
4. Publikacijos

D. RYŠIAI SU KITOMIS TEOLOGIJOS DISCIPLINOMIS

1. Teologija ir biblinių tekstų išankstinis supratimas
2. Egzegzė ir dogminė teologija
3. Egzegzė ir moralės teologija
4. Skirtingi požiūriai ir būtina sąveika

IV. BIBLIJOS AIŠKINIMAS BAŽNYČIOS GYVENIME

A. AKTUALIZACIJA

1. Principai
2. Metodai
3. Ribos

B. IKULTŪRINIMAS

C. NAUDOJIMASIS BIBLIJA

1. Liturgijoje
2. Lectio divina
3. Pastoracinėje tarnyboje
4. Ekumenizme

IŠVADOS

IŠNAŠOS

Kardinolo Josefo Ratzingerio pratarmė

Biblijos studijos yra teologijos siela; taip tvirtina Vatikano II Susirinkimas, pasiskolinęs šį posakį iš popiežiaus Leono XIII (*DV*, 24). Šios studijos niekuomet nesibaigia; kiekvienas amžius turi savaip naujai stengtis suprasti šventąsias knygas. Istorinio-kritinio metodo atsiradimas aiškinimo istorijoje atvėrė naują erą. Jis atskleidė naują galimybę suprasti biblinį žodį pradine prasme. Kaip visų žmogaus pastangų, taip ir šio metodo atveju teigiamas galimybes lydėjo slapti pavojai: pradinės prasmės paieška gali paskatinti nukelti žodžius taip toli į praeitį, kad jie nebebus traktuojami kaip aktualūs. Tada gali atsitikti, kad realus ims atrodyti tikrai žmogiškasis matmuo, o tikrasis autorius, Dievas, bus pašalintas iš žmogiškajai tikrovei suprasti skirto metodo galiojimo srities. “Pasaulietinio” metodo taikymas Biblijoje neišvengiamai kėlė diskusijas. Visa, kas mums padeda geriau suprasti tiesą ir pasinaudoti jos reiškimo būdais, teologijai yra naudinga ir vertinga. Būtent šia prasme turime stengtis taikyti šį metodą teologiniuose tyrimuose. Visa, kas siaurina mūsų regos horizontą ir trukdo matyti bei girdėti toliau už to, kas vien žmogiška, turi būti pralaužta. Tad istorinio-kritinio metodo atsiradimas kartu sukėlė grumtynes dėl jo apimties bei jam būdingos formos, – kovą, kuri tikrai nėra pasibaigusi ir šiandien.

Šiose grumtynėse Katalikų Bažnyčios Magisteriumas keletą kartų išreiškė savo poziciją. Pirmiausia popiežius Leonas XIII 1893 m. lapkričio 18 d. paskelbtoje enciklikoje *Providentissimus Deus* nužymėjo keletą gairių egzegetiniame žemėlapyje. Laikotarpiu, kai liberalizmas buvo itin savimi pasitikintis ir perdėm atgrasiai dogmatiškas, Leonas XIII buvo priverstas pasisakyti gana kritiškai, nors ir neatmetė to, kas iš naujų galimybių buvo teigiama. Po penkiasdešimties metų dėl vaisingo didžiųjų katalikų egzegetų darbo popiežius Pijus XII 1943 m. rugsėjo 30 d. paskelbtoje enciklikoje *Divino afflante Spiritu* jau galėjo daugmaž pozityviai paskatinti vaisingai taikyti šiuolaikinius Biblijos supratimo metodus. 1965 m. lapkričio 18 dienos Vatikano II Susirinkimo konstitucijoje apie dieviškąjį Apreiškimą *Dei Verbum* visa tai buvo pritaikyta. Joje pateikta sintezė, iš esmės liekanti tarp išliekamąją vertę turinčių patristinės teologijos įžvalgų ir naujų modernistinių metodologinių sampratų.

Dabar šis metodologinis egzegetinio darbo spektras išsiplėtė tokia apimtimi, kurios nebuvo įmanoma numatyti prieš trisdešimt metų. Pasirodė nauji metodai ir naujos prietys – nuo struktūralizmo iki materialistinės, psichoanalitinės bei išlaisvinimo egzegezių. Kita vertus, yra mėginimų atgaivinti patristinę egzegezę ir įtraukti atnaujintas Rašto dvasinio aiškinimo formas. Tad Popiežiškoji Biblijos komisija ėmėsi užduoties pamėginti įvertinti katalikų egzegezės būklę šiandien, praėjus šimtui metų nuo *Providentissimus Deus* ir penkiasdešimčiai nuo *Divino afflante Spiritu* paskelbimo. Popiežiškoji Biblijos komisija savo naujuoju pavidalu po Vatikano II Susirinkimo yra jau nebe Magisteriumo organas, bet komisija, sudaryta iš mokslininkų, kurie, kaip tikintieji egzegetai prisiėmę mokslinę ir bažnytinę atsakomybę, reiškia savo nuomonę svarbiais Šventojo Rašto aiškinimo klausimais ir žino, jog, vykdydami šią užduotį, turi Magisteriumo pasitikėjimą. Tad buvo sukurtas dabartinis dokumentas. Jame pateikiama gerai pagrįsta nūdienos metodų apžvalga, supažindinanti su šių priešų galimybėmis bei ribomis. Atitinkamai dokumento tekste gilinamasi, kaip gali tapti žinoma Rašto prasmė, atsirandanti žmogaus žodžiui ir Dievo žodžiui kartu veikiant istorinių įvykių nepakartojamybėje ir visada gyvo Žodžio, šiuolaikiško visais amžiais, amžinybėje. Biblinis žodis ateina iš realios praeities. Tačiau jis ateina ne tik iš praeities, bet sykiu iš Dievo amžinybės bei veda į Dievo amžinybę, tačiau veda vėlgi per laiką, kuriam priklauso praeitis, dabartis ir ateitis. Manau, jog šis dokumentas bus labai naudingas svarbiais Šventojo Rašto teisingo supratimo klausimais ir padės mums žengti toliau. Jis eina 1893 m. bei 1943 m. enciklikų pėdomis ir vaisingai jas plėtoja.

Norėčiau padėkoti Biblijos komisijos nariams už kantrias ir dažnai nelengvas diskusijas, kuriose tekstas pamažėle augo. Tikiuosi, kad dokumentas plačiai pasklis ir autentiškai prisidės prie pastangų norint labiau įsisavinti Dievo žodį Šventajame Rašte.

Roma, 1993 m. šv. evangelisto Mato šventė.

Kardinolas Josefas Ratzingeris.

IŽANGA

Biblijos tekstų aiškinimas mūsų dienomis tebežadina gyvą susidomėjimą ir tebekelia svarbias diskusijas, pastaraisiais metais įgavusias naujų matmenų. Dėl Biblijos svarbos krikščioniškajam tikėjimui, Bažnyčios gyvenimui ir krikščionių santykiams su kitų religijų tikinčiaisiais, Popiežiškoji Biblijos komisija buvo paskatinta pareikšti šiuo klausimu savo nuomonę.

A. DABARTINĖ PROBLEMATIKA

Biblijos aiškinimo problema nėra šiuolaikinis išradimas, kaip kartais norima įteigti. Pati Biblija liudija, kad ją aiškinti gali būti sunku. Greta skaidrių tekstų, joje pasitaiko ir miglotų vietų. Skaitydamas tam tikras Jeremijo pranašystes, Danielius ilgai ieškojo jų prasmės (Dan 9, 2). Kaip rašoma Apaštalo darbuose, skaitydamas Izaijo knygą (Iz 53, 7–8) panašioje situacijoje atsidūrė pirmojo amžiaus etiopas, kuris pripažino, jog jam reikalingas aiškintojas (Apd 8, 30–35). Antrajame Petro laiške teigiama, “kad jokia Rašto pranašystė negali būti savavališkai aiškinama (2 Pt 1, 20), ir, kita vertus, pastebima, jog apaštalo Pauliaus laiškuose “esama sunkiai suprantamų dalykų, kuriuos nemokšos ir nesubrendėliai iškraipo, aiškindami kaip ir kitus raštus, savo pačių pražūčiai” (2 Pt 3, 16).

Taigi problema sena, tačiau laikui bėgant ji darėsi vis aktualesnė: dabar norintis įsijausti į Biblijos įvykius ir žodžius skaitytojas turi persikelti dvidešimt ar trisdešimt amžių į praeitį, ir tai nėra lengva. Kita vertus, dėl humanitarinių mokslų padarytos pažangos šiais laikais aiškinimo klausimai tapo sudėtingesni. Senovės tekstams studijuoti imta taikyti mokslinius metodus. Kiek šie metodai tinka Šventajam Raštui aiškinti? Vadovaudamasi pastoracine išmintimi, Bažnyčia šio klausimo atžvilgiu ilgą laiką laikėsi labai santūriai, nes neretai metodai, kad ir turintys teigiamų elementų, buvo susiję su krikščionybei priešingomis pozicijomis. Galiausiai atsirado teigiamų poslinkių, kuriuos ženklino popiežių dokumentai nuo Leono XIII enciklikos *Providentissimus Deus* (1893 lapkričio 18) iki Pijaus XII enciklikos *Divino afflante Spiritu* (1943 rugsėjo 30) bei patvirtino Popiežiškosios Biblijos komisijos deklaracija *Sancta Mater Ecclesia* (1964 balandžio 21) ir ypač Vatikano II Susirinkimo dogminė konstitucija *Dei Verbum* (1965 lapkričio 18).

Tokio konstruktyvaus požiūrio *vaisiai* buvo akivaizdūs. Biblijos studijos Katalikų Bažnyčioje labai suklestėjo, ir jų mokslinę vertę imta vis labiau pripažinti tiek mokslo pasaulyje, tiek tarp tikinčiųjų. Pastebimai palengvėjo ekumeninis dialogas. Sustiprėjusi Biblijos įtaka teologijai prisidėjo prie teologinio atsinaujinimo. Padidėjęs katalikų domėjimasis Biblija skatino krikščioniškojo gyvenimo pažangą. Visi, kurie šioje srityje yra įgiję rimtą išsilavinimą, mano, jog neįmanoma grįžti į ikikritinio aiškinimo stadiją, pagrįstai jų laikomą nepakankama.

Tačiau labiausiai paplitęs mokslinis metodas – istorinis-kritinis, – nevaržomai taikomas egzegezėje, įskaitant katalikiškąją, sykiu yra kvestionuojamas: viena vertus, kitų metodų ir priemonių mokslo pasaulyje atsiradimo, kita vertus, kritikos, reiškiamos daugelio krikščionių, laikančių jį nepakankamu žvelgiant iš tikėjimo perspektyvos. Istoriniam-kritiniam metodui, ypač dėmesingam, kaip rodo metodo pavadinimas, tekstų ar tradicijų istorinei raidai laikų kaitoje – arba *diachronijai*, – tam tikrose srityse tenka varžytis su metodais, pabrėžiančiais *synchroninį* tekstų supratimą, tai yra tokį, kuris susijęs su jų kalba, kompozicija, naratyvine struktūra ar įtaigumo geba. Negana to, daugelis tyrinėtojų, užuot stengęsi diachroniniais metodais rekonstruoti praeitį, mieliau ėmė kelti klausimus patiems tekstams, įkomponuodami juos į šių laikų perspektyvą filosofiniu, psichoanalitiniu, sociologiniu, politiniu ar kitokiu požiūriu. Toks metodų bei priemonių pliuralizmas vieniems brangintinas kaip turtingumo rodiklis, kitiems kelia didžiulės sumaištis įspūdį.

Ši tikra ar tikrai regima sumaištis suteikė naujų argumentų mokslinės egzegezės priešininkams. Konfliktuojančios interpretacijos, jų tvirtinimu, rodo, jog pajungiant bibliinius tekstus mokslinių metodų reikalavimams nieko neįgyjama, bet, priešingai, daug ko netenkama. Jie pabrėžia, kad mokslinė egzegezė trikdo bei verčia suabejoti daugybe dalykų, kurie iki tol būdavo nesunkiai priimami, skatina kai kuriuos

egzegetus užimti pozicijas, priešingas Bažnyčios tikėjimui tokiais svarbiais klausimais kaip Jėzaus nekaltas prasidėjimas bei jo stebuklai ir net jo prisikėlimas bei dieviškumas.

Pasak jų, mokslinė egzegezė net ir tada, kai nesukelia tokių neigiamų nuostatų, visiškai nevaisinga krikščioniškojo gyvenimo pažangos požiūriu. Užtuot padariusį kelią prie Dievo žodžio gyvųjų versmių lengvesnį bei patikimesnį, ji paverčia Bibliją uždara knyga, kurios aiškinimas, visada problemiškas, negalimas be įmantrių techninių priemonių ir dėl to tampa keliems specialistams rezervuota sritimi. Jiems kai kas taiko Evangelijos posakį: “Jūs pasisavinote pažinimo raktą, bet patys nėjote ir norintiems įeiti kliudėte” (Lk 11, 52; plg. Mt 23, 13).

Todėl laikomasi nuomonės, kad kantrų mokslinį egzegetinį triūsą būtina pakeisti paprastesnėmis priemonėmis, pavyzdžiui, vienokiomis ar kitokiomis sinchroninio skaitymo praktikomis, kurių, manoma, pakanka, arba, atmetant visas studijas, giriamas vadinamasis “dvasinis” Biblijos skaitymas, suprantamas kaip vien asmeniniu subjektyviu įkvėpimu besivadovaujantis bei šiam įkvėpimui maitinti skirtas skaitymas. Kai kas Biblijoje pirmiausia ieško savaip įsivaizduojamo Kristaus ir savo spontaniškų religinių jausmų patenkinimo. Kiti teigia čia randą tiesioginius atsakymus į visokiausius asmeninius ar su bendruomene susijusius klausimus. Daugelis sektų kaip vienintelį tikrą peršą aiškinimą, kurį jos neva gavusios apreiškimu.

B. ŠIO DOKUMENTO TIKSLAS

Todėl čia pravartu aptarti įvairius Biblijos aiškinimo dabartinės būklės aspektus, įsiklausyti į kritiką, skundus bei lūkesčius, reiškiamus šiuo klausimu, įvertinti naujų metodų bei priečių atvertas galimybes ir pamėginti tiksliau nustatyti kryptį, geriausiai atitinkančią egzegeto misiją Katalikų Bažnyčioje.

Toks yra šio dokumento tikslas. Popiežiškoji Biblijos komisija nori nurodyti kelius, kurie kreiptų į Biblijos aiškinimą, kuo ištikimesnį jos žmogiškajai bei dieviškajai prigimčiai. Popiežiškoji Biblijos komisija nemėgins čia atsakyti į visus su Biblija susijusius klausimus, kaip, pavyzdžiui, įkvėpimo teologija. Ji nori išnagrinėti metodus, galinčius veiksmingai padėti atverti visus bibliniuose tekstuose slypinčius turtus, kad Dievo Žodis galėtų vis labiau tapti dvasiniu jo tautos narių maistu, jų gyvenimo, kupino tikėjimo, vilties ir meilės, versme bei šviesa visai žmonijai (plg. *Dei Verbum*, 21).

Norint pasiekti šį tikslą, šiame dokumente bus:

- 1) pateikti glausti įvairių metodų bei priečių[1] aprašymai ir jų galimybių bei ribotumų apibūdinimai;
- 2) tiriami kai kurie hermeneutiniai klausimai;
- 3) pasiūlyti Biblijos katalikiškam aiškinimui būdingų matmenų bei sąsajų su kitomis teologijos disciplinomis apmąstymai;
- 4) galiausiai aptarta, kokia vieta Biblijos aiškinimui tenka Bažnyčios gyvenime.

I. AIŠKINIMO METODAI IR PRIEITYS

A. ISTORINIS-KRITINIS METODAS

Istorinis-kritinis metodas yra būtinas norint moksliskai tyrinėti senovės tekstų prasmę. Kadangi Šventojo Rašto, kaip “Dievo žodžio žmogaus kalba”, visos dalys bei visi šaltiniai buvo sukurti žmogiškųjų autorių, tai teisinga Rašto samprata ne tik leidžia teisėtai taikyti šį metodą, bet to dar net ir reikalauja.

1. Metodo istorija

Norint teisingai įvertinti šį metodą tokį, koks jis yra dabar, derėtų žvilgtelėti į jo istoriją. Kai kurie šio aiškinimo metodo elementai labai seni. Jie buvo taikomi antikoje klasikinės literatūros graikų komentatorių ir vėliau, patristikos laikotarpiu, tokių autorių kaip Origenas, Jeronimas ir Augustinas. Metodas tuomet buvo

dar menkai išplėtotas. Jo šiuolaikinės formos yra tobulinimo, ypač suaktyvėjusio nuo Renesanso humanistų bei jų *recursus ad fontes* laikų, rezultatas. Naujojo Testamento *teksto kritika* kaip mokslinė disciplina galėjo imti vystytis tikrai nuo 1800 metų, kai atsiskyrė nuo *Textus receptus*. Tuo tarpu literatūros kritikos pradžia laikytinas XVII amžiuje pasirodęs Richardo Simono veikalas, kuriame jis atkreipė dėmesį į Penkiaknygėje pasitaikančius pasikartojimus ir turinio bei stiliaus skirtumus, sunkiai suderinamus su vienu asmeniui, Mozei, priskiriama viso teksto autoryste. XVIII amžiuje Jean Austruc'as dar tenkinosi paaiškinimu, jog Mozė, kurdamas Pradžios knygą, naudojo keliais (pirmiausia, dviem pagrindiniais) šaltiniais, tačiau vėliau kritika vis ryžtingiau ginčijo Penkiaknygės priskyrimą Mozei. Ilgą laiką literatūros kritika vien stengėsi išskirti tekstuose įvairius šaltinius. Taip XIX amžiuje išsirutuliojo vadinamoji "dokumentų hipotezė", siekusi paaiškinti Penkiaknygės redagavimą. Pagal ją, į vieną buvo suldyti keturi iš dalies paraleliški, tačiau skirtingų epochų dokumentai – Jahvisto (J), Elohisto (E), Deuteronomo (D) ir Kunigiškojo autoriaus (P: *Priesterschrift*). Būtent šiuo pastaruoju dokumentu, struktūruodamas visumą, rėmėsi galutinis redaktorius. Analogiškai, siekiant paaiškinti trijose sinoptinėse evangelijose pastebėtus sutapimus bei skirtumus, remtasi "dviejų šaltinių" hipoteze, pagal kurią Mato ir Luko evangelijos buvo sukurtos remiantis dviem pagrindiniais šaltiniais, būtent – Morkaus evangelija ir Jėzaus posakių rinkiniu (pavadintu Q pagal vokišką žodį *Quelle* – šaltinis). Iš esmės abi šios hipotezės mokslinėje egzegezėje tebėra pripažįstamos, nors ir yra ginčų objektas.

Siekdama nustatyti bibliinių tekstų chronologiją bei įvairius šaltinius, literatūros kritika apsiribojo teksto skaidymu bei narstymu ir neskyrė pakankamai dėmesio biblinio teksto galutinei struktūrai ir naujienai, kurią jis išreiškia dabartiniu savo pavidalu, tai yra menkai vertino redaktorių darbą. Dėl šios priežasties istorinė-kritinė egzegezė galėjo pasirodyti kaip griauanti bei ardanti tekstą, juolab kad kai kurie egzegetai, veikiami lyginamosios religijų istorijos – tokios, kokia tuo metu buvo praktikuojama – arba remdamiesi filosofinėmis pažiūromis, neigiamai vertindavo Bibliją.

Hermannas Gunkelis išlaisvino metodą iš taip suprantamos literatūros kritikos geto. Nors ir toliau laikydamas Penkiaknygės knygas kompiliacijomis, jis sutelkė dėmesį į ypatingą skirtingų teksto dalių struktūrą. Jis stengėsi nustatyti kiekvienos žanrą (pavyzdžiui, ar tai "legenda", ar "himnas") ir jų pradinę aplinką arba *Sitz im Leben* (pavyzdžiui, teisinę, liturginę ir t. t. aplinką). Ši literatūrinių žanrų tyrinėjimą lydėjo kritinis formų studijavimas (*Formgeschichte*), sinoptinių evangelijų egzegezėje pradėtas Martino Dibelijaus ir Rudolfo Bultmanno. Pastarasis susiejo *Formgeschichte* studijas su egzistencialistinės Martino Heidegerio filosofijos įkvėpta bibrine hermeneutika. Todėl į *Formgeschichte* dažnai būdavo žiūrima labai atsargiai. Nepaisant to, taikant šį metodą kaip tokį, tapo aišku, kad Naujojo Testamento tradicija kilo ir susiformavo krikščionių bendruomenėje, arba ankstyvojoje Bažnyčioje, pereinama nuo paties Jėzaus skelbimo prie skelbimo, kad Jėzus yra Kristus. *Formgeschichte* papildė *Redaktionsgeschichte*, arba kritinės redagavimo studijos. Jomis stengiamasi išryškinti asmeninį kiekvieno evangelisto indėlį ir teologinę orientaciją, kuria jie vadovavosi redaguodami. Ėmus taikyti šį metodą, istorinio-kritinio metodo skirtingų stadijų seka pasidarė labiau užbaigta: nuo teksto kritikos pereinama prie skaidančios literatūros kritikos (šaltinių tyrinėjimai), tada prie kritinio formų studijavimo ir galiausiai prie redagavimo analizės, dėmesingos teksto visumai. Taip tapo įmanoma daug tiksliau suvokti Biblijos autorių bei redaktorių siekius, taip pat naujieną, kurią jie norėjo perteikti pirmiesiems adresatams. Istoriniam-kritiniam metodui tai garantavo pirmąją svarbą.

2. Principai

Pagrindiniai istorinio-kritinio metodo principai klasikiniu pavidalu yra šie:

Tai *istorinis* metodas, ir toks yra ne vien dėl to, kad taikomas senovės tekstams (šiuo atveju – Biblijos) ir tiria jų istorinę reikšmę, bet ir dėl to – ir tai svarbiausia, – kad juo stengiamasi atskleisti Biblijos tekstų atsiradimo istorinius diachroniškus procesus, neretai sudėtingus ir trukusius ilgą laiką. Įvairiais radimosi etapais Biblijos tekstai būdavo adresuojami įvairioms skaitytojų ar klausytojų, gyvenusių skirtingais laikais ir skirtingose vietose, kategorijoms.

Tai *kritinis* metodas, nes kiekviename iš etapų (nuo teksto kritikos iki kritinių redakcijos studijų) naudojami moksliniai, kuo objektyvesniais kriterijais, siekdamas dabarties skaitytojui padaryti prieinamą neretai sunkiai suprantamą Biblijos tekstų prasmę.

Juo kaip analitiniu metodu Biblijos tekstai studijuojami lygiai taip pat, kaip ir bet kuris kitas senovės tekstas, aiškinant jį kaip žmogaus kalbėjimo apraišką. Tačiau šis metodas padeda egzegetui, pirmiausia kritiškai tyrinėjant tekstų redagavimą, geriau suvokti dieviškojo apreiškimo turinį.

3. Apibūdinimas

Dabartinėje raidos pakopoje istorinis-kritinis metodas apima tokius etapus:

Mokslinės operacijos pradedamos jau ilgą laiką praktikuojama teksto kritika. Remdamasi seniausių ir geriausių rankraščių, kaip antai papirusų, senovės vertimų bei patristikos, liudijimu, ji siekia pagal tam tikras taisykles nustatyti biblinį tekstą, kuris būtų kuo artimesnis originaliam.

Po to tekstas atitenka lingvistinei (morfologinei ir sintaksinei) bei semantinei analizei, besinaudojančiai istorinės filologijos žiniomis. Tada literatūros kritika stengiasi išvelgti didelių ir mažų tekstinių vienetų pradžią bei pabaigą ir patikrinti vidinį teksto sąryšingumą. Pasikartojimai, nesuderinami prieštaravimai ir kitokie požymiai liudija tam tikrų tekstų sudėtinį pobūdį; tuomet jie dalijami į nedidelius vienetus ieškant kiekvieno iš jų priklausomybės skirtingiems šaltiniams. Žanro kritika siekiama nustatyti literatūrinius žanrus, jų pradinę aplinką, specifinius bruožus bei raidą. Tradicijos kritika priskiria tekstus tam tikrai tradicijos srovei ir mėgina patikslinti jos istorinę raidą. Galiausiai redakcijos kritika nagrinėja, kaip tekstas keitėsi prieš įgaudamas galutinį pavidalą; ji analizuoja šį galutinį pavidalą, stengdamasi išvelgti jam būdingas tendencijas. Iki tol siekta paaiškinti tekstą per jo tapsmą diachroninėje perspektyvoje, o šis paskutinis etapas baigiasi sinchroniniu tyrinėjimu: dabar tekstas aiškinamas kaip toks, remiantis skirtingų jo elementų tarpusavio sąveika ir traktuojant jį naujienos, kurią autorius norėjo perteikti savo amžininkams, aspektu. Taip galima atsižvelgti į pragmatinę teksto funkciją.

Tyrinėjamam tekstui priklausant tam tikram istoriniam literatūros žanrui ar turint ryšį su istoriniais įvykiais, literatūros kritiką papildo istorijos kritika, siekianti nustatyti jo istorinę reikšmę šiuolaikine šio posakio prasme.

Taip aiškiai iškeliami biblinio apreiškimo konkrečios raidos įvairūs etapai.

4. Įvertinimas

Kaip vertintume istorinį-kritinį metodą, ypač dabartinėje jo raidos pakopoje?

Tai metodas, kuris, objektyviai taikomas, savaime neimplikuoja jokių *a priori*. Jei jo taikymą lydi kokie nors *a priori*, tai dėl to kaltas ne pats metodas, bet hermeneutiniai pasirinkimai, kreipiantys aiškinimą tam tikra kryptimi ir galintys būti tendencingi.

Iš pradžių orientuotas į šaltinių kritiką bei religijų istoriją, metodas, kaip išaiškėjo, leido naujaip priartėti prie Biblijos, parodydamas, jog ji yra rinkinys raštų, kurie dažniausiai, ypač Senojo Testamento atveju, nėra vieno autoriaus kūrinys, bet yra turėję ilgą priešistorę, neatskiriamą nuo Izraelio ar ankstyvosios Bažnyčios istorijos. Anksčiau žydiškajam ar krikščioniškajam Biblijos aiškinimui nebuvo būdingas aiškus konkrečių bei skirtingų istorinių sąlygų, į kurias Dievo žodis buvo įleidęs šaknis, suvokimas. Visa tai buvo suvokiama bendrai ir miglotai. Tradicinės egzegezės konfrontacija su moksline prietimi, kuri iš pat pradžių sąmoningai atsiribojo nuo tikėjimo ir kartais jam net prieštaravo, buvo tikrai skausminga; tačiau vėliau tai pasirodė išganinga: išsilaisvinęs iš išankstinių nusistatymų, metodas leido tiksliau suvokti Šventojo Rašto tiesą (plg. *Dei Verbum*, 12). Pasak *Divino afflante Spiritu*, *Šventojo Rašto žodinės prasmės ieškojimas yra viena iš*

esminių egzegezės užduočių, ir norint šią užduotį įvykdyti, būtina nustatyti literatūrinį tekstų žanrą (Ench. Bibl. 560), o istorinės-kritinis metodas kaip tik leidžia tai pasiekti.

Žinoma, taikant klasikinį istorinį-kritinį metodą išryškėja ir jo ribotumai, nes pasitenkinama bibliinių tekstų prasmės istorinėmis jų atsiradimo aplinkybėmis ieškojimu ir nesidomima kitomis prasmės galimybėmis, atsiskleidusiomis vėlesnėmis biblinio apreiškimo ir Bažnyčios istorijos epochomis. Nepaisant to, šis metodas daug prisidėjo prie labai vertingų egzegezės ir biblinės teologijos veikalų atsiradimo.

Jau seniai atsisakyta saistyti metodą su filosofine sistema. Neseniai jautėsi egzegetų tendencija pastūmėti metodą teksto formos akcentavimo turinio sąskaita linkme, tačiau šią tendenciją pakoregavo labiau diferencijuota semantika (žodžių, posakių, teksto) bei tekstų tyrinėjimas pragmatiniu aspektu.

Kalbant apie sinchroninės tekstų analizės įtraukimą į metodą, reikia pripažinti, jog toks veiksmas teisėtas, nes Dievo žodį išreiškia galutinis tekstas, o ne jo ankstesnė redakcija. Tačiau diachroniniai tyrimai yra būtini norint suvokti Šventajam Raštui būdingą istorinę dinamiką ir parodyti jo turtingą sudėtingumą: pavyzdžiui, Sandoros kodeksas (Iš 21–23) atspindi Izraelio visuomenės politinę, socialinę ir religinę padėtį, besiskiriančią nuo tos, kurią atspindi kiti įstatymų kodeksai, išlikę Pakartoto įstatymo (Įst 12–26) ir Kunigų (šventumo kodeksas, Kun 17–26) knygoje. Senajai istorinei-kritinei egzegezei buvo galima prikišti istorizavimo tendenciją, tačiau nevalia įpulti ir į kitą kraštutinumą – dėl sinchroninio metodo visiškai užmiršti istorija.

Galiausiai istorinio-kritinio metodo tikslas yra iškelti aikštėn – pirmiausia diachroniniu būdu – autorių ir redaktorių išreikštą prasmę. Lydimas kitų metodų bei priečių, jis leidžia šiuolaikiniam skaitytojui priartėti prie Biblijos teksto reikšmės, kokią dabar turime.

B. NAUJI LITERATŪRINĖS ANALIZĖS METODAI

Nė vienu moksliniu Biblijos tyrimo metodu neįmanoma aprėpti visos turtingos bibliinių tekstų įvairovės. Kad ir koks teisėtas, istorinis-kritinis metodas negali reikšti pretenzijų į visišką pakankamumą. Jis neišvengiamai palieka nuošalyje daugelį tiriamų raštų aspektų. Tad nenuostabu, jog šiandien siūlomi ir kiti metodai bei prieitys vienokiam ar kitokiam dėmesio vertam aspektui giliau suvokti.

Šiame skirsnyje (B) pateiksime kai kuriuos neseniai išsirutuliojusius literatūrinės analizės metodus. Tolesniuose skirsniuose (C, D, E) glaustai aptarsime įvairias prieitis, kurių vienos susijusios su tradicijos tyrinėjimais, kitos – su "humanitariniais mokslais", trečios – su konkrečiomis dabarties situacijomis. Galiausiai skirsnyje (F) aptarsime fundamentalistinį Biblijos aiškinimą, atmetantį bet kurias pastangas interpretuoti Bibliją remiantis metodu.

Naudodamasi šiandiene lingvistikos ir literatūros mokslo pažanga, Biblijos egzegezė vis labiau taiko naujus literatūrinės analizės metodus, ypač retorinę analizę, naratyvinę analizę ir semiotinę analizę.

1. Retorinė analizė

Tiesą sakant, retorinė analizė kaip tokia nėra naujas metodas. Nauja yra, viena vertus, jos sisteminis taikymas Biblijos aiškinimui, kita vertus, "naujosios retorikos" atsiradimas bei plėtojimas.

Retorika yra menas kurti įtikinėjamuosius diskursus. Kadangi visi Biblijos tekstai iš dalies yra įtikinėjamojo pobūdžio, tam tikras retorikos išmanymas turėtų būti egzegetų normalaus mokslinio inventoriaus dalis. Retorinė analizė taikytina kritiškai, nes mokslinė egzegezė neišvengiamai paklūsta kritinio proto reikalavimams.

Pastaruoju metu daugelyje Biblijos tyrinėjimų daug dėmesio skiriama retorikai Šventajame Rašte. Galima išskirti tris skirtingas prieitis.

Pirmoji remiasi klasikine graikų-lotynų retorika;
antroji dėmesį telkia į semitines komponavimo procedūras;
trečiąją įkvepia šiuolaikinės įžvalgos, vadinamoji "naujoji retorika".

Kiekvienai diskurso situacijai būdingi trys elementai:

kalbėtojas (arba autorias),
diskursas (arba tekstas) ir
klausytojai (arba adresatai).

Tad klasikinė retorika skiria tris įtikinėjimo veiksnius, sąlygojančius diskurso kokybę, – kalbėtojo autoritetą, diskurso argumentavimą ir klausytojams keliamas emocijas.

Kalbėjimo būdas daug priklauso nuo situacijų bei klausytojų įvairovės. Nuo Aristotelio laikų klasikinė retorika skiria tris iškalbos žanrus: juridinį (teismo įstaigose), diskusinį (politiniuose susirinkimuose) ir demonstracinį (per šventes).

Pripažindami milžinišką retorikos įtaką helenistinei kultūrai, vis daugiau egzegetų naudojami klasikinės retorikos traktatais tam tikriems Biblijos, ypač Naujojo Testamento, tekstų aspektams geriau išnagrinėti.

Kiti egzegetai dėmesį sutelkia į biblinės literatūrinės tradicijos specifinius bruožus. Ši semitų kultūroje įsišaknijusi tradicija aiškiai mėgsta simetriškas kompozicijas, kuriomis nustatomi įvairių teksto elementų ryšiai. Daugialypių paralelizmo formų bei kitų semitinių komponavimo procedūrų tyrimai leidžia geriau įžiūrėti literatūrinę tekstų struktūrą ir geriau suprasti jų naujieną.

"Naujoji retorika" remiasi bendresniu žvalgos tašku ir nenori būti vien stiliaus figūrų, oratorinių gudrybių ir diskurso rūšių katalogas. Ji tiria, kodėl tam tikra kalbos vartosena yra veiksminga bei pajėgi įtikinti. Ji nori būti "realistinė", atsisakydama apsiriboti grynai formalia analize. "Naujoji retorika" deramai atsižvelgia į pokalbio situaciją. Ji studijuoja stilių ir kompoziciją kaip priemones klausytojams paveikti. Siekdama to ji naudojami tokių disciplinų kaip lingvistika, semiotika, antropologija ir sociologija pastarojo meto laimėjimais.

Taikoma Biblijai, "naujoji retorika" siekia prasisiskverbti prie apreiškimo kalbos kaip religinio įtikinėjamojo kalbėjimo šerdies ir nustatyti jos poveikį socialinėje bendravimo aplinkoje.

Tokia retorinė analizė, ypač atsižvelgiant į pastarojo meto darbų pasiektas gelmes, labai vertintina, nes praturtina kritines tekstų studijas. Ji atitaiso ilgalaikio aplaidumo padarinius ir įgalina atskleisti ar geriau iškelti aikštėn pradines perspektyvas.

"Naujoji retorika" pagrįstai kreipia dėmesį į kalbos galią įtikinėti bei įtikinti. Biblija nėra vien tiesų reiškinys. Tai naujiena, atliekanti bendravimo tam tikrame kontekste funkciją, naujiena, lydima argumentavimo dinamikos ir retorinės strategijos.

Tačiau retorinė analizė taip pat yra ribota. Jei ji lieka grynai deskriptinė, tai jos rezultatai neretai atspindi tikrai stilistinį interesą. Būdama iš pagrindų sinchroninė, ji negali pretenduoti į nepriklausomo, kaip tokio savaime pakankamo metodo statusą. Jos taikymas bibliniams tekstams kelia ne vieną klausimą: ar šių tekstų autoriai priklausė išsilavinusiems visuomenės sluoksniams? Kiek jie laikėsi retorikos taisyklių kurdami savo tekstus? Kuri retorika tokių tekstų analizei tinkamesnė – graikų-lotynų ar semitų? Ar kartais nerizikinga tam tikriems bibliniams tekstams priskirti pernelyg įmantrią retorinę struktūrą? Šie ir kiti klausimai neturėtų būti priežastis tokios analizės atsisakyti; jie tikrai skatina nesinaudoti ja neapgalvotai.

2. Naratyvinė analizė

Naratyvinė egzegezė teikia metodą suprasti bei perteikti Biblijos naujieną, įvilktą į pasakojimo ir asmeninio liudijimo pavidalą, pamatinę bendravimo tarp žmonių formą, būdingą ir Šventajam Raštui. Senasis Testamentas iš tiesų dėsto išganymo istoriją, kurios galios kupinas pasakojimas virsta tikėjimo išpažinimo, liturgijos ir katechezės esminiu turiniu (plg. Ps 78, 3–4; Iš 12, 24–27; Įst 6, 20–25; 26, 5–11). Savo ruožtu krikščioniškosios kerigmos skelbimas apima Jėzaus Kristaus gyvenimo, mirties ir prisikėlimo - išsamiai evangelijose pasakojamų įvykių – naratyvinę seką. Katechezė irgi linksta į naratyvinę formą (plg. 1 Kor 11, 23–25).

Kalbant apie naratyvinę prietį, svarbu skirti analizės metodus ir teologinę refleksiją.

Šiandien siūloma daug *analizės metodų*. Vieni remiasi senovinių naratyvinių modelių tyrinėjimu, kiti – vienokia ar kitokia šiandiene "naratologija", galinčia turėti sąlyčio taškų su semiotika. Ypač dėmesinga teksto elementams, susijusiems su intriga, charakterizavimu ir pasakotojo požiūriu, naratyvinė analizė tiria, kaip istorija pasakojama, kad įtrauktų skaitytoją į "pasakojimo pasaulį" ir jo vertybių sistemą.

Dažnas metodas skiria "tikrąjį autorių" ir "numanomąjį autorių", "tikrąjį skaitytoją" ir "numanomąjį skaitytoją".

"Tikrasis autorius" yra asmuo, sukūręs pasakojimą.

"Numanomojo autoriaus" sąvoka nusakomas autoriaus įvaizdis, pamažu išryškėjantis (jo kultūra, temperamentas, polinkiai, tikėjimas ir t. t.) skaitant tekstą.

"Tikruoju skaitytoju" vadinamas bet kuris asmuo, kuriam tekstas prieinamas, pradedant pirmaisiais jį skaičiusiais ar jo besiklausiusiais adresatais ir baigiant šiandieniais skaitytojais ar klausytojais.

"Numanomasis skaitytojas" yra toks, kokį suponuoja ar sukuria tekstas, skaitytojas, gebantis atlikti dvasinius bei emocinius veiksmus, būtinus, kad įžengtum ir atsilieptum į pasakojimo pasaulį taip, kaip tikrasis autorius numatė per numanomąjį autorių.

Tekstas nepaliaus daręs poveikį tol, kol tikrieji skaitytojai (pavyzdžiui, mes XX a. pabaigoje) galės susitapatinti su numanomuoju skaitytoju. Viena iš didžiųjų egzegezės užduočių yra palengvinti taip susitapatinti.

Naratyvinė analizė įgalina naujaip įvertinti tekstų reikšmę. Istorinis-kritinis metodas tekstą traktavo kaip "langą", leidžiantį pažvelgti į vieną ar kitą epochą (ne tik į pasakojamuosius įvykius, bet ir į bendruomenės, kuriai jie pasakojami, situaciją), tuo tarpu naratyvinė analizė pabrėžia, kad tekstui būdinga ir "veidrodžio" funkcija ta prasme, kad jis atspindi tam tikrą pasaulio atvaizdą – "pasakojimo pasaulį", – veikiantį skaitytojo suvokimo būdus ir verčiantį jį priimti tas, o ne kitas vertybes.

Su tokiais, tipiškai literatūriniais tyrimais susijusi tam tikra *teologinė refleksija*, besistengianti nustatyti poveikį, kurį tikėjimo priėmimui daro šventraštinio pasakojimo – taigi ir liudijimo – pobūdis, ir iš to išvedanti hermeneutiką, orientuotą į praktiką bei pastoraciją. Taip reaguojama į įkvėptojo teksto supaprastinimą iki serijos teologinių tezių, dažnai formuluojamų ne šventraštinėmis kategorijomis ir kalba. Iš naratyvinės egzegezės reikalaujama naujuose istoriniuose kontekstuose reabilituoti bibliam pasakojimui būdingos reikšmės perteikimo būdus, siekiant plačiau atverti kelią jo išganingai galiai. Naratyvinė analizė akcentuoja būtinybę "pasakoti išganymą" (pasakojimo "informatyvusis" aspektas) ir "pasakoti atsižvelgiant į išganymą" ("performatyvusis" aspektas). Bibliame pasakojime glūdi skaitytojui adresuojamas – aiškiai ar neaiškiai išreikštas – egzistencinis kvietimas.

Naratyvinės analizės nauda Biblijos egzegezei akivaizdi, nes ji atitinka labai didelio skaičiaus bibliinių tekstų naratyvinį pobūdį. Ji gali palengvinti dažnai tokį sunkų perėjimą nuo teksto prasmės jo istorinėje aplinkoje – tokioje, kokią mėginama nustatyti istoriniu-kritiniu metodu – prie teksto reikšmės šiandieniam skaitytojui.

Antra vertus, "tikrojo autoriaus" ir "numanomojo autoriaus" perskyra daro aiškinimo problemas sudėtingesnes.

Biblijos tekstams taikoma naratyvinė analizė negali tenkintis vien tų tekstų įvilkimu į iš anksto nustatytus modelius. Ji turėtų stengtis taikytis prie jų savitumo. Synchroninį tekstų traktavimą būtina papildyti diachroniniu tyrinėjimu. Kita vertus, naratyvinė analizė turėtų saugotis galimos tendencijos atmesti bet koki tolesnį bibliinių pasakojimų turinio doktrininį plėtojimą. Priešingu atveju ji imtų prieštarauti pačiai biblinei tradicijai, praktikuojančiai tokį plėtojimą, ir bažnytinei tradicijai, toliau einančiai šiuo keliu. Galiausiai pravartu atkreipti dėmesį, kad naratyviai perteikto Dievo žodžio subjektyvaus egzistencinio veiksmingumo nevalia laikyti pakankamu jo tiesos supratimo kriterijumi.

3. Semiotinė analizė

Prie vadinamųjų synchroninių metodų – tai yra telkiančių dėmesį į galutinio pavidalo Biblijos tekstą – priskiriama ir semiotinė analizė, per pastaruosius dvidešimt metų labai išsiplėtojusi tam tikrose srityse. Šio metodo, kuriam iš pradžių taikytas bendras "struktūralizmo" terminas, protėviu galima laikyti šveicarų kalbininką Ferdinandą de Saussure'ą, šio amžiaus pradžioje sukūrusį teoriją, pasak kurios, kiekviena kalba yra tam tikroms taisyklėms paklustanti ryšių sistema. Metodo plėtojimuisi nemažą įtaką yra padarę daug kalbininkų bei literatūros kritikų. Daugelis Biblijos tyrinėtojų, taikančių semiotiką Biblijos tyrimams, remiasi Algirdu J. Greimu ir jo įsteigtąja Paryžiaus mokykla. Analogiškai šiuolaikine lingvistika pagrįsti metodai bei prietys rutuliojosi ir kitur. Čia pateiksime ir glaustai išnagrinėsime Greimo metodą.

Semiotika remiasi trim principais ar pagrindinėmis prielaidomis:

Imanencijos principas: kiekvienas tekstas sudaro reikšmės visumą; analizei rūpi visas tekstas, bet tik tai tekstas; ji neatsižvelgia į "išorinius" duomenis, kaip antai autorius, adresatus, pasakojamus įvykius, redagavimo istoriją.

Prasmės struktūros principas: nėra kitokios prasmės, išskyrus tą, kuri egzistuoja per santykį ir santykyje, ypač taikant tai skirtumo santykiui; taigi teksto analizė yra pastangos nustatyti santykių (priešpriešos, tapatybės ir t. t.) tarp elementų tinklą; iš kurio tada susidaro teksto prasmė.

Teksto gramatikos principas: kiekvienas tekstas laikosi tam tikros gramatikos, tai yra tam tikro taisyklių ar struktūrų skaičiaus; diskursu vadinamoje sakinių visumoje esama įvairių lygmenų, iš kurių kiekvienam būdinga sava gramatika.

Visą teksto turinį galima analizuoti trim skirtingais lygmenimis:

Naratyvinis lygmuo. Pasakojime tiriamos transformacijos, stumiančios veiksmą nuo pradinės prie galutinės būklės. Pasakojimo tėkmėje analizė stengiasi susekti logiškai tarpusavyje susietas skirtingas stadijas, žyminčias vienos būklės transformaciją į kitą. Kiekvienoje iš šių stadijų aiškiai apibrėžiami santykiai tarp "veikėjų (actants) atliekamų "vaidmenų"; tai santykiai, lemiantys būklės ir sukeliantys transformacijas.

Diskurso lygmuo. Analizę sudaro trys operacijos:

- (a) figūrų, tai yra teksto reikšminių elementų (veikėjų, laikų ir vietų) nustatymas ir klasifikacija;
- (b) kiekvienos figūros trajektorijos tekste nustatymas siekiant išsiaiškinti, kaip jomis šiame tekste yra naudojamosi;
- (c) teminės figūrų vertės tyrinėjimas. Pastarosios operacijos tikslas yra atsakyti, "dėl ko" (= vertė) figūrai būdinga tokia trajektorija tame apibrėžtame tekste.

Loginis-semantinis lygmuo. Tai vadinamasis giluminis lygmuo. Jis yra ir abstrakčiausias. Pradedama postulatu, kad bet kuri naratyvinė bei diskursyvinė organizacija pagrįsta loginėmis bei reikšminėmis

formomis. Analizės užduotis šiuo lygmeniu išryškinti logiką, kuriai pavaldžios pamatinės teksto naratyvinių bei figūratyvinių tėkmių artikuliacijos. Turint šį tikslą dažnai naudojamosi vadinamuoju "semiotiniu kvadratu" (*carré sémiotique*), pagrįsto ryšių tarp dviejų "priešingų" ir dviejų "prieštaraujančių" terminų (pavyzdžiui, juoda ir balta; balta ir nebalta; juoda ir nejuoda) taikymu.

Semiotinio metodo teoretikai nesiliauja jį tobulinę. Dabartiniai tyrimai daugiausia krypsta į raišką ("enonciation") ir intertekstualumą. Iš pradžių taikytas pasakojamiesiems Šventojo Rašto tekstams, kuriems jis geriau tiko, metodas vis labiau naudojamas ir kitų biblinio diskurso rūšių atžvilgiu.

Pateiktasis semiotikos apibūdinimas, ypač jos išankstinių prielaidų formulavimas, jau leidžia nuspėti šio metodo privalumus ir ribas. Atkreipdama didesnę dėmesį į tai, jog kiekvienas Biblijos tekstas yra nuosekli visuma, paklūstanti tiksliai lingvistikos mechanizmams, semiotika padeda suprasti Bibliją, žmonių kalba išreikštą Dievo žodį.

Semiotiką Biblijai tyrinėti galima taikyti tik tada, kai šis metodas yra atskirtas nuo tam tikrų struktūralistinėje filosofijoje išrutuliotų prielaidų, tai yra nuo pasakojančiojo subjekto bei užtekstinės sąsajos neigimo. Biblija yra žodis apie tikrovę, žodis, Dievo ištartas istorijoje ir šiandien mums adresuojamas per tarpininkus – žmogiškuosius autorius. Semiotinė prietis turėtų būti atvira istorijai – pirmiausia tekstu veikėju, paskui jų autorių bei skaitytojų istorijai. Semiotinės analizės taikytojams gresia didelis pavojus neperžengti turinio formalaus tyrinėjimo ribų ir neatverti teksto naujienos.

Jei semiotinė analizė nepažūva sudėtingos kalbos labirintuose, ir jos pagrindiniai elementai perteikiami paprastais žodžiais, ji gali sužadinti krikščionių norą tyrinėti Bibliją ir atrasti tam tikrus jos prasmės matmenis, neturint visų istorinių žinių apie teksto sukūrimą ir jo socialinį kultūrinį pasaulį. Tad šis metodas gali pasirodyti naudingas pačioje pastoracijoje, leisdamas kažkiek įsigilinti į Šventąjį Raštą ir tiems, kurie nėra šios srities specialistai.

C. TRADICIJA GRINDŽIAMOS PRIEITYS

Apžvelgtų literatūrinių metodų, nors ir besiskiriančių nuo istorinio-kritinio metodo didesniu dėmesiu tyrinėjamų tekstų vidinei vienybei, Biblijos aiškinimui nepakanka, nes kiekvienas tekstas jų traktuojamas izoliuotai. Biblija nėra vienas su kitu nesusijusių tekstų sankaupa, tai vienos ir tos pačios didelės Tradicijos liudijimų visuma. Idant visiškai atitiktų savo tyrimų objektą, biblinė egzegezė turi į tai atsižvelgti. Tokia perspektyva ir yra būdinga daugeliui nūnai besiplėtojančių priečių.

1. Kanoninė prietis

Nustaćius, kad istorinio-kritinio metodo išvados kartais sunkiai perkeliamos į teologijos lygį, "kanonine" prietimi, atsiradusia Jungtinėse Valstijose maždaug prieš dvidešimtį metų, siekiami geriau atlikti teologinio aiškinimo užduotį, remiantis aiškiais tikėjimo rėmais – Biblija kaip visuma.

Taigi kiekvienas biblinis tekstas aiškinamas Šventojo Rašto, tai yra Biblijos kaip tikinčiųjų bendruomenės tikėjimo normos, šviesoje. Kiekvienam tekstui norima rasti vietą nepakartojamame Dievo plane siekiant aktualizuoti Šventąjį Raštą mūsų laikams. Tokia prietimi stengiamasi istorinį-kritinį metodą ne pakeisti, bet papildyti.

Buvo pasiūlyti du skirtingi žiūros taškai:

Brevard S. Childsas dėmesį telkia į teksto galutinę kanoninę formą (knygą ar knygų rinkinį), bendruomenės priimamą kaip autoritetinę jos tikėjimo išraišką bei taisyklę savo gyvenimui tvarkyti.

James A. Sandersą labiau už galutinę ir fiksuotą teksto formą domina "kanoninis procesas", arba Raštų, kuriems tikinčiųjų bendruomenė pripažino normatyvinį autoritetą, laipsniškas plėtojimas. Kritiniais šio

proceso tyrimais mėginama nustatyti, kaip senosios tradicijos būdavo iš naujo taikomos naujuose kontekstuose pirmiau negu ėmė sudaryti vienu metu patvarią ir pritaikomą, nuoseklią ir skirtingus duomenis vienijančią visumą, pagrindžiančią tikėjimo bendruomenės tapatybę. Šio proceso metu buvo taikomos įvairios hermeneutinės procedūros, kurių neatsisakyta ir kanonui nusistovėjus; savo prigimtimi jos dažnai yra midrašinės, skirtos aktualizuoti biblinį tekstą. Kviesdamos aiškinimui, kurio užduotis sudabartinti tradiciją, jos skatina bendruomenės ir jos Raštų nuolatinę sąveiką.

Kanoninė prietis pagrįstai prieštarauja pervertinimui to, kas laikoma originaliu bei pirmapradišku elementu, tartum vien tai būtų autentiška. Juk įkvėptasis Raštas yra tas Raštas, kurį Bažnyčia pripažino kaip savo tikėjimo taisyklę. Remiantis tokiu požiūriu galima akcentuoti tiek galutinę formą, šiandien būdingą knygoms, tiek visumą, kurią kaip kanoną jos sudaro. Knyga tampa bibline tikslai viso kanono šviesoje.

Tikinčiųjų bendruomenė yra neabejotinai deramas kontekstas kanoniniams tekstams aiškinti. Jame egzegeze praturtina tikėjimas ir Šventoji Dvasia; bažnytinė valdžia, tarnaujanti bendruomenei, privalo prižiūrėti, kad aiškinimas liktų ištikimas tekstus sukūrusiai didžiajai Tradicijai (plg. *Dei Verbum*, 10).

Kanoninė prietis susiduria su ne viena problema, ypač tada, kai mėginama apibrėžti "kanoninį procesą". Nuo kada tekstą galima laikyti kanoniniu? Galima teigti, kad toks jis yra nuo tada, kai bendruomenė pripažįsta jam normatyvinį autoritetą, net jei tai nutiktų dar prieš galutinę teksto fiksaciją. Apie "kanoninę" hermeneutiką galima kalbėti nuo tada, kai kartojantis tradicijoms, atsižvelgiant į naujus situacijos aspektus (religinius, kultūrinius ar teologinius), ima išlikti naujienos tapatybė. Tačiau iškyla klausimas, ar aiškinimo procesas, vedęs prie kanono susidarymo, ir šiandien turėtų galioti kaip Šventojo Rašto aiškinimo taisyklė?

Kita vertus, sudėtingi ryšiai tarp Šventojo Rašto žydiškojo ir krikščioniškojo kanonų kelia daugybę aiškinimo problemų. Krikščionių Bažnyčia kaip "Senąjį Testamentą" pripažino raštus, turėjusius autoritetą helenistinėje žydų bendruomenėje, tačiau kai kurių iš jų hebrajų Biblijoje nėra arba jie ten pasirodo kitokia forma. Tad *corpus* skiriasi. Dėl šios priežasties kanoninis aiškinimas negali būti vienodas, nes kiekviena tekstą reikia skaityti neišleidžiant iš akių jo santykio su *corpus* visuma. Tačiau Bažnyčia Senąjį Testamentą pirmiausia skaito Velykų įvykio, Jėzaus Kristaus mirties ir prisikėlimo, šviesoje, – Jėzaus Kristaus, atnešusio radikalią naujybę bei suvereni autoritetu suteikęsio Šventajam Raštui lemiamą ir galutinę prasmę (plg. *Dei Verbum*, 4). Šis naujas prasmės nustatymas tapo neatskiriama krikščionių tikėjimo dalimi. Tačiau tai neturėtų duoti dingsties neigti ankstesnio kanoninio aiškinimo, pirmesnio už krikščioniškąją Paschą, pagrįstumą, nes reikia gerbti kiekvieną išganymo istorijos etapą. Atimti iš Senojo Testamento jo prasmę reikštų palikti Naująjį Testamentą be šaknų istorijoje.

2. Prietis per žydų aiškinimo tradicijas

Senasis Testamentas įgijo galutinį pavidalą judaizmo pasaulyje per keturis ar penkis paskutinius šimtmečius prieš krikščioniškąją erą. To meto judaizmas taip pat buvo Naujojo Testamento atsiradimo bei gimstančios Bažnyčios aplinka. Daugybė senovės žydų istorijos studijų ir ypač tyrimai, sužadinti Kumrano radinių, išryškino žydų pasaulio sudėtingumą Izraelyje bei diasporoje per visą šį ilgą laikotarpį.

Būtent šiame pasaulyje pradėta aiškinti Raštą. Vienas seniausių žydiškojo aiškinimo liudijimų yra graikiškasis Septuagintos vertimas. Aramėjiškieji targumai yra dar viena tų pačių pastangų, nenutrūkusių iki šių dienų, liudijimas, – pastangų, kuriomis buvo sukaupta daugybė mokslinių priemonių Senojo Testamento tekstui išsaugoti ir biblinių tekstų prasmei atskleisti. Visais laikais geriausi krikščionių egzegetai, pradedant Origenu ir šv. Jeronimu, stengėsi pasinaudoti žydų bibliniu mokslingumu, mėgindami geriau suprasti Šventąjį Raštą. Šiuo pavyzdžiu seka ir daug šiuolaikinių egzegetų.

Senosios žydų tradicijos ypač leidžia geriau pažinti Septuagintą, žydų Bibliją, bent per pirmuosius keturis Bažnyčios amžius sudariusią pirmąją krikščionių Biblijos dalį, o Rytuose – ir iki mūsų dienų. Gausi ir įvairi žydų ekstrakanoninė literatūra, vadinama apokrifine arba tarptestamentine, yra svarbus Naujojo Testamento aiškinimo šaltinis. Įvairių egzegetinių procedūrų, praktikuotų skirtingų judaizmo pakraipų, galima rasti

pačiame Senajame Testamente, pavyzdžiui, Kronikų knygoje Karalių knygų atžvilgiu, ir Naujajame Testamente, pavyzdžiui, kai kuriuose šventaštiniuose Pauliaus samprotavimuose. Formų įvairovė (palyginimai, alegorijos, antologijos ir centonai, pakartotiniai skaitymai, *pesher*, tolimų tekstų sąsajos, psalmės ir himnai, regėjimai, apreiškimai ir sapnai, išminties tekstų kompozicijos) yra bendra Senajam Testamentui ir Naujajam Testamentui, taip pat visoms žydų aplinkoms iki ir po Jėzaus. Targumai ir midrašai atstovauja pirmųjų amžių judaizmo plačių sluoksnių homiletikai bei Biblijos aiškinimui.

Daugeliui Senojo Testamento egzegetų reikia viduramžių ir vėlesnių laikų žydų komentatorių, gramatikų bei leksikografų įžvalgų, norint geriau suprasti neaiškias vietas arba retus ir tikrai kartą pavartotus žodžius. Nuorodų į šiuos veikalus egzegetinėje diskusijoje pasitaiko šiandien daug dažniau negu anksčiau.

Žydų erudicijos turtai nuo ištakų senovėje iki mūsų dienų yra pirmutinės svarbos pagalba abiejų Testamentų egzegezei su sąlyga, jei ja bus naudojama apgalvotai. Senasis judaizmas buvo labai įvairus. Jo fariziejiškoji forma, išlikusi rabinizmo tradicijoje, nebuvo vienintelė. Žydų senųjų tekstų spektras apima kelis šimtmečius, ir, prieš imant lyginti, svarbu išdėstyti juos chronologiškai. Bet svarbiausia tai, jog žydų ir krikščionių bendruomenių visumos pagrindas yra iš esmės skirtingas: žydams tai – labai įvairiais būdais – yra religija, apibrėžianti tautą ir gyvenimo būdą remiantis apreikštaisiais raštais ir sakytine tradicija, tuo tarpu krikščionims – tikėjimas mirusį, prisikėlusį ir iki šiandien gyvą Viešpatį Jėzų, Mesiją ir Dievo Sūnų, surenkantį bendruomenę. Šiedu atsparos taškai teikia Raštui aiškinti du kontekstus, nepaisant daugybės sąlyčio taškų bei panašumų, radikaliai skirtingus.

3. Prieitis per teksto poveikio istoriją (*Wirkungsgeschichte*)

Ši prieitis remiasi dviem principais:

- 1) tekstas tampa literatūros kūriniumi tik susidūręs su skaitytojais, kurie suteikia jam gyvybę jį įsisavindami;
- 2) toks individualus ir bendruomeniškas teksto įsisavinimas įvairiose srityse (literatūros, meno, teologijos, askezės ir mistikos) padeda geriau suprasti patį tekstą.

Tokia prieitis, kuri nebuvo visiškai nežinoma ir senovėje, buvo išplėtotą literatūros tyrimų tarp 1960 ir 1970 metų, kai kritiką ėmė dominti ryšiai tarp teksto ir jo skaitytojų. Biblinei egzegezei beliko tuo tikrai pasinaudoti, juolab kad filosofinė hermeneutika savo ruožtu akcentavo būtiną atstumą tarp veikalo ir jo autoriaus, taip pat tarp veikalo ir jo skaitytojų. Šiomis aplinkybėmis į aiškinimo darbą imta įsileisti kokios nors Šventojo Rašto knygos ar atkarpos sukulto poveikio istoriją ("*Wirkungsgeschichte*"). Dedamos pastangos nustatyti aiškinimo raidą per tam tikrą laikotarpį atsižvelgiant į skaitytojų nuostatas ir įvertinti tradicijos vaidmenį bibliinių tekstų supratimui.

Teksto ir skaitytojų susitikimas sukuria savitą dinamiką, nes tekstas spinduliuoja ir kelia reakcijas. Jis leidžia nuaidėti kvietimui, kurį išgirsta – individualiai ar grupėmis – skaitytojai. Apskritai skaitytojas niekada nėra izoliuotas individas. Jis priklauso tam tikrai socialinei aplinkai ir tradicijai. Jis artinasi prie teksto su savo paties klausimais, daro atranką, pateikia interpretaciją ir galiausiai gali sukurti kitą kūrinį arba imtis iniciatyvų, tiesiogiai įkvėptų Rašto skaitymo.

Tokios prieities pavyzdžių jau yra daug. Tai puikiai liudija Giesmių giesmės skaitymo istorija, parodanti, kaip ši knyga buvo priimama Bažnyčios tėvų laikotarpiu, lotyniškųjų vienuolynų aplinkoje viduramžiais arba tokių mistikų kaip šv. Kryžiaus Jonas; jie taip pat leidžia geriau atskleisti visus šio kūrinio prasmės matmenis. Lygiai taip pat ir Naujajame Testamente galima ir naudinga paryškinti perikopės prasmę (pavyzdžiui, apie turtingą jaunuolį Mt 19, 16–26) parodant jos vaisingumą Bažnyčios istorijoje.

Tačiau istorija sykiu liudija ir buvus klaidingo bei tendencingo aiškinimo su tokiais pražūtingais padariniais kaip antisemitizmas ar kitokios rasinės diskriminacijos bei milenaristinės iliuzijos. Iš to galima matyti, jog ši prieitis negali būti autonomiška disciplina. Būtinai gebėjimas skirti. Reikia vengti teikti pirmenybę teksto poveikio istorijos vienokiam ar kitokiam momentui darant jį vienintele teksto aiškinimo taisykle.

D. HUMANITARINIŲ MOKSLŲ PRIEITYS

Idant būtų perteiktas, Dievo žodis suleido šaknis žmonių grupių gyvenime (plg. *Sir* 24, 12) ir praskynė kelią per įvairių asmenų, sukūrusių biblinius tekstus, psichologines ypatybes. Dėl šios priežasties humanitariniai mokslai – ypač sociologija, antropologija ir psichologija – gali padėti geriau suprasti kai kuriuos tekstų aspektus. Tačiau derėtų pastebėti, jog egzistuoja kelios mokyklos, smarkiai besiskiriančios pačiu šių mokslų prigimties supratimu. Nepaisant to, daugelis egzegetų pastaruoju metu gavo naudos iš tokio pobūdžio tyrimų.

1. Sociologinė prietis

Religinius tekstus ir jas pagimdžiusias visuomenes sieja abipusis ryšys. Toks teiginys akivaizdžiai galioja bibliiniams tekstams. Todėl kritiniai Biblijos tyrimai negali išsiversti be kiek įmanoma tikslesnio socialinės elgsenos, būdingos įvairiomis aplinkoms, kuriose formavosi biblinės tradicijos, pažinimo. Tokią socialinę istorinę informaciją turėtų papildyti tikslus sociologinis aiškinimas, kiekvienu atveju mokliškai įvertinantis socialinių egzistencijos sąlygų reikšmę.

Egzegezės istorijoje sociologinio požiūrio būta jau ilgą laiką. Tai liudija *Formgeschichte* dėmesys tekstu kilmės aplinkai (*Sitz im Leben*): buvo pripažinta, jog biblinėms tradicijoms savo žymę yra įspaudusi jas perdavusios socialinės kultūrinės aplinkos. XX a. pirmoje pusėje Čikagos mokykla tyrė socialinę istorinę ankstyvosios krikščionybės padėtį, gerokai pastūmėdama šia kryptimi istorinę kritiką. Per pastaruosius dvidešimt metų (1970–1990) sociologinė prietis prie bibliinių tekstų tapo neatsiejama egzegezės dalimi.

Senojo Testamento egzegezei šioje srityje kyla daug klausimų. Pavyzdžiui, kokios socialinės ir religinės organizacijos formos Izraeliui buvo žinomos per jo istoriją. Ar akefalinės segmentinės visuomenės etnologinio modelio pakanka periodui iki valstybės susiformavimo apibūdinti? Kaip nuo gana laisvos genčių sąjungos pereita prie monarchiškai organizuotos valstybės, o vėliau prie bendruomenės, pagrįstos vien religiniais ir genealoginiais ryšiais? Kokius ekonominius, karinius ir kitokius pokyčius visuomenės struktūroje sukėlė politinės ir religinės centralizacijos procesas, vedęs monarchijos link? Ar prie pastangų suprasti Dekalogą senovės Rytų ir Izraelio socialinio elgsenos normų tyrimai neprisideda veiksmingiau už grynai literatūrinius bandymus rekonstruoti pradinį tekstą?

Naujojo Testamento egzegezėje keliami klausimai yra aiškiai kitokie. Paminėsime tikrai kai kuriuos: norint paaiškinti Jėzaus ir jo mokinių gyvenimo būdą iki Velykų, kaip reikėtų vertinti teoriją apie keliaujančias charizmines asmenybes, gyvenančias be namų, šeimos, turtų? Kalbant apie Jėzaus kvietimą sekti paskui jį, ar egzistavo tęstinumo ryšys tarp Jėzaus praktikuoto radikalaus atsižadėjimo ir krikščionių sąjūdžio nuostatos po Velykų labai skirtingomis ankstyvosios krikščionybės sąlygomis? Kas žinoma apie socialinę Pauliaus bendruomenių struktūrą, kiekvienu atveju atsižvelgiant į atitinkamą miesto kultūrą?

Apskritai sociologinė prietis daro egzegetinį darbą platesnį ir suteikia daug teigiamų aspektų. Žinoti sociologinius duomenis, padedančius geriau suvokti Biblijos pasaulio ekonominius, kultūrinius ir religinius procesus, istorinei kritikai būtina. Egzegezei keliamos užduoties tinkamai suprasti apaštališkosios Bažnyčios tikėjimo liudijimą neįmanoma deramai įgyvendinti mokliškai netyrinėjant artimų ryšių tarp Naujojo Testamento tekstų ir ankstyvosios Bažnyčios socialinio gyvenimo. Sociologijos mokslo teikiamų modelių taikymas garantuoja bibliinių epochų istoriniams tyrimams galimybę atsinaujinti, tačiau šiuos modelius, savaime suprantama, privalu modifikuoti atsižvelgiant į tiriamą tikrovę.

Pravartu atkreipti dėmesį į kai kuriuos pavojus, kuriuos egzegezei gali kelti sociologinė prietis. Iš tiesų, jei sociologijos užduotis yra tirti gyvas visuomenes, tai reikia tikėtis sunkumų šiuos metodus taikant tolimos praeities istorinėms sąlygoms. Bibliinių ir nebiblinių tekstų ne visuomet pakanka tam tikros epochos visuomenės visumai apžvelgti. Be to, sociologiniam metodui būdingas polinkis labiau domėtis ne žmogiškosios egzistencijos asmeniniais bei religiniais matmenimis, bet jos ekonominiais ir instituciniais aspektais.

2. Prieitis per kultūros antropologiją

Kultūros antropologijos tyrimus taikanti prieitis prie bibliinių tekstų artimai susijusi su sociologine prieitimi. Skirtumas tarp abiejų prieičių yra sykiu ir jautrumo, ir metodo, ir dominančių tikrovės aspektų lygmens. Sociologine prieitimi, kaip sakėme, ypač atsižvelgiama į ekonominius ir institucinius aspektus, tuo tarpu antropologinei prieičiai įdomi plati grupė kitokių aspektų, atsispindinčių kalboje, mene, religijoje, taip pat aprangoje, ornamentuose, šventėse, šokiuose, mituose, legendose ir visa kur, kas tik susiję su etnografija.

Apskritai kultūros antropologija stengiasi nustatyti žmonių skirtingų tipų jų socialinėje aplinkoje – pavyzdžiui, Viduržemio jūros baseino žmogaus – charakteristikas, visapusiškai tyrinėjant kaimo ar miesto aplinką, visuomenės pripažintas vertybes (garbė ir negarbė, paslaptys, ištikimybė, tradicija, auklėjimo būdas ir mokyklos), socialinės kontrolės vykdymo būdus, šeimos, namų, giminystės sampratas, moters padėtį, institucinius binomus (patronas – klientas, savininkas – nuomininkas, geradaris – gavėjas, laisvas žmogus – vergas), neužmirštant šventumo ir pasaulietiškojo sąvokų, tabu, perėjimo iš vienos padėties į kitą apeigų, magijos, išteklių, galios bei informacijos kilmės ir t. t.

Remiantis šiais skirtingais elementais, kuriama tipologijos ir “modeliai”, bendri daugeliui kultūrų.

Tokie tyrimai gali būti aiškiai naudingi bibliiniams tekstams aiškinti ir yra vaisingai taikomi tyrinėjant giminystės sampratas Senajame Testamente, moters padėtį izraelitų visuomenėje, žemdirbystės ritualų įtaką ir t. t. Tekstuose, kuriuose pateikiamas Jėzaus mokymas, pavyzdžiui, palyginimai, remiantis šia prieitimi galima paaiškinti daug detalių. Tą patį galima pasakyti apie tokias pamatines idėjas kaip Dievo karalystė, taip pat apie laiko istorijoje suvokimo būdą ar ankstyvųjų bendruomenių radimosi procesus. Ši prieitis leidžia geriau skirti pastovius biblinės naujienos elementus, kurių pagrindą sudaro žmogiškoji prigimtis, ir tam tikrų kultūrų įspaustus atsitiktinius bruožus. Tačiau viena šia prieitimi, kaip ir kitomis ypatingomis prieitimis, irgi neįmanoma aprėpti Apreiškimo specifinio indėlio. Į tai dera atsižvelgti sprendžiant apie jos rezultatų reikšmę.

3. Psichologinės ir psichoanalitinės prieitys

Psichologija ir teologija niekada nenutraukė tarpusavio dialogo. Psichologiniams tyrimams mūsų laikais į savo objektų lauką įkėlus dinamines sąmonės struktūras, iš naujo imta mėginti aiškinti senovės tekstus, tarp jų ir Bibliją. Ištisi veikalai buvo paskirti psichoanalitiniam bibliinių tekstų aiškinimui. Juos lydėjo gyvos diskusijos: kiek ir kokiomis sąlygomis psichologiniai ir psichoanalitiniai tyrimai gali prisidėti prie Šventojo Rašto gilesnio supratimo?

Psichologiniai ir psichoanalitiniai tyrimai praturtina bibliinę egzegezę, nes padeda geriau suprasti Biblijos tekstus kaip gyvenimo patirtis bei elgesio taisyklės. Kaip žinoma, religijai visuomet būdingas įtampos kupino dialogo santykis su sąmone. Ji daug lemia teisingai orientuojant žmogiškąsias paskatas. Etapus, kuriuos metodiškai pereina istorinė kritika, reikia papildyti tekstuose išreikštos tikrovės skirtingų lygmenų tyrinėjimu. Psichologija ir psichoanalizė stengiasi judėti šia kryptimi. Jos atveria kelią daugiamaciui Šventojo Rašto supratimui ir padeda dekoduoti žmogiškąją Apreiškimo kalbą.

Psichologija ir savaip taip pat psichoanalizė lėmė naujos simbolio sampratos atsiradimą. Simbolinė kalba leidžia išreikšti religinės patirties sritis, kurios nėra prieinamos grynai sąvokiniam mąstymui, bet yra vertingos tiesos klausimui. Dėl šios priežasties tarpdisciplininiai tyrimai, bendrai vykdomi egzegėtų ir psichologų ar psichoanalitikų, teikia tam tikrų privalumų, objektyviai pagrindžiamų bei patvirtinamų pastoracijos.

Galima pateikti gausybę pavyzdžių, liudijančių egzegėtų bei psichologų bendrų pastangų būtinybę aiškinant kulto apeigų, aukų, draudimų prasmę, vaizdingą Biblijos kalbą, metaforinę pasakojimų apie stebuklus reikšmę, dramatiškas apokalipsinių regėjimų bei girdėjimų paskatas. Tuo siekiama pirmiausia ne aprašyti

simbolinę Biblijos kalbą, bet suvokti jos apreiškiamąjį bei akinamąjį pobūdį, nes per tai “numinozinė” Dievo tikrovė susitinka su žmogumi.

Dialogas tarp egzegzės ir psichologijos ar psichoanalizės, siekiant geriau suprasti Bibliją, aiškiai turėtų būti kritiškas ir gerbti kiekvienos disciplinos ribas. Ateistinė psichologija ar psichoanalizė nepajėgtų paisyti tikėjimo duomenų. Psichologija ir psichoanalizė, kurios yra tikrai naudingos, kai reikia nustatyti žmogaus atsakomybės apimtį, neturėtų imtis nuodėmės bei išgelbėjimo tikrovės eliminavimo. Be to, reikia stengtis nepainioti spontaniško religiško ir biblinio apreiškimo ir būti dėmesingam istoriniam Biblijos naujienos pobūdžiui, suteikiančiam jai nepakartojamo įvykio vertę.

Kita vertus, pravartu pastebėti, jog nevalia kalbėti apie “psichoanalitinę egzegzę”, tarsi ji egzistuotų tikrai viena. Iš tikrųjų įvairios psichologijos kryptys bei mokyklos gali suteikti humanitariniam bei teologiniam Biblijos aiškinimui naudingų įžvalgų. Kurios nors mokyklos vienokios ar kitokios pozicijos absoliutinimas bendrų pastangų vaisingumui ne pasitarnauja, bet kenkia.

Humanitariniai mokslai neapsiriboja sociologija, kultūros antropologija ir psichologija. Kitos disciplinos irgi gali būti naudingos Biblijos aiškinimui. Visose šiose srityse reikia gerbti kompetencijos ribas ir pripažinti, jog tikrai nedažnai vienas ir tas pats asmuo gali būti visiškai kvalifikuotas tiek egzegzės, tiek vieno ar kito humanitarinio mokslo srityje.

E. KONTEKSTINĖS PRIEITYS

Teksto aiškinimas visuomet priklauso nuo jo skaitytojų mąstysenos ir jiems rūpimų dalykų. Tam tikriems aspektams jie skiria ypatingą dėmesį ir, patys to nė neįsisąmonindami, išleidžia iš akių kitus. Tad neišvengiamai kai kurie egzegzetai savo darbuose užima požiūrio taškus, kurie yra nauji ir atitinka šiuolaikinės mąstymo sroves, į kurias iki tol nebuvo pakankamai atsižvelgta. Svarbu, kad jie tai darytų kritiškai. Ypatingo dėmesio šiuo atžvilgiu nusipelno išlaisvinimo teologijos ir feminizmo sąjūdžiai.

1. Prietis per išlaisvinimo teologiją

Išlaisvinimo teologija yra sudėtingas reiškinys, kurio nereikėtų nederamai paprastinti. Kaip teologinis sąjūdis, ji sustiprėjo aštuntojo dešimtmečio pradžioje. Jos ištakos labiau už Lotynų Amerikos ekonomines, socialines ir politines aplinkybes yra didieji Bažnyčios gyvenimo įvykiai: Vatikano II Susirinkimas, pareiškęs norą vykdyti *aggiornamento* bei Bažnyčios pastoracinę veiklą orientuoti į šiuolaikinio pasaulio reikmes, ir 1968 m. Medeline įvykęs antrasis visuotinis CELAM (*Conseil Episcopal d’Amerique Latine* – Lotynų Amerikos Vyskupų Taryba) susirinkimas, pritaikęs Vatikano II Susirinkimo mokymus Lotynų Amerikos reikmėms. Sąjūdis taip pat paplito ir kitose pasaulio dalyse (Afrikoje, Azijoje, tarp Jungtinių Valstijų juodaodžių gyventojų).

Nėra lengva nustatyti, ar tikrai egzistuoja "viena" išlaisvinimo teologija ir koks yra jos metodas. Ne mažiau sunku adekvačiai apibrėžti ir jai būdingą Biblijos aiškinimo būdą, norint parodyti jo indėlį bei ribas. Galima sakyti, jog ji netaiko ypatingo metodo, tačiau, remdamasi savo sociologiniu kultūriniu bei politiniu požiūriu, praktikuoja Biblijos aiškinimą, orientuotą į žmonių, ieškančių Biblijoje peno savo tikėjimui bei gyvenimui, poreikius.

Užuot pasitenkinus objektyvuojančiu aiškinimu, kuriam rūpi tai, ką tekstas sako savo pirmapradžiame kontekste, siekiama aiškinimo, išplaukiančio iš žmonių išgyvenamos situacijos. Jei žmogus gyvena priespaudos sąlygomis, tai jis turėtų kreiptis į Bibliją, tikėdamasis tenai rasti peno, galinčio palaikyti jį jo kovose bei viltyse. Esamą tikrovę reikia ne ignoruoti, bet, priešingai, drąsiai sutikti ir nuskaidrinti Žodžio šviesoje. Iš tokios šviesos kilianti autentiška krikščioniškoji praktika, siekianti pertvarkyti visuomenę teisingumu ir meile. Tikėjime Šventasis Raštas virsta visiško išlaisvinimo dinaminio veiksmu.

Pagrindiniai šios prieties principai yra šie:

- Dievas veikia savo tautos istorijoje, kad ją išganytų. Jis yra vargšų Dievas, negalintis pakęsti nei priespaudos, nei neteisingumo.
- Dėl šios priežasties egzegezė negali būti neutrali, ji, kaip ir Dievas, privalo stoti vargšų pusėn ir įsitraukti į engiamųjų išlaisvinimo kovą.
- Dalyvaujant šioje kovoje iškyla aukštesnė prasmė, atrandamos bibliniuose tekstuose tik tada, kai jie skaitomi autentiško solidarumo su engiamaisiais aplinkoje.
- Kadangi engiamųjų išlaisvinimas yra kolektyvinis procesas, vargšų bendruomenė yra geriausias adresatas Biblijai kaip išlaisvinimo žodžiui priimti. Kita vertus, bibliniai tekstai buvo parašyti bendruomenėms, todėl ir Bibliją aiškinti pirmiausia buvo patikėta bendruomenėms. Dievo žodis visiškai ir visada aktualus ypač dėl "steigiamųjų įvykių" (išėjimas iš Egipto, Jėzaus kančia ir prisikėlimas) galios vis iš naujo įsikūnyti istorijoje.

Išlaisvinimo teologija turi neabejotinos vertės elementų: ji giliai suvokia gelbinčio Dievo artumą, akcentuoja bendruomeninį tikėjimo matmenį, primygtinai akina teisingumu ir meile pagrįstai išlaisvinančią praktiką, naujai aiškina Bibliją, stengdamasi paversti Dievo žodį šviesa ir penu Dievo tautai jos kovų bei vilčių aplinkoje. Taip pabrėžiamas visiškai įkvėpto teksto aktualumas.

Tačiau taip angažuotas Biblijos aiškinimas kelia ir pavojų. Kadangi tai susiję su tebesiplėtojančiu sąjūdžiu, tai tolesnės pastabos yra tik provizorinės.

Toks aiškinimo būdas orientuojasi į naratyvinius ir pranašavimo tekstus, nušviečiančius priespaudos būklę ir įkvėpiančius veiklai, kuria siekiama socialinių pokyčių. Kartais toks aiškinimas gali būti šališkas, neatsižvelgiantis į kitus Biblijos tekstus. Tiesa, egzegezė negali būti neutrali, tačiau ji sykiu privalo stengtis nebūti vienašališka. Be to, socialinis ir politinis įsipareigojimas nėra tiesioginė egzegeto užduotis.

Teologams ir egzegetams, troškusiems įkelti Biblijos naujieną į socialinį politinį kontekstą, teko naudotis įvairiais visuomeninės tikrovės analizės įrankiais. Šioje perspektyvoje kai kurių išlaisvinimo teologijos atmainų daroma analizė buvo materialistinių doktrinų įkvėpta ir Biblija aiškinama būtent šiuo požiūriu. Tai abejotina praktika, ypač jei ji susijusi su marksistiniu klasių kovos principu.

Spaudžiant milžiniškoms socialinėms problemoms, labiau akcentuoti imta žemiškoji eschatologija, kartais Šventojo Rašto transcendentinio eschatologinio matmens sąskaita.

Socialiniai ir politiniai pokyčiai privertė šios prieitės šalininkus kelti naujus klausimus ir ieškoti naujų kryptų. Norint ją toliau vaisingai plėtoti Bažnyčioje, neišvengiamai reikės nustatyti jos hermeneutines prielaidas, metodus ir suderinamumą su visos Bažnyčios tikėjimu ir Tradicija.

2. Feministinė prieitis

Feministinė Biblijos hermeneutika gavo pradžią Jungtinėse Valstijose XIX amžiaus pabaigoje, socialiniame kultūriniame kovos už moterų teises kontekste, sulig komitetu Biblijai peržiūrėti. Šis komitetas dviem tomis išleido "The Woman's Bible" (New York, 1885, 1898). Ši pakraipa, būdama susijusi su moterų emancipacijos sąjūdžiu, su nauja jėga pasireiškė ir audringai plėtojosi nuo 1970-ųjų metų, ypač Šiaurės Amerikoje. Tiksliai kalbant, reikėtų skirti kelias feministines biblines hermeneutikas, nes taikomos prieitys labai įvairios. Visas jas vienija bendra tema – moteris ir tikslas – moterų išlaisvinimas ir lygių su vyrais teisių iškovojimas.

Paminėtinos trys pagrindinės feministinės biblinės hermeneutikos formos: radikali, neoortodoksinė ir kritinė.

Radikali forma visiškai atmeta Biblijos autoritetą teigdama, kad ji buvusi sukurta vyrų, siekusių garantuoti vyro dominavimą moters atžvilgiu (androcentrizmas).

Neoortodoksinė forma laiko Bibliją pranašinga ir naudinga knyga tiek, kiek ji palaiko engiamųjų, taigi ir moterų, pusę; tokia orientacija taikoma kaip "kanonas kanone", išryškinant viską, kas tarnauja moterų ir jų teisių išlaisvinimui.

Kritinė forma taiko subtilią metodologiją ir stengiasi iš naujo atrasti krikščionių moterų vietą bei vaidmenį Jėzaus sąjūdyje bei Pauliaus bendruomenėse. Anais laikais turėjęs vyrų egalitarizmas. Tačiau tokia padėtis buvo iš dalies uždangstyta Naujojo Testamento raštuose, o vėliau, pamažu įsigalėjus patriarchališkumui ir androcentrizmui, ir visiškai.

Feministinė hermeneutika neišrutuliojo naujos metodologijos ir naudojami esamais egzegezės metodais, ypač istoriniu-kritiniu. Tačiau ji priduria du tyrinėjimo kriterijus:

Pirmasis yra feministinis kriterijus, perimtas iš moterų emancipacijos sąjūdžio ir besilygiuojantis į bendresnį išlaisvinimo teologijos sąjūdį. Jis remiasi įtarumo hermeneutika: istorija paprastai rašoma nugalėtojų, tad siekiant tiesos derėtų ne kliautis tekstais, bet ieškoti ženklų, galinčių atskleisti visai kitokių dalykų.

Antrasis kriterijus yra sociologinis; jis remiasi bibliinių laikų visuomenių, jų socialinių sluoksnių ir moters užimamos padėties tyrimais.

Kalbant apie Naujojo Testamento raštus, tyrimų objektas yra ne Naujajame Testamente išreikšta moters samprata, bet dviejų skirtingų moters padėčių pirmajame amžiuje istorinė rekonstrukcija – tos, kuri buvo įprastinė žydų ir graikų-romėnų visuomenėse, ir naujos, atsiradusios Jėzaus sąjūdyje ir Pauliaus bendruomenėse, kur susidarė Jėzaus mokinių bendruomenė, kurioje visi buvo lygūs. Norint pagrįsti tokį požiūrį, dažnai nurodoma į Gal 3, 28. Siekiama atrasti dabarčiai užmirštą moters vaidmens ankstyvojoje Bažnyčioje istoriją.

Teigiamas feministinės egzegezės indėlis yra nemažas. Moterys ėmė aktyviau dalyvauti egzegetiniuose tyrimuose. Joms dažnai geriau už vyrus sekėsi suvokti moters buvimą, reikšmę ir vaidmenį Biblijoje, ankstyvosios krikščionybės istorijoje ir Bažnyčioje. Šių laikų kultūros horizontas, dėmesingesnis moters orumui ir jos vaidmeniui visuomenėje bei Bažnyčioje, leidžia kelti bibliiniam tekstui naujus klausimus, įgalinančius naujus atradimus. Moteriškas jautrumas padeda surasti ir pataisyti kai kurias paplitusias tendencingas interpretacijas, kuriomis siekta pateisinti vyro dominavimą moters atžvilgiu.

Kalbant apie Senąjį Testamentą, pastebėtina, jog daugeliu tyrimu stengtasi geriau suprasti Dievo vaizdinį. Biblijos Dievas nėra patriarchalinės mąstysenos projekcija. Jis yra Tėvas, tačiau sykiu švelnumo ir motiniškos meilės Dievas.

Feministinei egzegezei, jei ji užima šališką poziciją, gresia pavojus aiškinti bibliinius tekstus tendencingai ir todėl ginčijamai. Savo tezėms pagrįsti tokia egzegezė, neturėdama nieko geresnio, dažnai griebiasi argumento *ex silentio*. Toks argumentas, kaip žinoma, paprastai yra abejotinas: jo niekada negali pakakti patikimai išvadai padaryti. Antra vertus, mėginimas remiantis miglotomis nuorodomis tekstuose atkurti istorinę situaciją, kurią tie patys tekstai, kaip teigiama, turėjo nuslėpti, neatitinka egzegetinio darbo tikrąją to žodžio prasmę esmės, nes tai verčia atmesti įkvėptojo teksto turinį dėl kitokios hipotetinės konstrukcijos.

Feministinė egzegezė dažnai akcentuoja valdžios Bažnyčioje klausimus, kurie, kaip žinoma, yra diskusijų ir net nesutarimų objektas. Šioje srityje feministinė egzegezė gali būti naudinga Bažnyčiai tada, kai pati neįpuola į pinkles, kurias smerkia, ir neišleidžia iš akių evangelinio mokymo apie valdžią kaip tarnavimą, – mokymo, Jėzaus adresuoto visiems mokiniams, vyrams ir moterims[2].

F. Fundamentalistinis traktavimas

Fundamentalistinis traktavimas remiasi principu, kad Šventasis Raštas, būdamas įkvėptasis Dievo žodis ir be jokios klaidos, turėtų būti skaitomas bei aiškinamas pažodžiui, neatmetant nė vienos smulkmenos. Toks

“žodinis aiškinimas” reiškia tiesioginį paraidinį aiškinimą, atsisakant visų pastangų suprasti Bibliją jos istorinio tapsmo bei plėtojimosi požiūriu. Taigi toks traktavimas prieštarauja istorinio-kritinio metodo, taip pat kurio kito mokslinio metodo taikymui aiškinant Šventąjį Raštą.

Fundamentalistinis traktavimas kyla iš Reformacijos laikais atsiradusio susirūpinimo žodine Šventojo Rašto prasme. Po Apšvietos amžiaus toks traktavimas pasirodo protestantizme kaip apsauga nuo liberalios egzegezės. "Fundamentalizmo" sąvoka tiesiogiai siejasi su Amerikos Biblijos kongresu, vykusiu 1895 m. Niagaroje, Niujorko valstijoje. Konservatyvūs protestantizmo egzegetai čia nustatė “penkis fundamentalizmo punktus”: tai verbalinis Šventojo Rašto neklaidingumas, Kristaus dieviškumas, jo gimimas iš mergelės, svetimos kaltės atpirkimo doktrina ir fizinis prisikėlimas Kristui sugrįžus. Fundamentalistinis Biblijos traktavimas, paplitęs ir kitose pasaulio dalyse – Europoje, Azijoje, Afrikoje ir Pietų Amerikoje, davė pradžią ir kitokioms, lygiai tokioms pat “raidiškoms” atmainoms. Baigiantis dvidešimtajam amžiui toks traktavimas susilaukia vis daugiau sekėjų religinėse grupėse ir sektose, taip pat tarp katalikų.

Fundamentalizmas pagrįstai akcentuoja dieviškąjį Biblijos įkvėpimą bei Dievo žodžio neklaidingumą ir kitas biblines tiesas, sutrauktas į penkis pamatinius punktus, tačiau šių tiesų pateikimo būdas šaknijasi ideologijoje, kuri nėra biblinė, kad ir ką sakytų šio požiūrio šalininkai. Juk jis reikalauja nesvyruojant laikytis nelanksčių doktriniškų nuostatų ir kaip vienintelį mokymo apie krikščioniškąjį gyvenimą bei išganymą šaltinį perša Biblijos traktuotę, nepripažįstančią jokių klausimų ir kritinių tyrimų.

Pagrindinė tokio fundamentalistinio traktavimo problema yra tai, kad, atsisakant atsižvelgti į biblinio apreiškimo istorinį pobūdį, neįmanoma priimti ir visos Įsikūnijimo tiesos. Fundamentalizmas vengia bet kokio artimo ryšio tarp dieviškumo ir žmogiškumo santykių su Dievu. Jis atsisako pripažinti, jog įkvėptasis Dievo žodis buvo išreikštas žmogiškąja kalba ir, veikiant dieviškajam įkvėpimui, užrašytas ribotų galimybių bei išteklių žmogiškųjų autorių. Dėl šios priežasties jis linkęs traktuoti biblinį tekstą taip, tarsi jis būtų žodis į žodį padikuotas Dvasios, ir nepripažįsta, jog Dievo žodis buvo suformuluotas kalba bei stiliumi, sąlygotais vienokios ar kitokios epochos. Jis neskiria dėmesio literatūros formoms ir žmogaus mąstymo būdams, aptinkamiems bibliniuose tekstuose, kurių daugelis yra ilgą laiką trukusios ir labai skirtingų istorinių sąlygų žyme paženklintos plėtotės vaisius.

Fundamentalizmas taip pat perdėm pabrėžia detalių bibliniuose tekstuose, ypač kur kalbama apie istorinius faktus bei tariamai mokslines tiesas, neklaidingumą. Neretai jis istorizuoja tai, kas iš tiesų nepretenduoja į istoriškumą, nes laiko istorišką viską, kas perteikta ar papasakota būtojo laiko veiksmazodžiais, ir neskiria būtino dėmesio simbolinės arba figūratyvinės prasmės galimybei.

Fundamentalizmui dažnai būdinga tendencija ignoruoti arba neigti problemas, kurias biblinis tekstas kelia savo hebrajišku, aramėjišku ar graikišku pavidalu. Jis neretai artimai susijęs su kuriuo nors vienu, senu ar šiuolaikiniu vertimu. Jis lygiai taip pat išleidžia iš akių tam tikrų vietų “peraiškinimus” (*relectures*) pačioje Biblijoje.

Kalbant apie evangelijas, fundamentalizmas neatsižvelgia į evangelinės tradicijos plėtrą, bet naiviai painioja galutinę šios tradicijos stadiją (tai, ką užrašė evangelistai) su pradine stadija (istorinio Jėzaus žodžiais ir veiksmais). Kartu fundamentalizmas nekreipia dėmesio į svarbų matmenį – į tai, kaip pirmosios krikščionių bendruomenės pačios suvokė Jėzaus ir jo naujienos poveikį. Tuo tarpu būtent tai yra krikščionių tikėjimo ir jo tiesioginės raiškos apaštališkosios kilmės liudijimas. Taip fundamentalizmas iškraipo kreipimąsi, reiškiamą pačios Evangelijos.

Fundamentalizmui lygiai taip pat būdingas požiūrio siaurumas, nes kaip atitinkančią tikrovę pripažįsta pasenusią praeities kosmologiją dėl to, kad būtent tokią randa Šventajame Rašte; tai apsunkina dialogą su platesne ryšių tarp tikėjimo ir kultūros samprata. Jis remiasi nekritišku tam tikrų Biblijos tekstų skaitymu, siekdamas pateisinti prietarų, pavyzdžiui, rasistinių, paženklintas politines ir socialines idėjas, visiškai priešingas krikščioniškajai Evangelijai.

Pagaliau savo prisirišimu prie *sola Scriptura* principo fundamentalizmas atsieja Biblijos aiškinimą nuo Dvasios vadovaujamos Tradicijos, kuri, palaikydama ryšį su Šventuoju Raštu, autentiškai plėtojasi tikėjimo bendruomenėje. Jis nepajėgus suvokti, kad Naujasis Testamentas susiformavo krikščionių Bažnyčioje ir yra šios, iki tekstų atsiradimo jau egzistavusios Bažnyčios Šventasis Raštas. Dėl šios priežasties fundamentalizmas neretai yra antibažnytinis; jis menkai vertina tikėjimo išpažinimus, dogmas ir liturgines praktikas, tapusias bažnytinės tradicijos dalimi, taip pat Bažnyčios mokomąjį vaidmenį. Jis reiškiasi kaip asmeninio aiškinimo forma, nepripažįstanti, jog Bažnyčia remiasi Biblija ir gyvybės bei įkvėpimo semiasi iš Šventojo Rašto.

Fundamentalistinė prieitis yra pavojinga, nes ji patraukli žmonėms, ieškantiems bibliinių atsakymų į savo gyvenimo problemas. Ji gali juos apgauti siūlydama pamaldžius, bet iliuzinius aiškinimus, užuot pasakiusi, jog Biblija nebūtinai tiesiogiai atsako į kiekvieną jų problemą. Fundamentalizmas, nors to ir nesako, kviečia į savotišką tikrą intelektualinę savižudybę. Jis teikia gyvenimui klaidingo tikrumo, nes nesąmoningai painioja biblinės naujienos žmogiškąsias ribas su dieviškąja tos naujienos esme.

II. HERMENEUTINIAI KLAUSIMAI

A. FILOSOFINĖS HERMENEUTIKOS

Egzegzės kryptį reikia iš naujo apmąstyti atsižvelgiant į šiuolaikinę filosofinę hermeneutiką, iškėlusią aikštėn subjektyvumo reikšmę pažinime, ypač istoriniame. Hermeneutinė refleksija įgavo naują užmojų paskelbus Friedricho Schleiermacherio, Wilhelmo Dilthey'aus ir ypač Martino Heideggerio darbus. Sekdami šiais filosofais, bet kartu nuo jų nutoldami, įvairūs autoriai giliau išplėtojo šiuolaikinę hermeneutikos teoriją ir jos taikymą Šventajam Raštui. Tarp jų paminėtini Rudolfas Bultmannas, Hansas Georgas Gadameris ir Paulas Ricoeuras. Čia neįmanoma apibendrinti jų minties. Pasitenkinsime nurodydami esmines jų filosofijos idėjas, padariusias įtaką bibliinių tekstų aiškinimui.

1. Šiuolaikinės perspektyvos

Konstatuodamas kultūrinį nuotolį tarp I ir XX amžiaus ir norėdamas, kad tikrovė, apie kurią kalba Raštas, prakalbintų šiuolaikinį žmogų, Bultmannas akcentavo išankstinio supratimo būtinybę bet kokiam supratimui ir išplėtojo Naujojo Testamento tekstų egzistencinio aiškinimo teoriją. Remdamasis Heideggerio mintimis, jis tvirtino, kad bibliinių tekstų egzegzė neįmanoma be supratimą sąlygojančių prielaidų. Išankstinis supratimas (*Vorverständnis*) remiasi aiškintojo gyvenimiškuoju santykiu (*Lebensverhältnis*) su dalyku, apie kurį kalba tekstas. Norint išvengti subjektyvumo, reikia, kad išankstinis supratimas būtų gilinamas bei turtinamas, net keičiamas bei taisomas to, apie ką kalba tekstas.

Klausdamas, kokios turėtų būti teisingos sąvokos, kuriomis derėtų artintis prie Rašto tekstų, idant jie būtų suprantami šiandienio žmogaus, Bultmannas tariasi radęs atsakymą Heideggerio egzistencialinėje analizėje. Heidegeriškieji egzistencialai turi visuotinę reikšmę ir teikia struktūras bei sąvokas, tinkamiausias Naujojo Testamento naujienoje apreiškiant žmogiškąjai egzistencijai suprasti.

Gadameris irgi pabrėžia istorinį nuotolį tarp teksto ir jo aiškintojo. Jis atgaivina ir plėtoja hermeneutinio rato teoriją. Anticipacijos bei išankstinės sampratos, ženklinančios mūsų supratimą, kyla iš tradicijos, kuria remiamės. Ją sudaro visuma istorinių bei kultūrinių duomenų, sudarančių mūsų gyvenimo kontekstą, supratimo horizontą. Aiškintojas turi pradėti dialogą su tikrove, apie kurią kalbama tekste. Supratimas įvyksta sulydant skirtingus teksto ir jo skaitytojo horizontus (*Horizontverschmelzung*). Tai įmanoma tik per atitikimą (*Zugehörigkeit*), tai yra per pamatinę aiškintojo ir jo objekto giminystę. Hermeneutika yra dialektinis procesas: teksto supratimas visuomet yra platesnis savęs supratimas.

Kalbant apie Ricoeuro hermeneutinį mąstymą, pirmiausiai derėtų atkreipti dėmesį į atsitolinimo, kaip teksto teisingo įsisavinimo būtinos sąlygos, akcentavimą. Viena vertus, atstumas egzistuoja tarp teksto ir jo autoriaus, nes, kartą sukurtas, tekstas įgyja tam tikros autonomijos autoriaus atžvilgiu ir pradeda prasmės

karjerą. Kita vertus, atstumas egzistuoja tarp teksto ir vėlesnių jo skaitytojų, kurie turėtų gerbti teksto pasaulio kitoniškumą. Tad literatūrinės ir istorinės analizės metodai aiškinimui yra būtini. Vis dėlto visą teksto prasmę galima suvokti tik tada, kai jis aktualizuojamas jo skaitytojų gyvenime. Jie kviečiami, remdamiesi savo situacija, atrasti naujų reikšmių, neprieštaraujančių pamatinei teksto nurodytai prasmei. Biblinis pažinimas turėtų ne apsiriboti kalba, bet stengtis prasiskverbti ligi tikrovės, apie kurią kalbama tekste. Religinė Biblijos kalba yra simbolinė kalba, skatinanti mąstyti, kalba, kurios prasmės turtai neišsemiami, kalba, kreipianti į transcendentinę tikrovę ir sykiu žadinanti žmogų giliajam jo būties matmeniui.

2. Naudingumas egzegezei

Ką galima pasakyti apie šias šiuolaikines tekstų aiškinimo teorijas? Biblija yra Dievo žodis visoms vėlesnėms epochoms. Todėl nevalia atsisakyti jokios hermeneutinės teorijos, leidžiančios literatūrinės bei istorinės kritikos metodus perkelti į platesnį aiškinimo modelį. Čia kalbama apie atstumo tarp biblinio teksto autoriaus bei pirmųjų adresatų laikų ir mūsų epochos įveiką, stengiantis teisingai aktualizuoti tekstų naujieną, idant ji maitintų krikščionių tikėjimo gyvenimą. Kiekvieną tektų egzegezę turėtų papildyti "hermeneutika" šiuolaikine šio žodžio prasme.

Hermeneutikos, tai yra aiškinimo mūsų pasaulio dabartyje, būtinybę pateisina pati Biblija ir jos aiškinimo istorija. Senojo Testamento ir Naujojo Testamento raštų visuma iškyla kaip steigiamųjų įvykių ilgo peraiškinimo, susijusio su tikinčiųjų bendruomenės gyvenimu, rezultatas. Bažnytinėje tradicijoje pirmieji Rašto aiškintojai – Bažnyčios tėvai laikydavo savo egzegezę neužbaigtą tol, kol neišgaudavo prasmės jų laikų bei sąlygų krikščionims. Ištikimybė biblinių tekstų intencijai išlaikoma tiek, kiek stengiamasi per jų formuluotes pasiekti jų reiškiamą bei su mūsų laikų pasaulio tikinčiųjų patirtimi susijusią tikėjimo tikrovę.

Šiuolaikinė hermeneutika yra sveikas atsakas į istorinį pozityvizmą ir mėginimą taikyti Biblijos tyrimams vien gamtos moksluose taikomus objektyvumo kriterijus. Viena vertus, Biblijoje minimi įvykiai yra interpretuoti įvykiai. Kita vertus, kiekviena tų įvykių pasakojimų egzegezė neišvengiamai implikuoja egzegeto subjektyvumą. Teisingas biblinio teksto pažinimas prieinamas tik tam, kuris gyvenimiškai artimas dalykams, apie kuriuos kalba tekstas. Kiekvienam egzegetui kyla klausimas: kuri hermeneutinė teorija įgalina teisingai suvokti gilią tikrovės gelmę, apie kurią kalba Raštas, ir prasmingai išreikšti ją dabarties žmogui?

Reikia pripažinti, kad tam tikros hermeneutinės teorijos netinka Šventajam Raštui aiškinti. Pavyzdžiui, egzistencialinis Bultmanno aiškinimas įspraudžia krikščioniškąją naujieną į siaurus tam tikros filosofijos rėmus. Be to, dėl šią hermeneutiką sąlygojančių prielaidų religinė Biblijos naujiena netenka didžiosios savo objektyvios tikrovės dalies (per kraštutinę "demitologizaciją") ir pajungiama antropologinei sampratai. Filosofija tampa aiškinimo norma, užuot buvusi to, kas yra kiekvieno aiškinimo pagrindinis objektas, būtent Jėzaus Kristaus asmens ir mūsų istorijoje įvykdytų išganymo darbų supratimo įrankis. Tad autentiškai aiškinti Raštą reiškia iš pradžių priimti šiuose įvykiuose slypinčią prasmę, tobuliausiai nušvintančią Jėzaus Kristaus asmenyje.

Ta prasmė išreikšta tekstuose. Idant išvengtų subjektyvizmo, gera aktualizacija turėtų remtis teksto tyrimais, o teksto aiškinimo prielaidos nuolatos tikrinamos pačiu tekstu.

Biblinė hermeneutika, nors ir yra literatūrinių bei istorinių tekstų bendrosios hermeneutikos dalis, sykiu yra tos hermeneutikos ypatingas atvejis. Jos specifiniai bruožai kyla iš jos objekto. Išganymo įvykiai ir jų įvykdymas Jėzaus Kristaus asmenyje įprasmina visą žmogiškąją istoriją. Naujos istorinės interpretacijos gali būti tiktai šios prasmės pilnatvės atskleidimas ar išskleidimas. Biblinio pasakojimo apie šiuos įvykius neįmanoma suprasti vien protu. Jų aiškinimą sąlygoja tokios ypatingos prielaidos kaip bažnytinėje bendruomenėje ir Šventosios Dvasios šviesoje išgyvenamas tikėjimas. Augant gyvenimui Dvasioje, vis geriau suprantama tikrovė, apie kurią kalbama bibliniame tekste.

B. Įkvėptojo Rašto prasmė

Šiuolaikinių filosofinių hermeneutikų indėlis ir pastarojo meto mokslinių literatūros tyrimų plėtotė leidžia bibliinei egzegezei geriau suprasti savo užduotį, kurios sudėtingumas vis akivaizdesnis. Senoji egzegezė, savaimė suprantama, negalėjusi atsižvelgti į šiuolaikinius mokslinius reikalavimus, kiekvienam Šventojo Rašto tekstui priskirdavo kelis prasmės lygmenis. Labiausiai paplitęs buvo žodinės ir dvasinės prasmės skyrimas. Viduramžių egzegezė skyrė tris dvasinės prasmės aspektus, atitinkamai susijusius su apreikštąja tiesa, rekomenduojama gyvensena bei siektinu galutiniu tikslu. Iš čia kilo garsusis Augustino iš Danijos dvieilis (XIII a.): *Littera gesta docet, quid credas allegoria, moralis quid agas, quid speras anagogia*.

Atsakydama į tokį prasmės daugialypiškumą, istorinė-kritinė egzegezė daugiau ar mažiau atvirai reiškė prasmės vieningumo tezę, pagal kurią tekstas vienu metu negalės turėti kelių reikšmių. Visos istorinės-kritinės egzegezės pastangos buvo skirtos vienam tikslui – nustatyti tikslią vieno ar kito biblinio teksto prasmę jo atsiradimo aplinkybėmis.

Tačiau šią tezę šiandien griauna kalbos mokslų bei filosofinių hermeneutikų išvados, pripažįstančios rašytinių tekstų polisemiją.

Problema nėra paprasta, ir skirtingų teksto rūšių – istorinių pasakojimų, palyginimų, pranašysčių, įstatymų, patarlių, maldų, himnų ir t. t. – atžvilgiu ji kyla nevienodai. Vis dėlto, neneigiant nuomonių įvairovės, galima pateikti keletą bendrų principų.

1. Žodinė prasmė

Mėginti nustatyti tikslią tekstų prasmę, kurią jiems suteikė juos sukūrę autoriai, tai yra prasmę, kuri vadinama "žodine", yra ne tik teisėta, bet ir būtina. Jau šv. Tomas Akvinitis yra atkreipęs dėmesį į jos pamatinę svarbą (S. Th. I, q. 1, a. 10, ad 1).

Žodinės prasmės nederą painioti su "paraidine", prie kurios prisirišę fundamentalistai. Norint gauti teksto žodinę prasmę, neužtenka išversti tekstą žodis į žodį. Jį reikia suprasti pagal to meto literatūrinės konvencijas. Kai tekstas metaforinis, jo žodinė prasmė yra ne ta, kuri atsiranda tiesiogiai pažodžiui (pavyzdžiui, "tebūnie jūsų strėnos sujuostos", Lk 12, 35), bet ta, kuri atitinka metaforinę šių žodžių vartoseną ("būkite pasirengę"). Kalbant apie pasakojimą, žodinė prasmė nebūtinai reikalauja tvirtinti, kad pasakojami faktai iš tikrųjų yra įvykę, nes pasakojimas gali nepriklausyti istorijos žanrui, bet būti vaizduotės kūrinys.

Žodinė Šventojo Rašto prasmė yra ta, kurią tiesiogiai išreiškė įkvėpti žmogiškieji autoriai. Būdama įkvėpimo vaisius, ši prasmė norėta ir Dievo, pagrindinio autoriaus. Ji surandama tiksliai analizuojant tekstą jo literatūriniame bei istoriniame kontekste. Pagrindinė egzegezės užduotis yra gerai atlikti tokią analizę naudojantis visomis literatūrinių ir istorinių tyrimų galimybėmis, idant kuo tiksliau būtų nustatyta biblinių tekstų žodinė prasmė (plg. *Divino afflante Spiritu*: EB, 550). Siekiant to tikslo ypač būtinas senovės literatūros žanrų tyrinėjimas (ten pat, 560).

Ar tekstas turi tik vieną žodinę prasmę? Apskritai – taip, tačiau tai nėra absoliutus principas dėl dviejų priežasčių. Viena vertus, gali būti, kad žmogiškasis autorius nori vienu metu aprėpti kelis tikrovės lygmenis. Tai dažnai pasitaiko poezijoje. Biblinis įkvėpimas neatmeta tokios žmogaus psichologijos bei kalbos galimybės: ketvirtoji evangelija tai dažnai liudija. Kita vertus, net tada, kai žmogiškoji ištara atrodo teturi vienintelę prasmę, dieviškasis įkvėpimas gali taip ją pakreipti, kad atsirastų daugiaprasmiškumas. Tai tinka Kajafo pasakymui Jn 11, 50, kur juo vienu metu išreiškiamas amoralus politinis išskaičiavimas ir dieviškasis apreikšimas. Abu aspektai priklauso žodinei prasmei, nes abu pateikiami per kontekstą. Kad ir kraštutinis, šis atvejis tebėra reikšmingas, nes perspėja vengti perdėm siauros įkvėptųjų tekstų žodinės prasmės sampratos.

Ypač derėtų atsižvelgti į daugelio tekstų *dinaminį aspektą*. Pavyzdžiui, karališkųjų psalmių prasmės nevalia siaurai apriboti istorinėmis jų sukūrimo aplinkybėmis. Kalbėdamas apie karalių, psalmininkas vienu metu kalba apie realią instituciją ir idealią karalystės, atitinkančios Dievo planą, viziją; taip tekstas aprėpia daugiau negu karaliaus institucijos istorinę apraišką. Istorinei-kritinei egzezezei pernelyg dažnai būdinga tendencija galutinai fiksuoti tekstų prasmę, susiejus ją vien su tiksliais istorinėmis aplinkybėmis. Tuo tarpu ji turėtų labiau stengtis patikslinti teksto reiškiamos minties kryptį, kuri, užuot kvietusi egzezetą galutinai fiksuoti prasmę, skatintų jį suvokti daugiau ar mažiau numatomą tolesnę jos sklaidą.

Viena iš šiuolaikinės hermeneutikos atmainų yra akcentavusi skirtingą statusą, kuri įgyja vos parašytas žmogaus žodis. Rašytiniam tekstui būdingas gebėjimas būti perkeltam į naujas aplinkybes, kurios nušvies jį kitaip, prie jo prasmės pridurdamos naujas reikšmes. Šis rašytinių tekstų bruožas ypač veiksmingas Dievo žodžiu laikomų bibliinių tekstų atveju. Iš tiesų išsaugoti šiuos tekstus tikinčiųjų bendruomenę akina įsitikinimas, kad jie nesiliaus buvę šviesos bei gyvybės teikėjai ir ateities tikinčiųjų kartoms. Žodinė prasmė nuo pat pradžių atvira tolesniam plėtojimuisi, kylančiam iš naujo skaitant tuos tekstus naujomis aplinkybėmis.

Tai nereiškia, kad bibliiniam tekstui galima priskirti kokią nori prasmę, aiškinant jį subjektyviai. Priešingai, reikia kaip neautentišką atmesti kiekvieną aiškinimą, svetimą žmogiškųjų autorių išreikštai prasmei jų parašytuose tekstuose. Pripažinti tokias heterogenines prasmes reikštų nukirsti Biblijos naujieną, kuri yra istorijoje perteikiamas Dievo žodis, nuo jos šaknų ir atverti vartus nekontroliuojamam subjektyvizmui.

2. Dvasinė prasmė

Tačiau sąvokos "heterogeninis" nederėtų traktuoti pernelyg siaura prasme, atmetant bet kurią aukštesnio išsipildymo galimybę. Velykų įvykis, Jėzaus mirtis ir prisikėlimas, sukūrė radikaliai naują istorinį kontekstą, naujai nušviečiantį senuosius tekstus ir sąlygojantį jų prasmės pokytį. Ypač kai kurie tekstai, seniau laikyti hiperbolėmis (pavyzdžiui, pradžioje, kur Dievas, kalbėdamas apie Dovydo sūnų, pažada padaryti jo sostą "amžiną": 2 Sam 7, 12-13; 1 Krn 17, 11-14), dabar turimi suprasti pažodžiui, nes "prisikėlęs iš numirusių, Kristus daugiau nebemiršta" (Rom 6, 9). Egzezetai, besilaikantys siauros, "istorinės" žodinės prasmės sampratos, laikys tai heterogeniškumu. Tie, kurie atviri dinaminiam teksto aspektui, įžvelgs čia gilų tęstinumą ir perėjimą į kitą lygmenį: Kristus valdo amžinai, tačiau ne žemiškajame Dovydo soste (plg. taip pat Ps 2, 7-8; 110, 1-4).

Tokiais atvejais kalbama apie "dvasinę prasmę". Paprastai dvasinę prasmę, remiantis krikščioniškuoju tikėjimu, galima apibrėžti kaip prasmę, išreikšiamą bibliinių tekstų, skaitomų veikiant Šventajai Dvasiai Kristaus Velykų slėpinio bei iš to kylančio naujo gyvenimo kontekste. Tas kontekstas egzistuoja iš tikrųjų. Naujasis Testamentas įžvelgia jame Šventojo Rašto išsipildymą. Todėl normalu Šventąjį Raštą skaityti šio naujo konteksto, kuris yra gyvenimas Dvasioje, šviesoje.

Iš pateiktojo apibrėžimo galima padaryti ne vieną naudingą išvadą, patikslinančią dvasinės ir žodinės prasmės ryšį:

Priešingai paplitusiam požiūriui, tarp šių dviejų prasmių nebūtinai esama perskyros. Kai koks nors biblinis tekstas yra tiesiogiai susijęs su Kristaus Velykų slėpinio ar iš to kylančiu nauju gyvenimu, tai jo žodinė prasmė yra dvasinė prasmė. Tai nuolat pasitaiko Naujajame Testamente. Tad krikščioniškoji egzegezė apie dvasinę prasmę dažniau kalba aiškindama Senąjį Testamentą. Tačiau jau ir Senojo Testamento tekstų žodinė prasmė neretai yra religinė ir dvasinė. Krikščioniškasis tikėjimas tokiais atvejais įžvelgia ryšio su Kristaus atneštu naujuoju gyvenimu nujautimą.

Net ir darant perskyrą, dvasinės prasmės niekad nevalia atriboti nuo žodinės. Ši ir toliau lieka nepamainomas pagrindas. Antraip nebūtų įmanoma kalbėti apie Šventojo Rašto "išsipildymą". Juk norint kalbėti apie išsipildymą, esminis yra tęstinumo bei atitikimo santykis. Tačiau taip pat būtinas perėjimas į aukštesnį tikrovės lygmenį.

Dvasinės prasmės nedera painioti su subjektyviomis interpretacijomis, kylančiomis iš vaizduotės ar intelektualinių spekuliacijų. Ji atsiranda, kai tekstas susiejamas su tikrove, kuri jam nesvetima, būtent neišsemiamo vaisingumo Velykų įvykiu, Dievo įsikisimo Izraelio istorijon visos žmonijos labai viršūne.

Dvasinis aiškinimas, atliekamas bendruomeniškai ar individualiai, atranda autentišką dvasinę prasmę tikrai minėtose perspektyvose. Tada susiejami trys tikrovės lygmenys: biblinis tekstas, Velykų slėpinys ir dabartinės gyvenimo Dvasioje aplinkybės.

Būdama įsitikinusi, jog Kristaus slėpinys yra raktas į visą Šventojo Rašto aiškinimą, senoji egzegezė stengėsi išvelgti dvasinę prasmę menkiausiose bibliinių tekstų detalėse – pavyzdžiui, kiekviename apeiginių nuostatų įsake, – naudodamasi rabiniškaisiais metodais ar leisdamasi įkvepiama helenistinio alegorizavimo. Šiuolaikinė egzegezė negali prisikirti tokiems bandymams tikrosios aiškinamosios vertės, kad ir kaip jie būtų buvę pastoraciškai naudingi praeityje (plg. *Divino afflante Spiritu*: EB, 553).

Vienas iš galimų dvasinės prasmės aspektų yra tipologinis; paprastai teigiama, jog jis priklausęs ne pačiam Šventajam Raštui, bet jo reiškiamai tikrovei: Adomas – Kristaus pirmvaizdis (plg. *Rom* 5, 14), tvanas – krikšto pirmvaizdis (1 Pt 3, 20–21) ir t. t. Iš tikrųjų tipologinė sąsaja paprastai remiasi būdu, kuriuo Šventasis Raštas aprašo senąją tikrovę (plg. Abelio balsa: Pr 4, 10; Žyd 11, 4; 12, 24), o ne pačia tikrove. Tad iš tiesų čia kalbama apie Rašto prasmę.

3. Pilnatviškesnioji prasmė

Palyginti neseniai "pilnatviškesniosios prasmės" (*sensus plenior*) pavadinimas kėlė diskusijas. Pilnatviškesnioji prasmė apibrėžiama kaip gilesnioji teksto prasmė, norėta Dievo, bet neaiškiai išreikšta žmogiškojo autoriaus. Bibliiniame tekste ji atrandama tada, kai tekstas tiriamas kitų juo besiremiančių bibliinių tekstų šviesoje arba atsižvelgiant į jo ryšį su vidine apreiškimo raida.

Tad čia kalbama arba apie reikšmę, biblinio autoriaus priskiriamą ankstesniam Biblijos tekstui, perkeliant jį į kontekstą, suteikiantį jam naują žodinę prasmę, arba apie reikšmę, kurią Biblijos tekstui suteikia autentiška Bažnyčios mokymo tradicija ar susirinkimo apibrėžimas. Pavyzdžiui, Mt 1, 23 kontekstas suteikia pilnatviškesniąją prasmę *Iz 7, 14 pranašystei apie almah, kuri pagimdys, remiantis Septuagintos vertimu (parthenos): "Mergelė pagimdys". .Patristikos ir susirinkimų mokymas apie Trejybę išreiškia Naujojo Testamento mokymo apie Dievą Tėvą, Sūnų ir Šventąją Dvasią pilnatviškesniąją prasmę. Tridento Susirinkimo gimosios nuodėmės apibrėžimą galima laikyti apaštalo Pauliaus mokymo (Rom 5, 12–21) apie Adomo nuodėmės padarinius žmonijai pilnatviškesniąja prasme. Tačiau stokojant kontrolės, kurią atliktų aiškiai išreikštas biblinis tekstas ar autentiška mokymo tradicija, pilnatviškesniosios prasmės paieškos gali pastūmėti visiškai nepagrįstų subjektyvių interpretacijų link.*

Apskritai *sensus plenior* galima laikyti kitokiu būdu biblinio teksto dvasinei prasmei pažymėti tais atvejais, kai dvasinė prasmė skiriasi nuo žodinės prasmės. Pilnatviškesnioji prasmė remiasi tuo, kad Šventoji Dvasia kaip pagrindinis Biblijos autorius gali pastūmėti žmogiškąjį autorių pasirinkti tokią išraišką, kuri perteiktų tiesą, kurios visos gelmės jis pats nė nesuvokia. Ji pilnatviškiau apreiškiamą laikui bėgant, viena vertus, tolesniais dieviškaisiais darbais, geriau parodančiais tekstų reikšmę, ir, antra vertus, įtraukiant tekstus į Šventojo Rašto kanoną. Taip sukuriamas naujas kontekstas, leidžiantis pasirodyti prasmės galimybėms, kurias pradinis kontekstas buvo palikęs tamsoje.

III. BŪDINGI KATALIKIŠKOJO AIŠKINIMO MATMENYS

Katalikiškoji egzegezė nesistengia išsiskirti ypatingu moksliniu metodu. Ji pripažįsta, jog vienas bibliinių tekstų aspektų yra tai, kad jie sukurti žmogiškųjų autorių, besinaudojusių savaisiais raiškos gebėjimais bei jų epochos bei aplinkos teikiamomis priemonėmis. Todėl ji besąlygiškai taiko visus mokslinius metodus bei prietis, leidžiančias geriau suvokti tekstų prasmę lingvistiniame, literatūriniame, sociokultūriniame, religiniame ir istoriniame kontekste, taip pat aiškina juos tirdama šaltinius bei atsižvelgdama į kiekvieno

autoriaus asmenybę (plg. *Divino Afflante Spiritu*: EB, 557). Ji aktyviai prisideda prie metodų plėtotės bei tyrimų pažangos.

Jai būdinga tai, kad ji sąmoningai lieka Bažnyčios, kurios pirmutinis rūpestis yra ištikimybė Biblijoje paliudytam apreikimui, gyvojoje tradicijoje. Šiuolaikinė hermeneutika, kaip minėjome, iškėlė aikštėn negalimybę aiškinti tekstą nesiremiant vienokiu ar kitokiu “išankstiniu supratimu”. Kataliku egzegetas artinasi prie biblinio teksto su išankstiniu supratimu, artimai susiejančiu šiuolaikinę mokslinę kultūrą ir religinę tradiciją, kylančią iš Izraelio bei ankstyvosios krikščionių bendruomenės. Per tai jo aiškinimas yra aiškinimo dinamikos, išryškėjančios pačioje Biblijoje ir nenutrūkstancios Bažnyčios gyvenime, tąsa. Tokia dinamika tenkina gyvos aiškintojo ir jo objekto giminystės, kuri yra viena iš egzegetinio darbo galimybės sąlygų, reikalavimą.

Tačiau bet kurį išankstinį supratimą lydi pavojai. Katalikiškajai egzegezei gresia pavojus priskirti bibliniams tekstams prasmę, kurios ten nėra, bet kuri yra tradicijos vėlesnio plėtojimosi rezultatas. Egzegetui privalo saugotis šio pavojaus.

A. AIŠKINIMO BIBLINĖJE TRADICIJOJE

Biblijos tekstai yra iki jų egzistavusių religinių tradicijų išraiška. Būdas, kuriuo jie siejasi su šiomis tradicijomis, kiekvienu atveju yra skirtingas, priklausantis nuo įvairaus autorių kūrybiškumo. Laikui bėgant įvairios tradicijos pamažu susiliejo į vieną didelę bendrą tradiciją. Biblija yra ypatinga šio proceso apraiška; ji pati prisidėjo prie šio proceso ir toliau jį teberguliuoja.

“Aiškinimui biblinėje Tradicijoje” būdinga didelė aspektų įvairovė. Ši sąvoka gali žymėti tai, kaip Biblija aiškina pamatines žmogaus patirtis ar ypatingus Izraelio istorijos įvykius, arba tai, kaip bibliniai tekstai naudojami sakytiniais ar rašytiniais šaltiniais – tarp kurių gali būti kilusių iš kitų religijų ar kultūrų – juos peraiškindami. Kadangi mūsų tema yra Biblijos aiškinimas, gvildinti šių labai plačių klausimų nesiimsime; pasitenkinsime tikrai keliomis pastabomis dėl biblinių tekstų aiškinimo pačioje Biblijoje.

1. Peraiškinimai (*relectures*)

Bibliją vidumi nepakartojamai vieningą daro tai, jog vėlesni bibliniai tekstai dažnai remiasi ankstesniais. Pirmieji daro aliuzijas į antruosius, pateikdami “peraiškinimus” (*relectures*), plėtojančius naujus prasmės aspektus, kartais labai skirtingus nuo pradinės prasmės, arba remiasi jais tiesiogiai prasmei pagilinti ar išsipildymui patvirtinti.

Taip žemės, Dievo pažadėtos Abraomo palikuonims, paveldėjimas (Pr 15, 7.18) tampa įžengimu į Dievo šventovę (Iš 15, 17), *dalyvavimu Dievo “poilsyje”* (Ps 132, 7-8), *rezervuotame tikriems tikintiesiems* (Ps 95, 8-11; Žyd 3, 7; 4, 11), *ir galiausiai įžengimu į dangiškąją šventovę* (Žyd 6, 12. 18-20), *“amžinuoju paveldu”* (Žyd 9, 15).

Pranašo Natano, pažadėjusio Dovydui “namus” – tai yra dinastinį paveldėjimą – “tvirtus amžinai” (2 Sam 7, 12–16), pranašystė buvo pakartota daug kartų (2 Sam 23, 5; 1 Kar 2, 4; 3, 6; 1 Kr 17, 11-14), ypač sunkiais laikais (Ps 89, 20–38), ne be reikšmingų pakeitimų, ir yra tęsiama kitų pranašysčių (Ps 2, 7–8; 110, 1; Am 9, 11; Iz 7, 13-14; Jer 23, 5-6 ir t.t.), kurių kai kurios skelbia paties Dovydo karalystės sugrįžimą (Oz 3, 5; Jer 30, 9; Ez 34, 24; 37, 24-25; plg. Mk 11, 10). Pažadėtoji karalystė tampa visuotine (Ps 2, 8; Dan 2, 35. 44; 7, 14; plg. Mt 28, 18). Ji pilnatviškai įgyvendina žmogaus pašaukimą (Pr 1, 28; Ps 8, 6–9; Išm 9, 2–3; 10, 2).

Jeremijo pranašystė apie septyniasdešimt bausmės, kurios nusipelnė Jeruzalė ir Judėja, metų (Jer 25, 11-12; 29, 10) pakartojama 2 Kr 25, 20–23, kur konstatuojama ją išsipildžius, tačiau daug vėliau vėl iš naujo apmąstoma Danieliaus knygos autoriaus, įsitikinusio, kad šiame Dievo žodyje tebeglūdi paslėpta prasmė, galinti nušviesti esamą būklę (Dan 9, 24–27).

Pamatinis įsitikinimas atlyginančiu Dievo teisingumu, kai gerieji apdovanojami ir blogieji baudžiami (*Ps 1, 1–6; 112, 1–10; Kun 26, 3–33* ir t.t.), dažnai būna priešingas tiesioginei patirčiai. Tada Raštas leidžia pasigirsti audringiems protestams bei prieštaroms (*Ps 44; Job 10, 1–7; 13, 3–8; 23–24*) ir pamažu vis giliau skverbiasi į slėpinį (*Ps 37; Job 38–42; Iz 53; Išm 3–5*).

2. Ryšys tarp Senojo Testamento ir Naujojo Testamento

Ryšių tarp tekstų ypač pagausėja Naujajame Testamente, kupiname aliuzijų į Senąjį Testamentą ir tiesioginių citatų iš jo. Naujojo Testamento autoriai Senąjį Testamentą laikė dieviškuoju apreiškimu. Jie skelbia, jog šis apreiškimas buvo išpildytas Jėzaus gyvenimu, mokymu ir ypač jo mirtimi ir prisikėlimu – įvykiais, kurie yra atleidimo bei amžino gyvenimo versmė. “Kristus mirė už mūsų nuodėmes, kaip skelbė Raštai, jis buvo palaidotas ir buvo prikeltas trečiąją dieną, kaip skelbė Raštai; jis pasirodė...” (*1 Kor 15, 3–5*) – tokia pagrindinė apaštališkojo skelbimo šerdis (*1 Kor 15, 11*).

Kaip visada, tarp Rašto ir įvykių, kurie jį išpildo, egzistuoja ne paprasto materialaus atitikimo, bet abipusio nušvietimo bei dialektinės pažangos ryšiai: vienu metu konstatuojama, kad Raštas atskleidžia įvykių prasmę, ir įvykiai atskleidžia Rašto prasmę, kitaip tariant, jie verčia atsisakyti tam tikrų paveldėto aiškinimo aspektų, idant būtų pritaikytas naujas aiškinimas.

Nuo pat savo viešosios veiklos pradžios Jėzus laikėsi savitos asmeninės nuostatos, besiskiriančios nuo įprasto jo epochos aiškinimo – “Rašto aiškintojų ir fariziejų” (plg. *Mt 5, 20*). *Tai liudija daug kas: Kalno pamokslo antitezės (Mt 5, 21–48), suverenų Jėzaus laisvumas Šabo laikymosi atžvilgiu (Mk 2, 27–28 ir par.), jo polinkis reliatyvinti ritualinio švarumo priesakus (Mk 7, 1–23 ir par.), jo radikalūs reikalavimai kitose srityse (Mt 10, 2–12 ir par.; 10, 17–27 ir par.) ir ypač jo atvirumas “muitininkams ir nusidėjėliams” (Mk 2, 15–17). Visa tai kilo ne iš įgeidžio ginčyti, bet, priešingai, iš giliausios ištikimybės Šventajame Rašte išreikštai Dievo valiai (plg. Mt 5, 17; 9,13; Mk 7, 8–13 ir par.; 10, 5–9 ir par.)*

Jėzaus mirtis ir prisikėlimas pastūmėjo prasidėjusią aiškinimo raidą iki kraštutinumo, kai kuriais atžvilgiais paskatindami visišką pertrūkį ir kartu nelauktą atodangą. Mesijo, “žydų karaliaus” (*Mk 15, 26*), mirtis perkeitė vien žemiškąjį karališkųjų psalmių ir mesijinių pranašysčių aiškinimą. Jėzaus prisikėlimas ir dangiškasis jo, kaip Dievo Sūnaus, išaukštinimas suteikė šiems tekstams anksčiau neįsivaizduojamą prasmės pilnatvę. Posakius, anksčiau laikytus hiperboliškais, dabar reikia suprasti pažodžiui. Jie ėmė atrodyti kaip Dievo parengti Jėzaus Kristaus šlovei išreikšti, nes Jėzus tikrai yra “Viešpats” (*Ps 110, 1*) tiesiogine šio žodžio prasme (*Apd 2, 3–6; Fil 2, 10–11; Žyd 1, 10–12*); jis yra Dievo Sūnus (*Ps 2, 7; Mk 14, 62; Rom 1, 3–4*), Dievas su Dievu (*Ps 45, 7; Žyd 1, 8; Jn 1, 1; 20, 28*); “jo viešpatavimui nebus galo” (*Lk 1, 32–33; plg. 1 Kr 17, 11–14; Ps 45, 7; Heb 1, 8*), ir kartu jis yra “kunigas per amžius” (*Ps 110, 4; Žyd 5, 6–10; 7, 23–24*).

Būtent Velykų įvykių šviesoje Naujojo Testamento autoriai peraiškino Senąjį Testamentą. Išaukštinto Kristaus atsiūsta Šventoji Dvasia (plg. *Jn 15, 26; 16, 7*) leido jiems atrasti dvasinę prasmę. Taip jie buvo pastūmėti labiau negu kada nors anksčiau patvirtinti Senojo Testamento pranašiskąją vertę, tačiau sykiu smarkiai sumažinti jo kaip išganymo institucijos vertę. Pastarasis aspektas, pasirodantis jau evangelijose (plg. *Mt 11, 11–13 ir par.; 12, 41–42 ir par.; Jn 4, 12–14; 5, 37; 6, 32*), *galingai suskamba kai kuriuose Pauliaus laiškuose, taip pat Laiške žydams*. Paulius ir Laiško žydams autorius parodo, kad Tora kaip apreiškimas pati skelbia savo kaip teisinės sistemos pabaigą (plg. *Gal 2, 15–5, 1; Rom 3, 20–21; 6, 14; Žyd 7, 11–19; 10; 8–9*). *Tad pagonyms, tikintys Kristu, nebebuvo pavaldūs visiems biblinės teisės priesakams, nuo dabar pažemintų ligi konkrečios tautos teisinės institucijos rango. Tačiau jie maitinosi Senuoju Testamentu kaip Dievo žodžiu, leidžiančiu jiems geriau atrasti visus velykinio slėpinio, kuriuo jie gyveno, matmenis* (plg. *Lk 24, 25–27. 44–45; Rom 1, 1–2*).

Krikščioniškojoje Biblijoje santykiai tarp Naujojo Testamento ir Senojo Testamento neabejotinai sudėtingi. Taikydami tam tikrus tekstus Naujojo Testamento autoriai natūraliai rėmėsi savo epochos žiniomis ir aiškinimo būdais. Reikalauti iš jų šiuolaikinių mokslinių metodų taikymo būtų anachronizmas. Egzegetui verčiau derėtų susipažinti su senaisiais aiškinimo būdais, kad galėtų teisingai paaiškinti jų vartoseną. Kita

vertus, tiesa ir tai, kad egzegetas neturėtų teikti absoliučios vertės tam, kas yra ribotas žmogiškasis pažinimas.

Galiausiai pravartu pridurti, jog Naujajame Testamente, kaip ir Senajame Testamente, galima išvelgti kelias skirtingas perspektyvas, tarp kurių kartais jaučiama įtampa: taip yra, pavyzdžiui, kalbant apie Jėzaus padėtį (Jn 8, 29; 16, 32 ir Mk 15, 34), Mozės įstatymo vertę (Mt 5, 17-19 ir Rom 6, 14) ar darbų būtinybę nuteisinimo atžvilgiu (Jok 2, 24 ir Rom 6, 14; Ef 2, 8-9). Vienas iš Biblijos bruožų yra polinkio sisteminti nebuvimas ir, priešingai, dinaminės įtampos buvimas. Biblija turi įvairių būdų tiems patiems įvykiams aiškinti ar toms pačioms problemoms apmąstyti. Ji pati kviečia atsisakyti paprastinimo ir dvasios siaurumo.

3. Keletas išvadų

Iš to, kas pasakyta, galima daryti išvadą, jog Biblijoje yra daug nuorodų bei postūmių, kaip aiškinti temą. Iš tiesų pati Biblija nuo pat pradžios buvo aiškinimas. Senosios Sandoros ir apaštališkųjų laikų bendruomenės pripažino šiuos tekstus kaip vertingą jų tikėjimo išraišką. Tiktai remiantis šių bendruomenių aiškinimu ir priklausomai nuo jo šie tekstai tapo pripažinti kaip Šventasis Raštas (pavyzdžiui, Giesmių giesmės knyga buvo pripažinta kaip tokia už santykio tarp Dievo ir Izraelio išraišką). Per Biblijos formavimosi laikotarpį ją sudarantys raštai buvo daugeliu atveju perdirbinėjami ir peraiškinami, kad atsakytų į naujas, anksčiau nežinomas situacijas.

Tekstų aiškinimo būdas, išskylantis aikštėn Šventajame Rašte, perša tokias pastabas:

Kadangi Šventojo Rašto atsiradimą lėmė tikinčiųjų bendruomenių, išvelgusių jo tekstą esant apreikštojo tikėjimo išraiška, sutarimas, tai ir pats jo aiškinimas turėtų būti sutarimo esminiais klausimais šaltinis gyvam bažnytinių bendruomenių tikėjimui.

Kadangi tikėjimo išraiška, randama visų pripažįstamame Šventajame Rašte, turėjo nuolat atsinaujinti, kad atitiktų vis naujas situacijas – ką rodo daugelio bibliinių tekstų “peraiškinimai”, – tai Biblijos aiškinimas irgi turėtų pasižymėti kūrybiškumu ir nebijoti naujų klausimų, kad į juos būtų galima atsakyti remiantis Biblija.

Kadangi tarp įvairių Šventojo Rašto tekstų kartais egzistuoja įtampa, tai ir aiškinimas neišvengiamai turėtų būti pliuralistinis. Nė vienas dalinis aiškinimas negali aprėpti visumos prasmės, kuri yra daugelio balsų simfonija. Todėl konkretaus teksto aiškinimas turėtų vengti vienašališkumo.

Šventajam Raštui būdingas dialogas su tikinčiųjų bendruomenėmis, ir jis pats kilęs iš jų tikėjimo tradicijų. Jo tekstai skleidėsi santykiyje su tomis tradicijomis ir kartu veikė jų plėtotę. Tad Šventasis Raštas aiškinamas Bažnyčioje su visa jos įvairove bei vienybe ir laikantis jos tikėjimo tradicijos.

Tikėjimo tradicijos buvo gyva aplinka, kurioje vyko literatūrinė Šventojo Rašto autorių veikla. Tai reiškė taip pat dalyvavimą bendruomenių liturginiame gyvenime ir išorinėje veikloje, jų dvasiniame pasaulyje, kultūroje bei istorinio likimo peripetijose. Taigi ir Šventojo Rašto aiškinimas reikalauja iš egzegeto dalyvauti savo laiko tikinčiųjų bendruomenės visame gyvenime ir tikėjime.

Dialogą su Šventuoju Raštu kaip visuma, taigi ir su ankstesnių epochų tikėjimo samprata, neišvengiamai lydi dialogas su dabartine karta. Toks dialogas leidžia išlaikyti tęstinumą, sykiu pripažįstant skirtumus. Tad Rašto aiškinimas yra kartu ir tikrinimas, ir atranka; jis išlaiko tęstinumą su ankstesnėmis egzegetinėmis tradicijomis, iš kurių pasisavina bei pasilaiko daug elementų, tačiau kai kur nuo jų atitrūksta, kad galėtų žengti į priekį.

B. AIŠKINIMAS BAŽNYČIOS TRADICIJOJE

Bažnyčia, kaip Dievo tauta, įsitikinusi, kad aiškinti ir suprasti Šventąjį Raštą jai padeda Šventoji Dvasia. Pirmieji Jėzaus mokiniai žinojo nesą pajėgūs išsiskirti visais aspektais suvokti gautosios pilnatvės. Išsvermingai

gyvendami bendruomeniškai, jie patyrė gautojo apreiškimo vis didesnę gelmę ir laipsnišką skleidimąsi. Čia jie išvelgė Kristaus jiems pažadėtos "Tiesos Dvasios", vesiančios į tiesos pilnatvę, įtaką bei veikimą (*Jn 16, 12–13*). Panašiai ir šiandien Bažnyčia keliauja, palaikoma Kristaus pažado: "O Globėjas – Šventoji Dvasia, kurį mano vardu Tėvas atsiųs, – jis išmokys jus visko ir viską primins, ką esu jums pasakęs" (*Jn 14, 26*).

1. Kanono susidarymas

Vedama Šventosios Dvasios ir apšviesta gautos gyvosios Tradicijos, Bažnyčia nustatė knygas, laikytinas Šventuoju Raštu, tokias, kurių, parašytų "įkvėpiant Šventajai Dvasiai", "autorius yra Dievas" ir kurios "kaip tokios buvo perduotos Bažnyčiai" (*Dei Verbum, 11*) bei turi tiesą, Dievo norėtą užrašydinti mūsų išganymui (plg. ten pat).

Šventojo Rašto "kanono" nustatymas buvo ilgo proceso rezultatas. Senosios Sandoros bendruomenės (nuo tokių ypatingų grupių kaip pranašų sluoksniai ar kunigiškoji aplinka iki visos tautos) Kaip Dievo žodį, žadinantį jų tikėjimą bei vadovaujantį jų gyvenime, pripažino tam tikrą skaičių tekstų, kuriuos gavo kaip saugotiną ir perduotiną paveldą. Taip šie tekstai liovėsi buvę konkrečių autorių įkvėpimo išraiška ir tapo bendra visos Dievo tautos nuosavybe. Naujasis Testamentas liudija pagarbą sakraliniams tekstams, gautiems kaip brangus paveldas iš žydų tautos. Jis juos laiko šventaisiais Raštais (plg. Rom 1, 2), įkvėptais Dievo Dvasios (plg. 2 Tim 3, 16; plg. 2 Pt 1, 20-21), kurie negali būti panaikinti (plg. Jn 10, 35).

Su šiais tekstais, sudarančiais Senąjį Testamentą (plg. 2 Kor 3, 14), Bažnyčia artimai susiejo pirmiausiai tuos raštus, kuriuose ji išvelgė autentišką, apaštališką (plg. Lk 1, 2; 1 Jn 1, 1-3) ir Šventosios Dvasios garantuotą (plg. 1 Pt 1, 12) liudijimą apie "viską, ką Jėzus nuo pradžių veikė ir mokė" (Apd 1, 1), ir, kita vertus, pačių apaštalų bei kitų mokinių instrukcijas tikinčiųjų bendruomenėms kurti. Šis antrasis raštų rinkinys vėliau buvo pavadintas "Naujuoju Testamentu".

Šį procesą sąlygojo daug veiksnių: tikrumas, kad Jėzus – ir su juo apaštalai – pripažino Senąjį Testamentą kaip įkvėptąjį Raštą ir kad velykinis slėpinys buvo jo išpildymas, įsitikinimas, kad Naujojo Testamento raštai tikrai kilę iš apaštališkojo skelbimo (tai nereiškia, kad jie visi buvo sukurti pačių apaštalų), jų neprieštaringumo tikėjimo taisyklei bei taikymo krikščioniškoje liturgijoje konstatavimas, galiausiai patirtis, jog jie dera su bažnytinių bendruomenių gyvenimu ir geba šį gyvenimą maitinti.

Nustatydama Raštų kanoną, Bažnyčia sykiu nustatė ir apibrėžė savo tapatybę taip, kad Šventasis Raštas nuo tol yra veidrodis, kuriame Bažnyčia gali vis iš naujo atrasti savo tapatybę ir amžiams bėgant patikrinti, kaip ji atsiliepią į Evangelijos kvietimą ir kaip atlieka savo kaip jos perteikimo priemonės užduotį (plg. *Dei Verbum 7*). Tai teikia kanoniniams raštams išganomąją ir teologinę vertę, visiškai besiskiriančią nuo tos, kuri būdinga kitiems seniesiems tekstams. Pastarieji gali gerai apšviesti tikėjimo ištakas, tačiau niekada negali pakeisti kanoniniais laikomų ir dėl to krikščioniškojo tikėjimo supratimą pagrindžiančių raštų autoriteto.

2. Bažnyčios Tėvų egzegezė

Nuo pat pradžios laikytasi įsitikinimo, jog ta pati Dvasia, kuri spaudė Naujojo Testamento autorius užrašyti išganymo naujieną (*Dei Verbum 7; 18*), nepaliaujamai padeda Bažnyčiai aiškinti įkvėptuosius raštus (plg. Ireniejaus. *Adv. Haer.*, 3. 24. 1; 3. 1. 1; 4. 33. 8; Origenas. *De Princ.*, 2, 7, 2; Tertulijonas. *De Praescr.*, 22).

Bažnyčios Tėvams, turėjusiems ypatingą reikšmę formuojantis kanonui, panašus pamatinis vaidmuo teko ir gyvojoje tradicijoje, nepaliaujamai lydinčioje ir vedančioje Šventojo Rašto skaitymą bei aiškinimą Bažnyčioje (plg. *Providentissimus: EB, 110-111; Divino afflante Spiritu, 28-30: EB, 554; Dei Verbum, 23; Popiežiškoji Biblijos komisija. Instr. de evang. histor.*, 1). Didžiosios Tradicijos srovėje Bažnyčios Tėvų egzegezės išskirtinis indėlis yra tas, kad ji iš Šventojo Rašto visumos išskyrė pamatines kryptis, suformavusias Bažnyčios mokymo tradiciją, ir pateikė turtingą teologinį mokymą tikintiesiems ugdyti bei dvasiškai maitinti.

Bažnyčios Tėvai skyrė Rašto skaitymui bei aiškinimui daug dėmesio. Tai pirmiausia liudija darbai, tiesiogiai susiję su Rašto supratimu, būtent homilijos ir komentarai, bet taip pat polemikos ir teologijos veikaluose, kur pagrindinis argumentas yra apeliavimas į Raštą.

Įprastinė Biblijos skaitymo vieta yra bažnyčia, kai švenčiama liturgija. Todėl aiškinimas dažniausiai būna teologinio, pastoracinio bei teologalinio pobūdžio, tarnaujantis bendruomenei ir individualiems tikintiesiems.

Bažnyčios Tėvai laikė Bibliją pirmiausia Dievo knyga, nepakartojamu nepakartojamo autoriaus kūrinium. Jie nepažemino žmogiškųjų autorių iki vien pasyvių įrankių rango, bet mokėjo priskirti vienai ar kitai atskirai paimtai knygai savitą tikslą. Tačiau jų prietities pobūdis neleido skirti daug dėmesio istorinei apreiškimo raidai. Daugelis Bažnyčios Tėvų pateikia *Logos*, Dievo Žodį, kaip Senojo Testamento autorių, taip patvirtindami, jog kristologiniu reikšmingumu pasižymi visas Šventasis Raštas.

Išskyrus kai kuriuos Antiochijos mokyklos egzegetus (pirmiausia Teodorą Mopsuestietį), Bažnyčios Tėvai jautėsi turį teisę išimti kokią nors frazę iš konteksto, kad nepriklausomai nuo jo įžvelgtų joje Dievo apreikštą tiesą. Apologetikoje, nukreiptoje prieš žydus, arba dogminiuose ginčuose su kitais teologais jie nesvyruodami remdavosi tokiu aiškinimu.

Pirmiausia rūpindamiesi gyventi Biblija bendrystėje su savo broliais, Tėvai dažniausiai pasitenkindavo jų aplinkoje paplitusiais bibliniais tekstais. Origeniui, kuris metodiškai domėjosi hebrajiškąja Biblija, polemikoje su žydais ypač rūpėjo argumentuoti remiantis jiems priimtinais tekstais. Todėl *hebraica veritas* garbstantis Jeronimas pasirodė kaip marginalinė figūra.

Norėdami išsklaidyti pasipiktinimą, kurį kai kuriems krikščionims ar krikščionybės priešininkams pagonims galėjo sukelti vienokia ar kitokia Biblijos vieta, Bažnyčios Tėvai daugiau ar mažiau dažnai praktikavo alegorinį metodą. Tačiau tekstų žodinės reikšmės ir istorinio aspekto būdavo atsisakoma labai retai. Bažnyčios Tėvai naudojimosi alegorija paprastai pranoksta alegorinį metodą taikiusius pagonių autorius.

Polinkis alegorizuoti taip pat kyla iš įsitikinimo, kad Bibliją, kuri yra Dievo knyga, Dievas patikėjo savo tautai – Bažnyčiai. Iš principo nieko nevalia palikti nuošalyje kaip pasenusio ar visiškai praradusio reikšmę. Dievas kreipiasi į savo krikščioniškąją tautą visada aktualia naujiena. Aiškindami Bibliją, Bažnyčios Tėvai suaudžia tipologines bei alegorines interpretacijas į neišpainiojamą visumą ir daro tai visuomet turėdami pastoracinį bei pedagoginį tikslą. Visa, kas parašyta, parašyta mums pamokyti (plg. 1 Kor 10, 11).

Įsitikinę, jog turi reikalą su Dievo knyga taigi su tuo, kas neaprepiama, Tėvai tikėjo, jog bet kurią vietą galima aiškinti pagal alegorinę schemą, bet sykiu manė, jog kiekvienas yra laisvas pasiūlyti ką nors kita, jeigu tik paisoma tikėjimo analogijos.

Alegorinis Šventojo Rašto aiškinimas, būdingas Bažnyčios Tėvų egzegezei, gali pasirodyti šiuolaikiniam žmogui keistas, tačiau Bažnyčios patirtis, pasireiškianti tokia egzegeze, naudinga ir šiandien (plg. *Divino afflante Spiritu*, 31–32; *Dei Verbum*, 23). Bažnyčios Tėvai moko, kaip autentiška krikščioniška dvasia teologiškai skaityti Bibliją gyvojoje Tradicijoje.

3. Įvairių Bažnyčios narių vaidmuo aiškinyje

Patikėtas Bažnyčiai Raštas yra bendras visos tikinčiosios tautos turtas: “Šventoji Tradicija ir Šventasis Raštas sudaro vieningą Bažnyčiai patikėtą Dievo žodžio šventąjį lobį. Jo laikydamosi visa šventoji tauta drauge su savo ganytojais nuolat lieka ištikima apaštalų mokymui...” (*Dei Verbum*, 10; plg. *ten pat*, 21). Tiesa, kad įvairiais Bažnyčios istorijos laikotarpiais tikintieji nebuvo vienodai gerai susipažinę su Šventojo Rašto tekstu. Tačiau Raštas būdavo pirmoje vietoje visais svarbiais Bažnyčios gyvenimo atnaujinimo momentais, nuo vienuoliškojo pirmųjų amžių sąjūdžio iki Vatikano II Susirinkimo epochos.

Tas pats Susirinkimas moko, jog visi pakrikštytieji, tikėjimo Kristų dvasia švęsdami Eucharistiją, atpažįsta Kristaus buvimą ir jo žodyje, nes jis "pats kalba, kai Šventasis Raštas skaitomas bažnyčioje" (*Sacrosanctum Consillium*, 7). Tokį žodžio klausymą jie sieja su "tikėjimo jutimu" (*sensus fidei*), būdingu visai Dievo tautai (plg. *Lumen gentium*, 12). "Per tokį tikėjimo jutimą, žadinamą ir palaikomą tiesos Dvasios, Dievo tauta, vadovaujama šventojo magisteriumo ir ištikimai jam klusni, priima ne žmonių žodį, bet Dievo žodį (plg. 1 Tim 2, 13), tvirtai laikosi tikėjimo, vieną kartą visiems laikams perduoto šventiesiems (plg. Jud 3), teisingai į jį gilinasi ir vis pilnatviškiau taiko gyvenime" (*Lumen gentium*, 12).

*Tad visiems Bažnyčios nariams tenka savas vaidmuo aiškinant Šventąjį Raštą. Vykdydami savo pastoracinę tarnybą, vyskupai kaip apaštalų įpėdiniai yra pirmutiniai gyvosios tradicijos, kurioje aiškinamas Raštas kiekvienoje epochoje, liudytojai ir laiduotojai, idant, "apšviesti tiesos Dvasios, Dievo žodį ištikimai saugotų, aiškintų ir savo skelbimu skleistų" (*Dei Verbum*, 9; plg. *Lumen gentium*, 25). Kunigų kaip vyskupų bendradarbių pirmutinė pareiga yra Žodžio skelbimas (*Presbyterorum Ordinis*, 4). Jie būna apdovanoti ypatinga Rašto aiškinimo charizma, kai, perteikdami ne savo mintis, bet Dievo žodį, taiko amžinąją Evangelijos tiesą konkrečioms gyvenimo aplinkybėms (ten pat, 4). *Kunigams ir diakonams*, ypač teikiant sakramentus, dera iškelti aikštėn sakramento ir žodžio vienybę Bažnyčios tarnyboje.*

Kaip eucharistinės bendruomenės vadovų ir tikėjimo ugdytojų, žodžio tarnautojų pagrindinė užduotis yra ne vien paprasčiausiai mokyti, bet ir padėti tikintiesiems suvokti bei suprasti tai, ką Dievo žodis jiems sako jų širdyje jiems klausantis Raštų bei juos apmąstant. Taip visa *vietinė Bažnyčia* pagal Izraelio, Dievo tautos, pavyzdį (Iš 19, 5–6) tampa bendruomene, žinančia, jog jai kalba Dievas (plg. Jn 6, 45), ir besistengiančia klausyti jo su tikėjimu, meile bei klusnumu jo žodžiui (Išt 6, 4–6). Tokios tikrai besiklausančios bendruomenės, jei tikėjimu ir meile visada išlieka vieningos su visa Bažnyčia, savo aplinkoje tampa galingais evangelizacijos bei dialogo židiniais, taip pat socialinės kaitos veiksniais (*Evangelii nuntiandi*, 57–58; Tikėjimo mokslo kongregacija. *Instruction sur la liberte chretienne et la liberation*, 69–70).

*Dvasia yra tikrai duota krikščionims individualiai, kad jų širdys "degtų" (plg. Lk 24, 32), jiems meldžiantis bei maldingai studijuojant Šventąjį Raštą savo asmeninio gyvenimo sąlygomis. Dėl šios priežasties Vatikano II Susirinkimas primygtinai reikalavo, kad Šventasis Raštas būtų kuo lengviau prieinamas (*Dei Verbum*, 22. 25). Reikia pabrėžti, kad toks skaitymas nėra visiškai individualus, nes tikintysis visada skaito bei aiškina Šventąjį Raštą Bažnyčios tikėjimo dvasia ir vėliau perteikia savo skaitymo vaisius bendruomenei, kad praturtintų bendrą tikėjimą.*

Visa biblinė tradicija ir ypač Jėzaus mokymas evangelijose rodo, kad privilegijuoti Dievo žodžio klausytojai yra tie, kuriuos pasaulis laiko *vargdieniais*. Jėzus įžvelgė, kad dalykai, paslėpti nuo išmintingųjų ir gudriųjų, atskleisti mažutėliams (Mt 11, 25; Lk 10, 21) ir kad Dievo karalystė priklauso tiems, kurie panašūs į vaikus (Mk 10, 14 ir t. t.).

Lygiai taip pat Jėzus skelbė: "Palaiminti jūs, vargdieniai, nes jūsų yra Dievo karalystė" (Lk 6, 20; plg. Mt 5,3). Tarp mesijinių laiko ženklų yra Gerosios naujienos skelbimas vargšams (Lk 4, 18; 7, 22; Mt 11,5; plg. Tikėjimo mokslo kongregacija. *Instruction sur la liberte chretienne et la liberation*, 47-48). Bejėgiai bei neturintys žmogiškų išteklių asmenys, priversti pasitikėti vien Dievu ir jo teisingumu, pasižymi gebėjimu išgirsti bei aiškinti Dievo žodį; į tai reikėtų atsižvelgti visai Bažnyčiai ir atsiliepti socialiniu lygmeniu.

Pripažindama įvairias dovanas bei funkcijas, Dvasios teikiamas bendruomenės tarnavimui, ypač mokymo dovaną (1 Kor 12, 28–30; Rom 12, 6–7; Ef 4, 11–16), Bažnyčia brangina tuos, kurie pasižymi ypatingu gebėjimu prisidėti prie Kristaus Kūno statydinimo savo mokėjimu aiškinti Raštą (*Divino afflante Spiritu*, 46–48: *EB*, 564–565; *Dei Verbum*, 23; Popiežiškoji Biblijos komisija. *Instruction sur l'historicite des Evangiles*, įžanga: *EB*, 645). Nors jų darbas ne visuomet buvo taip palaikomas kaip dabar, *egzegetai*, savo žinias skiriantys Bažnyčios tarnybai, pasijunta atsidūrę turtingoje tradicijoje, prasidedančioje pirmaisiais amžiais Origenu bei Jeronimu ir besitęsiančioje iki tėvo Lagrange'o bei kitų naujesniais laikais ir iki mūsų dienų. Dabar pirmiausia akcentuojami Rašto žodinės prasmės tyrimai ypač reikalauja sutelktų pastangų tų, kurie gerai išmano senovines kalbas, istoriją ir kultūrą, teksto kritiką bei literatūros formų analizę ir moka

taikyti mokslinės kritikos metodus. Neapsiribodama dėmesingumu tekstui jo pradinėje istorinėje aplinkoje, Bažnyčia tikisi, kad egzegetai, vadovaujami Raštą įkvėpusios Dvasios garantuos, kad “kuo daugiau Dievo žodžio tarnų veiksmingai maitintų Dievo tautą Šventuoju Raštu” (*Divino afflante Spiritu*, 24: *Eb*, 53–55; *Dei Verbum*, 23; *Paulius VI. Sedula Cura* [1971]). Ypač džiugu, kad mūsų laikais daugėja egzegeze užsiimančių moterų, praturtinančių Rašto aiškinimą naujomis skvarbiomis įžvalgomis ir vėl iškeliančių aikštėn užmirštus aspektus.

Kaip minėta anksčiau, Raštai yra visos Bažnyčios turtas ir “tikėjimo paveldo” dalis, kurią ganytojai ir tikintieji “saugo, išpažįsta ir bendromis pastangomis įgyvendina”, tačiau “pareiga autentiškai aiškinti Raštu ar Tradicija perduodamą Dievo žodį patikėta tiktai gyvajam Bažnyčios Magisteriumui, vykdomam Jėzaus Kristaus vardu” (*Dei Verbum*, 10). Taigi galutinė instancija yra Magisteriumas, privalantis garantuoti aiškinimo autentiškumą ir prireikus nurodyti, kad toks ar anoks konkretus aiškinimas nesuderinamas su autentiška Evangelija. Jis atlieka šią užduotį Kristaus Kūno *koinonia* ribose, oficialiai reikšdamas Bažnyčios tikėjimą ir per tai tarnaudamas Bažnyčiai; šiuo tikslu jis tariasi su teologais, egzegetais ir kitais specialistais, kurių teisėtą laisvę pripažįsta ir su kuriais palaiko abipusį ryšį siekdamas bendro tikslo – “išlaikyti Dievo tautą išlaisvinančioje tiesoje” (Tikėjimo mokslo kongregacija. *Instruction sur la vocation ecclesiale du theologien*, 21).

C. EGZEGETO UŽDUOTIS

Katalikų egzegetų užduotis turi keletą aspektų. Tai Bažnyčios užduotis, nes jos esmė yra tyrinėti bei aiškinti Šventąjį Raštą taip, kad visi jo turtai taptų prieinami ganytojams ir tikintiesiems. Tačiau sykiu tai mokslinė užduotis, katalikų egzegetus suvedinanti su jų kolegomis nekatalikais daugelyje mokslinio tyrimo sričių. Kita vertus, ši užduotis apima tyrimo ir mokymo veiklą. Ir vieną, ir kitą paprastai papildo publikacijos.

1. Pagrindinės kryptys

Norėdami įvykdyti savo užduotį, katalikų egzegetai turi rimtai atsižvelgti į biblinio apreiškimo *istorinį pobūdį*. *Mat abu Testamentai žmogiškaisiais žodžiais, turinčiais savo laiko žymę, išreiškia istorinį apreiškimą, kuriuo, atliktu įvairiomis priemonėmis, Dievas atskleidžia save ir išganomąjį planą. Tad egzegetai privalo naudotis istoriniu-kritiniu metodu. Tačiau sykiu jie negali jo laikyti vieninteliu galimu. Visi aiškinimo metodai gali pasitarnauti Biblijos egzegezei.*

Aiškindami katalikų egzegetai turėtų neužmiršti, kad tai, ką jie aiškina, yra *Dievo žodis*. Jų bendroji užduotis nesibaigia atskyrus šaltinius, nustatčius formas ar atskleidus literatūrinius metodus. Jų darbo tikslas nebus pasiektas, kol nebus atskleista biblinio teksto kaip su dabartimi susijusiu Dievo žodžio prasmė. Dėl to reikia atsižvelgti į įvairias hermeneutines perspektyvas, kurios padėtų suvokti biblinės žinios aktualumą ir leistų jai atsiliiepti į šiuolaikinių Rašto skaitytojų poreikius.

Egzegetai taip pat turi atskleisti kristologinę, kanoninę ir ekleziologinę biblinių raštų reikšmę.

*Kristologinė biblinių tekstų reikšmė ne visuomet akivaizdi, bet kiekvieną kartą būtina ją iškelti aikštėn kiek įmanoma. Kristui savo krauju įsteigus Naująją Sandorą, Pirmosios Sandoros knygos neprarado savo vertės. Įtrauktos į Evangelijos skelbimą, jos įgyja bei parodo savo pilnatvišką reikšmę “Kristaus slėpinyje” (plg. *Ef* 3, 4), kurio daugelį aspektų atskleidžia pačios atsiskleisdamos jo šviesoje. Šios knygos iš tiesų rengė Dievo tautą jo atėjimui (plg. *Dei Verbum*, 14–16).*

Kiekviena Biblijos knyga buvo parašyta siekiant skirtingo tikslo ir turėjo specifinę reikšmę, tačiau, tapusi *kanoninės visumos dalis*, pasirodė esanti platesnės prasmės turėtoja. Egzegeto užduotis apima ir Augustino ištarmės išskleidimą: *Novum in Vetere latet, et in Novo Vetus patet* (plg. *Šv. Augustinas. Quaest. in Hept.*, 2, 73, *CSEL* 28, III, 3 p. 141).

*Egzegetams taip pat privalu parodyti Biblijos ir Bažnyčios ryšį. Biblija atsirado tikinčiųjų bendruomenėse. Ji išreiškia Izraelio, vėliau – ankstyvųjų krikščionių bendruomenės tikėjimą. Kartu su iki jos buvusia, ją lydintia ir maitinančia gyvąja Tradicija (plg. *Dei Verbum*, 212), ji ir šiandien yra privilegijuota Dievo priemonė Bažnyčiai, kaip Dievo tautai, vadovauti, statydinti ir brandinti. Nuo bažnytinio matmens neatsiejamas ekumeninis aspektas.*

Kadangi Biblija išreiškia išganymo planą, Dievo skirtą visiems žmonėms, egzegeto užduočiai taip pat būdingas visuotinis matmuo, reikalaujantis dėmesingumo kitoms religijoms bei dabartinio pasaulio lūkesčiams.

2. Tyrinėjimas

Egzegeto užduotis pernelyg plati, kad ją galėtų atlikti vienas žmogus. Reikalingas darbo pasidalijimas, ypač *tyrinėjimuose*, kuriems būtini įvairių sričių specialistai. Galimus specializacijos trūkumus kompensuoja tarpdisciplininės pastangos.

Kalbant apie visos Bažnyčios gerovę bei jos įtaką šiuolaikiniam pasauliui, labai svarbu, kad pakaktų gerai pasirengusių žmonių, atsidėjusių tyrimo darbui įvairiose egzegetinio mokslo srityse. Užsiėmę tiesioginiais tarnybos rūpesčiais vyskupai bei vienuolių vyresnieji dažnai nelinkę pakankamai rimtai traktuoti jiems tenkančią atsakomybę už šią pamatinę būtinybę. Tačiau aplaidumas šioje srityje gali Bažnyčiai daug kainuoti, nes ganytojams bei tikintiesiems tada iškyla pavojus tapti priklausomiems nuo egzegetinio mokslo, svetimo Bažnyčiai ir neturinio ryšio su tikėjimo gyvenimu. Skelbdamas, jog “Šventojo Rašto studijos” turėtų būti “tarsi teologijos siela” (*Dei Verbum*, 24), Vatikano II Susirinkimas parodė visą egzegetinių tyrimų svarbą. Kartu jis katalikų egzegetams netiesiogiai priminė, kad jų tyrimai esmingai susiję su teologija, ir to niekada nevalia užmiršti.

3. Mokymas

Susirinkimo pareiškimas taip pat leidžia suvokti, koks svarbus vaidmuo tenka egzegezės dėstymui teologijos fakultetuose, seminarijose ir vienuolių studijų namuose. Akivaizdu, jog studijų lygis visais atvejais nebus vienodas. Apskritai pageidautina, kad egzegezės mokytų ir vyrai, ir moterys. Fakultetuose derėtų dėstyti daugiau technikos dalykus, seminarijose labiau orientuotis į pastoraciją. Tačiau visur privalu garantuoti rimtą intelektualinį matmenį. Antraip Dievo žodis nebus pakankamai gerbiamas.

Egzegezės dėstytojai turėtų perteikti savo studentams gilią pagarbą Šventajam Raštui parodydami, kodėl jis taip nusipelno dėmesingų bei objektyvių tyrimų, geriau išryškinančių jo literatūrinę, istorinę, visuomeninę ir teologinę vertę. Negalima tenkintis vien pasyviai priimamų žinių perteikimu, bet būtina supažindinti su egzegetiniais metodais, paaiškinant pagrindines operacijas, kad studentai gebėtų patys daryti sprendimus. Laikui esant ribotam, derėtų pakaitomis taikyti du mokymo būdus – viena vertus, sintetines apžvalgas, supažindinančias su visų Biblijos knygų tyrinėjimo pradmenimis, nepaliekant nuošalyje nė vienos svarbios nei Senojo Testamento, nei Naujojo Testamento vietos, ir, kita vertus, kelių gerai parinktų tekstų gilią analizę, kuri kartu supažindintų su egzegezės praktika. Ir vienu, ir kitu atveju reikia stengtis nebūti vienpusiškam, tai yra neapsiriboti nei dvasiniais komentarais be istorinio-kritinio pagrindo, nei istoriniais-kritiniais komentarais be dvasinio ir mokymo turinio (plg. *Divino afflante Spirit: EB*, 551–552; Popiežiškoji Biblijos komisija. *De Sacra Scriptura recte docenda: EB*, 598). Mokant privalu atskleisti bibliinių raštų istorines šaknis, jų kaip dangiškojo Tėvo asmeninio žodžio, su meile adresuojamo savo vaikams (plg. *Dei Verbum*, 21), aspektą ir nepamainomą vaidmenį pastoracinėje tarnyboje (plg. 2 Tim 3, 16).

4. Publikacijos

Kaip tyrimų vaisius ir mokymo papildymas, publikacijos atlieka funkciją, labai svarbią egzegezės pažangai bei skleidimui. Mūsų dienomis publikuojama ne tik spausdintais tekstais, bet ir kitomis, daug greitesnėmis

bei galingesnėmis priemonėmis (radijo, televizijos, elektroninės technikos), kuriomis naudotis derėtų išmokti.

Aukšto mokslinio lygio publikacijos yra tyrinėtojų pagrindinis dialogo, diskusijų bei bendradarbiavimo įrankis. Katalikų egzegezei jos padeda palaikyti abipusį ryšį su kitomis egzegetinių tyrimų sritimis ir akademinio pasauliu apskritai.

Trumpalaikės perspektyvos požiūriu naudingiausios yra kitokios publikacijos, būtent tos, kurios pritaikytos įvairioms skaitytojų kategorijoms nuo labai išsilavinusių iki katechizuojamų vaikų, Šventojo Rašto grupelių, apaštališkų sąjūdžių ir vienuolių kongregacijų. Egzegetai, turintys populiarinimo dovaną, atlieka itin naudingą ir vaisingą darbą, būtiną norint garantuoti egzegetiniams tyrimams reikiamą paplitimą. Būtinybė aktualizuoti Biblijos naujieną šioje srityje itin smarkiai juntama. Tai reiškia, kad egzegetai paiso mūsų laikų išsilavinusių žmonių poreikių ir, atsižvelgdami į juos, aiškiai skiria, ką traktuoti kaip antraeiles detales, sąlygotas tam tikros epochos, ką reikėtų aiškinti kaip mitinę kalbėseną ir ką laikyti tikrąja istorine ir įkvėpta prasme. Bibliniai raštai nebuvo sukurti šiuolaikine kalba ar XX a. stiliumi. Hebrajiškų, aramėjiškų ir graikiškų tekstų raiškos priemonės ir literatūros žanrai turėtų būti padaryti suprantami šiandienams žmonėms, antraip jie bus gundomi Biblija nesidomėti arba aiškinti ją perdėm naiviai – paraidiškai arba su fantazija.

Vykdydamas įvairias savo užduotis, katalikų egzegetas siekia vien tarnauti Dievo žodžiui. Jis netrokšta pakeisti biblinio teksto savo darbo vaisiais, atkurdamas įkvėptųjų autorių naudotus senovinius šaltinius ar pateikdamas naujausias egzegetinio mokslo išvadas. Priešingai, jis trokšta dar labiau iškelti aikštėn pačius biblinius tekstus, padėdamas juos geriau įvertinti ir istoriškai tiksliau bei dvasiškai giliau suprasti.

D. RYŠIAI SU KITOMIS TEOLOGIJOS DISCIPLINOMIS

Pati būdama teologijos disciplina, *fides querens intellectum*, egzegezė artimais bei sudėtingais ryšiais susijusi su kitomis teologijos disciplinomis. Viena vertus, sisteminė teologija išties daro įtaką išankstiniam supratimui, su kuriuo egzegetas artinasi prie biblinių tekstų. Tačiau, kita vertus, egzegezė teikia kitoms teologijos disciplinoms pamatinius duomenis. Tad tarp egzegezės ir kitų teologijos disciplinų atsiranda dialogo santykis, kupinas tarpusavio pagarbos viena kitų ypatybėms.

1. Teologija ir biblinių tekstų išankstinis supratimas

Artindamiesi prie biblinių tekstų, egzegetai neišvengiamai turi išankstinį supratimą. Katalikų egzegezės atveju kalbama apie tikėjimo tikrybėmis pagrįstą išankstinį supratimą: Biblija yra tekstas, įkvėptas Dievo ir patikėtas Bažnyčiai tikėjimui žadinti bei krikščioniškajam gyvenimui vadovauti. Tokios tikėjimo tikrybės pasiekia egzegetus ne neapdorotu pavidalu, bet teologinės refleksijos bažnytinėje bendruomenėje išplėta forma. Tad egzegetai savo tyrimuose veikiami dogminės refleksijos apie Šventojo Rašo įkvėptumą bei jo vaidmenį Bažnyčios gyvenime.

Tačiau egzegetų darbas su įkvėptaisiais tekstais įgalina juos įgyti patirties, į kurią privalu atsižvelgti dogminės teologijos specialistams, norintiems kompetentingai išskleisti Šventojo Rašo įkvėpimo ir bažnytinio Biblijos aiškinimo teologiją. Egzegezė ypač leidžia gyviau ir tiksliau suvokti biblinio įkvėpimo istorinį pobūdį. Ji parodo, jog įkvėpimo procesas yra istorinis ne vien dėl to, kad vyko Izraelio ir ankstyvosios Bažnyčios istorijoje, bet ir dėl to, kad buvo vykdomas tarpininkaujant žmonėms, paženklintiems savo epochų ir aktyviai dalyvavusiems, vadovaujant Dvasiai, Dievo tautos gyvenime.

Be to, teologijos teiginį apie artimą ryšį tarp įkvėptojo Rašo ir Bažnyčios Tradicijos patvirtina ir patikslina egzegetinių tyrimų raida, privertusi egzegetus vis daugiau dėmesio skirti įtakai, tekstams padarytai gyvenimo aplinkos, kurioje jie susiformavo (*Sitz im Leben*).

2. Egzegezė ir dogminė teologija

Šventasis Raštas, nors ir ne vienintelis *locus theologicus*, yra privilegijuotas teologinių tyrimų pagrindas. Teologams, norintiems aiškinti Šventąjį Raštą moksliskai tiksliai ir apibrėžtai, reikia egzegetų darbo. Savo ruožtu egzegetai turėtų kreipti savo tyrimus taip, kad “Šventojo Rašto studijos” galėtų veiksmingai būti “tarsi teologijos siela” (*Dei Verbum*, 24). Siekiant to jiems reikėtų ypatingą dėmesį skirti religiniam bibliinių raštų turiniui.

Egzegetai gali padėti dogminės teologijos specialistams išvengti dviejų kraštutinių: viena vertus, dualizmo, visiškai atskiriančio mokymo tiesą nuo jo kalbinės išraiškos, kaip nesvarbios, ir, kita vertus, fundamentalizmo, kuris, painiodamas, kas žmogiška ir kas dieviška, apreišką tiesa laiko net istoriskai sąlygotus žmogiškosios išraiškos aspektus.

Norint šių kraštutinių išvengti, reikia skirti neatskiriant, taigi susitaikyti su nuolatine įtampa. Dievo žodis išreiškė save žmogiškųjų autorių kūrinuose. Žodžiai ir mintys yra kartu ir Dievo, ir žmogaus taip, kad viskas Biblijoje kyla kartu ir iš Dievo, ir iš įkvėptojo autoriaus. Tačiau tai nereiškia, kad Dievas suteikė absoliučią vertę istoriskai sąlygotai savo naujienos apraiškai. Jo naujieną galima aiškinti bei aktualizuoti, tai yra atskirti, bent iš dalies, nuo praeities istorinio sąlygotumo ir perkelti į dabartines istorines sąlygas. Pagrindus šiai operacijai deda egzegetas, o ją tęsia dogminės teologijos specialistas, atsižvelgdamas į kitus *loci theologici*, veikiančius dogmos plėtojimą.

3. Egzegezė ir moralės teologija

Analogiskai galima pasakyti ir apie egzegezės ir moralės teologijos ryšius. Išganymo istorijos pasakojimus Biblija artimai susieja su daugybe pamokymų teisingo elgesio klausimais: įsakymus, draudimus, teisinius priesakus, pranašų kaltinimus bei raginimus, išminčių patarimus. Viena iš egzegezės užduočių yra nustatyti šios gausios medžiagos reikšmę ir parengti sąlygas moralės teologo darbui.

Ši užduotis nelengva, nes bibliniuose tekstuose dažnai neskiriama visuotinės moralės taisyklės, ritualinio švarumo priesakai ir dalinės teisės potvarkiai. Viskas pateikiama kartu. Kita vertus, Biblija atspindi smarkią moralės kaitą, užbaigtą Naujajame Testamente. Tad neužtenka rasti kokią nors Senajame Testamente paliudytą poziciją moralės srityje (pavyzdžiui, vergovės, skyrybų ar naikinimo karo metu praktiką), kad ji ir toliau liktų galiojanti. Reikia išvalgumo, padedančio suvokti moralinės sąmonės pažangą. Senojo Testamento raštuose buvo “netobulų bei laiko sąlygotų dalykų” (*Dei Verbum*, 15), kurių dieviškoji pedagogika negalėjo iš karto pašalinti. Net Naujajį Testamentą nelengva nagrinėti moralės požiūriu, nes jame dažnai kalbama vaizdingai, paradoksaliai ar net provokuojamai, ir krikščionių santykis su žydu įstatymu yra aštrių diskusijų objektas.

Moralės teologai pagrįstai kelia egzegetams daug svarbių klausimų, galinčių pagyvinti pastarųjų tyrimus. Daugeliu atveju būtų galima atsakyti, jog nė viename bibliiniame tekste tokia problema nėra aiškiai aptariama. Bet net tada Biblijos, kaip nepaprastai dinamiškos visumos, liudijimas galėtų padėti nustatyti vaisingą kryptį. Svarbiausiais moralės klausimais Dekalogas turi pamatinę reikšmę. Jau Senajame Testamente yra principų ir vertybių, reikalaujančių elgesio, atitinkančio žmogaus asmens, “sukurto pagal Dievo paveikslą” (Pr 1, 27), orumą. Naujajame Testamente dėl Dievo meilės apreiškimo Kristuje šie principai bei vertybės dar labiau išryškėja.

4. Skirtingi požiūriai ir būtina sąveika

1988 metų dokumente apie dogmų aiškinimą Tarptautinė teologijos komisija priminė šiuolaikiniais laikais kilusį konfliktą tarp egzegezės ir dogminės teologijos ir po to pabrėžė teigiamą moderniosios egzegezės indėlį į sistemine teologiją (*L'interpretation des dogmes*, 1988, C.I, 2). Didesnio tikslumo dėlei naudinga pridurti, kad konfliktą sukėlė liberalioji egzegezė. Tarp katalikų egzegezės ir dogminės teologijos nebuvo konflikto bendrąja prasme, būta tikrai stiprios įtampos momentų. Tačiau tiesa, kad tokia įtampa gali išsigimti į konfliktą, jei abiejų pusių teisėti požiūrio skirtumai tiek paaštrės, kad taps nesutaikomomis priešybėmis.

Požiūriai iš tiesų skirtingi, ir turi tokie būti. Pirmutinė egzegeto užduotis yra tiksliai nustatyti bibliinių tekstų prasmę atsižvelgiant į jų tikrąjį kontekstą, tai yra pirmiausia jų literatūrinį ir ypatingą istorinį, o paskui ir platesnį Šventojo Rašto kanono kontekstą. Vykdydamas šią užduotį, egzegetas iškelia aiškėn teologinę tekstų prasmę, jei jie tokiu matmeniu pasižymi. Taip tampa galimas tęstinumo ryšys tarp egzegezės ir tolesnės teologinės refleksijos. Tačiau požiūrio taškas nėra toks pats, nes egzegeto užduotis yra iš pagrindų istorinė bei aprašomoji ir apsiriboja Biblijos aiškinimu.

Dogminės teologijos specialistas atlieka spekulatyvesnį ir sistemiškesnį darbą. Dėl šios priežasties jie domisi tikrai tam tikrais Biblijos tekstais bei aspektais ir, be to, atsižvelgia į daug kitokių duomenų, kurie nėra bibliiniai, – patristikos raštus, susirinkimų apibrėžimus, kitus Magisteriumo dokumentus, liturgiją, – taip pat filosofines sistemas ir dabarties kultūrinę, socialinę bei politinę situaciją. Jo užduotis yra ne aiškinti Bibliją, bet pateikti visapusiškai apmąstyta krikščioniškojo tikėjimo sampratą, apimančią visus jo matmenis ir ypač jo lemiamą ryšį su žmogaus egzistencija.

Dėl savo spekulatyvios bei sisteminės pakraipos teologija neretai pasiduodavo pagundai traktuoti Bibliją kaip *dicta probantia*, tarnaujančių doktrinos tezėms patvirtinti, rezervuarą. Mūsų dienomis dogminės teologijos specialistai gyviau suvokia literatūrinio ir istorinio konteksto svarbą teisingam senųjų tekstų aiškinimui ir yra vis labiau nusistatę bendradarbiauti su egzegetais.

Biblija, kaip rašytinis Dievo žodis, turi tiek daug reikšmių, kad jų visų nei apčiuopti, nei aprėpti nepajėgi jokia sisteminė teologija. Viena iš pagrindinių Biblijos funkcijų – būti rimtu iššūkiu teologinėms sistemoms ir nuolat priminti svarbius dieviškojo apreiškimo bei žmogiškosios tikrovės aspektus, kartais užmirštamus ar apleidžiamus sisteminėje refleksijoje. Egzegetinės metodologijos atnaujinimas gali prisidėti prie tokio suvokimo.

Atitinkamai ir egzegezei reikia būti atvirai teologiniam tyrinėjimui. Tai skatintų ją kelti tekstams svarbius klausimus ir geriau išvelgti visą jų reikšmę bei vaisingumą. Mokslinis Biblijos tyrinėjimas negali atsiriboti nei nuo teologinių tyrimų, nei nuo Bažnyčios dvasinės patirties bei išvalgumo. Egzegezė vaisingiausia tada, kai vykdoma gyvo krikščionių bendruomenės tikėjimo, nukreipto į viso pasaulio išganymą, aplinkoje.

IV. BIBLIJOS AIŠKINIMAS BAŽNYČIOS GYVENIME

Ypatinga egzegetų užduotis aiškinti Bibliją jiems nesuteikia monopolio šioje srityje, nes Biblijos aiškinimui Bažnyčioje būdingi aspektai, peržengiantys mokslinės tekstų analizės ribas. Bažnyčia iš tiesų netraktuoja Biblijos kaip istorinių dokumentų apie savo ištakas rinkinio; ji laiko Bibliją Dievo žodžiu, adresuojamu šiandien jai ir visam pasauliui. Toks iš tikėjimo kylantis įsitikinimas suponuoja Biblijos naujienos aktualizaciją bei įkultūrinimą, taip pat įvairius įkvėptųjų tekstų taikymo būdus liturgijoje, *lectio divina*, pastoracinėje tarnyboje ir ekumeniniame sąjūdyje.

A. AKTUALIZACIJA

Jau pačioje Biblijoje – kaip pastebėjome ankstesniame skyriuje – galima rasti aktualizacijos atvejų, kai senesni tekstai buvo peraiškinti atsižvelgiant į naujas aplinkybes ir pritaikyti esamoms Dievo tautos sąlygoms. Remdamasi tais pačiais įsitikinimais, aktualizacija ir toliau neišvengiamai praktikuojama tikinčiųjų bendruomenėse.

1. Principai

Aktualizacijos praktika remiasi šiais principais:

Aktualizacija galima, nes biblinio teksto prasmės pilnatvė suteikia jam išliekamąją vertę visose epochose ir kultūrose (plg. Iz 40, 8; 66, 18–21; Mt 28, 19). Biblinė naujiena gali sykiu ir susilpninti, ir praturtinti kiekvienos kartos vertybių sistemas bei elgesio normas.

Aktualizacija būtina, nes Biblijos tekstai, kad ir turi išliekamąją vertę, buvo sukurti atsižvelgiant į praeities aplinkybes ir skirtingų epochų sąlygota kalba. Norint atskleisti šių tekstų reikšmę šių dienų vyrams ir moterims, jų naujieną būtina taikyti prie esamų aplinkybių ir išreikšti kalba, suprantama dabartinei epochai. Tam reikia hermeneutinių pastangų, kuriomis būtų siekiama per istorinius sąlygiškumus įžiūrėti esminius naujienos elementus.

Aktualizacijai visada privalu atsižvelgti į sudėtingus ryšius, krikščioniškoje Biblijoje egzistuojančius tarp Senojo Testamento ir Naujojo Testamento, nes Naujasis Testamentas pateikia save kaip Senojo Testamento išpildymą bei viršijimą. Aktualizacija vyksta derėdama su tokia dinamiška vienybe.

Aktualizacija galima dėl tikėjimo bendruomenės gyvosios tradicijos dinamiškumo. Ši bendruomenė yra bendruomenių, kuriose Šventasis Raštas atsirado, buvo išlaikytas bei perteiktas, tąsa. Aktualizacijoje tradicijai tenka dvejopas vaidmuo: viena vertus, ji apsaugo nuo klaidingų aiškinimų, kita vertus, laiduoja pradinės dinamikos perteikimą.

Tad aktualizacija nėra manipuliavimas tekstais. Tai reiškia ne naujų nuomonių ar ideologijų piršimą biblijiniam raštams, bet sąžiningą tekstų dabarčiai turimos šviesos paiešką. Biblijos tekstas krikščionių Bažnyčiai autoritetingas visais laikais, ir nors nuo jo sukūrimo prabėgo daug amžių, jis tebelieka pirmutinis vadovas, kuriuo nevalia manipuluoti. Bažnyčios Magisteriumas “nėra aukščiau Dievo žodžio, bet jam tarnauja, mokydamas tik tai, kas perteikta; Dievo įgaliojimas, Šventosios Dvasios padedamas; jis klausosi jo su meile, šventai jį saugo bei ištikimai aiškina” (*Dei Verbum, 10*).

2. Metodai

Remiantis šiais principais, galima taikyti įvairius aktualizacijos metodus.

Aktualizacija, praktikuota jau pačioje Biblijoje, vėliau buvo tęsiama žydų tradicijoje metodais, taikytais targumuose ir midrašuose: ieškant paralelinių vietų (*gezerah shawah*), modifikuojant teksto skaitymo būdą (*‘al tiqrey*), pritaikant antrąją prasmę (*tartey mishma’*) ir t. t.

Savo ruožtu Bažnyčios Tėvai taikė tipologiją ir alegoriją, norėdami aktualizuoti bibliinius tekstus taip, kad jie taptų reikšmingi tų laikų krikščionių sąlygomis.

Mūsų epochoje aktualizacija turėtų atsižvelgti į mąstysenos raidą bei aiškinimo metodų pažangą.

Aktualizacija suponuoja teisingą teksto egzegezę, nustatančią *žodinę prasmę*. Jei skaitytojas, aktualizuojantis tekstą, neturi egzegetinio išsilavinimo, jis turėtų pasitelkti gerus skaitymo vadovus, įgalinančius aiškinti teisinga kryptimi.

Patikimiausias ir vaisingiausias aktualizacijos metodas yra Rašto aiškinimas pačiu Raštu, ypač Senojo Testamento tekstų, peraiškintų pačiame Senajame Testamente (pavyzdžiui, mana Iš 16 ir Išm 16, 20–29), *ar/ir Naujajame Testamente* (Jn 6), atveju. Biblinio teksto aktualizacija krikščionio gyvenime negali būti teisinga be ryšio su Kristaus ir Bažnyčios slėpiniais. Pavyzdžiui, nebūtų normalu krikščioniui kaip kovos už išsilaisvinimą modelius siūlyti vien Senojo Testamento epizodus (Išėjimo knyga, 1 ir 2 Makabiejų knygos).

Remdamiesi filosofinėmis hermeneutikomis, hermeneutinį procesą suskirstytume į tris etapus: 1) Dievo žodžio klausomasi esamoje situacijoje; 2) išryškunami esamos situacijos aspektai, biblinio teksto iškeliami aikštėn ar kvestionuojami; 3) iš biblinio teksto prasmės pilnatvės atrenkami elementai, tinkami esamą situaciją vaisingai plėtoti pagal išganomąją Dievo valia Kristuje.

Aktualizacijos dėka Biblija atsako į daugybę dabarties problemų, susijusių, pavyzdžiui, su tarnybų klausimu, bendruomeniniu Bažnyčios matmeniu, pirmenybės teikimu vargšams, išlaisvinimo teologija, moters

padėtimi. Aktualizacija gali būti dėmesinga tokioms šiuolaikinės sąmonės vis labiau pripažįstamoms vertybėms kaip asmens teisės, žmogaus gyvybės apsauga, gamtosauga, visuotinės taikos siekimas.

3. Ribos

Idant liktų neprieštaringa Biblijoje išreikštai išganomajai tiesai, aktualizacija turi paisyti tam tikras ribas ir vengti galimų nukrypimų.

Nors bet kuris Biblijos aiškinimas neišvengiamai selektyvus, atmetinas *tendencingas aiškinimas*, tai yra toks, kai, užuot buvus nuolankiam teksto atžvilgiu, norima juo pasinaudoti savo siauriems tikslams įgyvendinti (taip aktualizuojama sektose, pavyzdžiui, Jehovos liudytojų).

Aktualizacija pasidaro visiškai negaliojanti, jei remiamasi *teoriniais principais, nesuderinamais* su pamatinėmis Biblijos teksto kryptimis, pavyzdžiui, tikėjimui priešišku racionalizmu ar ateistiniu materializmu.

Akivaizdu, jog taip pat reikia atmesti bet kurią aktualizaciją, prieštaraujančią *evangeliniam teisingumui ir meilei*, pavyzdžiui, aktualizacijas, kai bibliniais tekstais norima pagrįsti rasinę segregaciją, antisemitizmą ir vyrų ar moterų diskriminaciją. Pabrėžtinai būtina, vadovaujantis Vatikano II Susirinkimo dvasia (*Nostra Aetate*, 4), visiškai vengti aktualizuoti tam tikrus Naujojo Testamento tekstus būdu, galinčiu kelti ar stiprinti nepalankumą žydų atžvilgiu. Praeities tragiški įvykiai, priešingai, turėtų nepalaujamai priminti, jog pagal Naująjį Testamentą žydai lieka Dievo “numylėtiniais”, nes “Dievo malonės dovanos ir pašaukimas – neatšaukiami” (Rom 11, 28–29).

Nukrypimų bus išvengta, jei aktualizacija remsis teisingu teksto aiškinimu ir bus vykdoma gyvosios Tradicijos tėkmėje vadovaujant bažnytiniam Magisteriumui.

Bet kuriuo atveju nukrypimo pavojus negali būti galiojanti priešara būtinos užduoties vykdymui – užduoties perteikti Biblijos naujieną taip, kad ji pasiektų mūsų kartos žmonių ausis bei širdis.

B. ĮKULTŪRINIMAS

Aktualizaciją, leidžiančią Biblijai likti vaisingai įvairiais laikais ir įvairiose vietose, papildo įkultūrinimas, laiduojantis, jog Biblijos naujiena suleis šaknis įvairiausiose dirvose. Ši įvairovė niekad nėra totalinė. Iš tiesų kiekviena autentiška kultūra savaip yra Dievo nustatytą visuotinių vertybių turėtoja.

Teologinis įkultūrinimo pagrindas yra tikėjimo įsitikinimas, jog Dievo žodis peržengia kultūras, kuriomis jis buvo išreikštas, ir pasižymi gebėjimu skliti kitose kultūrose taip, kad galėtų pasiekti visus žmones jų gyvenamoje kultūrinėje aplinkoje. Šis įsitikinimas kyla iš pačios Biblijos, kuri jau nuo Pradžios knygos pasuka visuotinumą kryptimi (*Pr* 1, 27–28), tęsia ją palaiminimu, pažadėtu visoms tautoms per Abraomą ir jo palikuonis (*Pr* 12, 3; 18, 18), ir galutinai patvirtina skelbdama krikščioniškąją Evangeliją “visoms tautoms” (*Mt* 28, 18–20; *Rom* 4, 16–17; *Ef* 3, 6).

Pirmasis įkultūrinimo etapas yra įkvėptojo Rašto *vertimas* į kitą kalbą. Tai jau daryta Senojo Testamento laikais, hebrajišką Biblijos tekstą žodžiu verčiant į aramėjų kalbą (*Neh* 8, 8. 12) ir vėliau raštu į graikų. Vertimas iš tiesų visuomet yra daugiau negu paprastas pradinio teksto perrašymas. Perėjimas iš vienos kalbos į kitą neišvengiamai reiškia kultūrinės aplinkos pokytį: sąvokos nėra tapačios, skiriasi simbolių reikšmė, nes jie susiję su kitokiomis mąstymo tradicijomis ir kitokiais gyvenimo būdais.

Naujasis Testamentas, parašytas graikų kalba, visas paženklintas įkultūrinimo dinamikos, nes į žydišką-graikišką kultūrą perkelia palestinė Jėzaus naujieną, aiškiai parodydamas norą peržengti vienos kultūrinės aplinkos ribas.

Tačiau, norint garantuoti tikrą įkultūrinimą, bibliinių tekstų vertimo, nors tai ir pamatinis etapas, neužtenka. Įkultūrinimą turi tęsti *aiškinimas*, akivaizdžiau susiejantis biblinę naujieną su vietinei kultūrai būdingais jausenos, mąstymo, gyvenimo bei raiškos būdais. Nuo aiškinimo pereinama prie kitų įkultūrinimo etapų, kurių rezultatas – krikščioniškosios kultūros ugdymas, apimantis visus egzistencijos matmenis (malda, darbą, visuomeninį gyvenimą, papročius, įstatymų leidybą, mokslus ir menus, filosofinę bei teologinę refleksiją). Dievo žodis išties yra sėkla, pasiimanti iš žemės, kurioje pasodinta, augti bei vaisiams brandinti naudingus elementus (plg. *Ad gentes*, 22). Tad krikščionys turėtų mėginti pažinti “turtus, dosnaus Dievo išdalytus tautoms, ir sykiu stengtis šiuos turtus nušviesti Evangelijos šviesa, išlaisvinti ir palenkti Dievo Išganytojo valdžiai” (*Ad gentes*, 11).

Kai matyti, tai ne vienakryptis, bet “abipusio praturtinimo” procesas. Viena vertus, turtai, slypintys įvairiose kultūrose, leidžia Dievo žodžiui subrandinti naujus vaisius ir, kita vertus, Dievo žodžio šviesa leidžia daryti atranką iš to, ką kultūra siūlo, atmetant kenksmingus elementus ir skatinant vertingų plėtotę. Tikra ištikimybė Kristaus asmeniui, jo velykinio slėpinio dinamikai ir jo meilei Bažnyčiai turėtų padėti išvengti dviejų klaidingų sprendimų: paviršutiniško naujienos “pritaikymo” ir sinkretinės painiavos (plg. *Ad gentes*, 22).

Krikščioniškuose Rytuose ir Vakaruose Biblijos įkultūrinimas vyko nuo pirmųjų amžių ir buvo labai vaisingas. Tačiau jo niekada negalima laikyti užbaigtu. Kultūroms nepaliamajamai skleidžiantis, jo reikia imtis vis iš naujo. Neseniai evangelizuotose šalyse problema yra kitokia. Misionieriai neišvengiamai atneša Dievo žodį tokiu pavidalu, kokį jis yra įgijęs jų gimtose šalyse. Naujoms vietinėms Bažnyčioms tenka dėti daug pastangų norint pakeisti šią svetimą Biblijos įkultūrinimo formą ta, kuri atitinktų jų šalių kultūrą.

C. NAUDOJIMASIS BIBLIJA

1. Liturgijoje

Nuo Bažnyčios pradžios Rašto skaitymas buvo krikščioniškosios liturgijos, tam tikra dalimi paveldėtos iš sinagoginės liturgijos, sudėtinė dalis. Ir šiandien krikščionys sueina sąlytin su Raštu pirmiausia per liturgiją, ypač sekmadienio Eucharistijos šventimą.

Iš esmės liturgija ir ypač sakramentinė, kurios viršūnė yra eucharistinis šventimas, tobuliausiai aktualizuoja bibliinius tekstus, nes skelbimą perkelia į tikinčiųjų bendruomenės, susirinkusios apie Kristų ir norinčios artintis prie Dievo, aplinką. Tada Kristus “yra savo žodyje, nes jis pats kalba, kai Šventasis Raštas skaitomas bažnyčioje” (*Sacrosanctum Consilium*, 7). Taip rašytinis tekstas virsta gyvuoju žodžiu.

Vatikano II Susirinkimo liturginė reforma stengėsi pasiūlyti katalikams turtingesnio biblinio maisto. Sekmadienio skaitinių trijuose cikluose privilegijuota vieta skirta evangelijoms siekiant išryškinti Kristaus slėpinį kaip mūsų išganymo principą. Evangelijos tekstą nuolat siejant su kokiu nors Senojo Testamento tekstu, cikle dažnai siūloma Raštą aiškinti tipologiškai. Tačiau, kaip žinome, tai nėra vienintelis galimas aiškinimo būdas.

Homilija, aiškiausiai aktualizuojanti Dievo žodį, tapo neatsiejama liturgijos dalis. Ją aptarsime vėliau, kalbėdami apie pastoracinę tarnybą.

Skaitiniai, išleisti Susirinkimo nurodymu (*Sacrosanctum Consilium*, 35), turėjo padaryti Šventojo Rašto skaitymą “apstesnį, įvairesnį ir tinkamesnį”. Tačiau dabartiniu pavidalu jų rinkinys tik iš dalies įgyvendina šį tikslą. Vis dėlto jų egzistavimas turėjo teigiamą ekumeninį poveikį. Kai kuriose šalyse išaiškėjo, kaip menkai katalikai susipažinę su Šventuoju Raštu.

Žodžio liturgija yra esminis bet kurio Bažnyčios sakramento šventimo elementas; tai nėra paprasčiausia skaitinių seka, nes joje turi būti skirta laiko ir tylai, ir maldai. Ši liturgija, ypač Valandų liturgija, padėdama krikščionių bendruomenei melstis, naudojami Psalmynu. Himnai ir maldos visada kupini biblinės kalbos bei

jos simbolikos. Todėl labai svarbu, kad dalyvauti liturgijoje parengtų ir per ją lydėtų Šventojo Rašto skaitymo praktika.

Per skaitinius “Dievas prabyla į savo tautą” (*Romos Mišiolas*, 33); todėl Žodžio liturgija reikalauja itin rūpestingai skaitinius skelbti bei aiškinti. Tad ugdant būsimus liturginio susirinkimo vadovus ir tuos, kurie juos lydi, privalu atsižvelgti į smarkiai atnaujintos Dievo žodžio liturgijos reikalavimus. Taip visų pastangomis Bažnyčia vykdytų jai patikėtąją misiją “nuo Dievo žodžio bei Kristaus Kūno stalo imti gyvenimo duoną ir siūlyti ją tikintiesiems” (*Dei Verbum*, 21)

2. *Lectio divina*

Lectio divina yra individualus ar bendruomeninis Šventojo Rašto, priimamo kaip Dievo žodis, ilgesnės ar trumpesnės atkarpos skaitymas, virstantis, veikiant Dvasiai, apmąstymu, malda ir kontempliacija.

Rūpinimasis reguliariai, net kasdien skaityti Šventąjį Raštą atitinka seną Bažnyčios praktiką. Kaip kolektyvinė praktika ji paliudyta trečiajame amžiuje, Origeno epochoje; Origenas paprastai sakydavo homilijas, remdamasis koku nors ištisą savaitę skaitomu Šventojo Rašto tekstu. Anais laikais vykdavo kasdieniai susirinkimai, skirti Šventojo Rašto skaitymui ir aiškinimui. Ši praktika, kurios vėliau buvo atsisakyta, ne visada susilaukdavo didelio pasisekimo tarp krikščionių (Origenas. *Hom. Gen. X, 1*)

Lectio divina, ypač kaip individuali praktika, paliudyta vienuoliškojo gyvenimo jo klestėjimo epochoje. Šiais laikais Biblinės komisijos instrukcija, patvirtinta popiežiaus Pijaus XII, ji buvo rekomenduota visiems vyskupijų bei vienuolių dvasininkams (*De Scriptura sacra*, 1950: *EB*, 592). Tad *lectio divina* abiem aspektais – individualiu ir bendruomeniniu – vėl tapo aktuali. Jos tikslas yra žadinti ir maitinti “tikrą ir pastovią meilę” Šventajam Raštui, vidinio gyvenimo ir apaštališkojo vaisingumo šaltiniui (*EB*, 591 ir 567), taip pat skatinti geresnį liturgijos supratimą ir garantuoti Biblijai svarbesnę vietą teologiniuose tyrimuose bei maldoje.

Susirinkimo konstitucijoje *Dei Verbum* (25) irgi primygtinai siūloma kunigams ir vienuoliams uoliai skaityti Šventąjį Raštą. Kita vertus, dažnu Šventojo Rašto skaitymu įgyti Kristaus Jėzaus “pažinimo didybės” (Fil 3, 8) joje kviečiami – ir tai nauja – “visi Kristaus tikintieji”. Siūloma įvairių priemonių. Greta individualaus skaitymo rekomenduojamas grupinis skaitymas. Susirinkimo tekste pabrėžiama, jog Šventojo Rašto skaitymą turi lydėti malda, nes ji yra atsakas į Dievo žodį, sutinkamą Šventajame Rašte padedant Dvasiai. Krikščionys yra ėmęsi daugybės Šventojo Rašto bendruomeninio skaitymo iniciatyvų, ir galima tikrai skatinti troškimą per Šventąjį Raštą geriau pažinti Dievą ir jo išganymo planą Jėzuje Kristuje.

3. Pastoracinėje tarnyboje

Dei Verbum (24) siūlymą pastoracinėje tarnyboje dažnai remtis Šventuoju Raštu galima įgyvendinti įvairiomis formomis atsižvelgiant į ganytojų taikomas hermeneutikas ir tikinčiųjų supratimo galimybes. Galima išskirti tris pagrindines situacijas: katechezę, pamokslų sakymą ir biblinį apaštalavimą. Sykiu veikia daug veiksnių, susijusių su bendruoju krikščioniškojo gyvenimo lygmeniu.

Dievo žodžio aiškinimo *katechezėje* (*Sacros. Cons.*, 35; *Direct. catech. gen.*, 1971, 16) pirmutinis šaltinis yra Šventasis Raštas, kuris, aiškinamas Tradicijos kontekste, yra katechetinio mokymo išeities taškas, pagrindas ir norma. Vienas iš katechezės tikslų turėtų būti supažindinti asmenį su Šventojo Rašto teisingo supratimo ir vaisingo skaitymo, padedančio atrasti jame slypinčią dieviškąją tiesą ir skatinančio kuo dosniau atsiliepti į Dievo per savo žodį žmonijai adresuojamą naujieną pradmenimis.

Katechezė turėtų remtis istoriniu dieviškojo apreiškimo kontekstu, kad pateiktų Senojo Testamento ir Naujojo Testamento asmenis bei įvykius Dievo plano šviesoje.

Pereinant nuo biblinio teksto prie jo išganomosios reikšmės dabartiniams laikams, taikomos įvairios hermeneutikos, įkvepiančios įvairias komentarų rūšis. Katechezės vaisingumas priklauso nuo taikomos hermeneutikos vertės. Egzistuoja pavojus pasitenkinti paviršutiniškais komentarais, kuriems būdingas tikrai chronologinis Biblijos veikėjų bei įvykių pateikimas.

Akivaizdu, kad per katechezę galima pasinaudoti tikrai maža dalimi biblinių tekstų. Katechezėje paprastai ypač naudojamos Senojo Testamento ir Naujojo Testamento pasakojimai, akcentuojamas Dekalogas. Tačiau jai derėtų tokį patį dėmesį skirti ir pranašų žodžiams, išminties mokymui ir didžiosioms kalboms evangelijose, kaip antai Kalno pamokslas.

Supažindinti su evangelijomis reikia taip, kad tai kreiptų į susitikimą su Kristumi, kuris yra viso biblinio apreiškimo raktas ir perduoda Dievo kvietimą, į kurį kiekvienas turi atsiliepti. Pranašų ir “žodžio tarnų” (Lk 1, 2) žodis turėtų pasirodyti kaip kreipimasis į šiandienius krikščionis.

Analogiškos pastabos tinka ir *pamokslo* tarnybai, kuriai senuosiuose tekstuose reikia surasti dvasinio maisto, skirto dabartiniams krikščionių bendruomenės poreikiams.

Šiandien pamokslo tarnyba pirmiausia vykdoma eucharistinio šventimo pirmosios dalies pabaigoje, sakant *homiliją, kuria palydimas Dievo žodžio skelbimas*.

Aiškinant biblinius tekstus per homiliją, neįmanoma įsigilinti į daugelį detalių. Todėl derėtų iškelti aikštėn pagrindinius tų tekstų momentus, labiausiai nušviečiančius tikėjimą ir skatinančius asmeninio ir bendruomeninio krikščioniškojo gyvenimo pažangą. Pateikiant šiuos momentus, reikia siekti jų aktualizacijos bei įkultūrinimo, kaip sakyta anksčiau. Tam būtini tinkami hermeneutikos principai. Stokojant pasirengimo šioje srityje, sunku nepasiduoti pagundai liautis gilinusiis į biblinius skaitinius ir tenkintis moralizavimu ar kalbėjimu apie aktualias problemas, nenušviečiant jų Dievo žodžiu.

Padedant egzegetams įvairiose šalyse parengta publikacijų, skirtų padėti atsakingiems ganytojams teisingai aiškinti liturginius Biblijos skaitinius ir tinkamai juos aktualizuoti. Pageidautina, kad panašios pastangos pasklistų plačiau.

Neabejotinai reikėtų vengti vienpusiško tikintiesiems tenkančių pareigų akcentavimo. Biblinė naujiena turėtų išlaikyti gerosios naujienos apie Dievo siūlomą išganymą pobūdį. Pamokslas bus naudingesnis ir artimesnis Biblijai, jei pirmiausia padės tikintiesiems “pažinti Dievo dovaną” (plg. *Jn 4, 10*) tokią, kokia ji apreikšta Rašte, ir teigiamai suvokti iš to kylančius reikalavimus.

Biblinio apaštalavimo tikslas yra skleisti Bibliją kaip Dievo žodį ir gyvenimo šaltinį. Pirmiausia skatinama versti Bibliją į įvairias kalbas ir tuos vertimus platinti. Tokia veikla sužadinama ir palaikoma daug iniciatyvų: Biblijos grupių kūrimasis, Biblijos konferencijos, Biblijos savaitės, žurnalų ir knygų publikavimas ir t. t.

Svarbus vaidmuo tenka Bažnyčios asociacijoms bei sąjūdžiams, itin akcentuojantiems Biblijos skaitymą tikėjimo bei krikščioniškosios veiklos perspektyvoje. Daugelis “bazinių bendruomenių” savo susirinkimus skiria Biblijai ir kelia sau trejopą tikslą: pažinti Bibliją, kurti bendruomenę ir tarnauti žmonėms. Ir čia, norint išvengti netikusiai pagrįstų aktualizacijų, reikia egzegetų pagalbos. Vis dėlto džiugu matyti Bibliją paprastų žmonių, vargšų rankose; jie gali ją aiškinti bei aktualizuoti dvasiniu bei egzistenciniu požiūriu skvarbesnėje šviesoje negu tie, kurie remiasi savimi pasitikinčiu mokslu (plg. *Mt 11, 25*).

Vis didėjantis žiniasklaidos – spaudos, radijo, televizijos – vaidmuo verčia šiomis priemonėmis aktyviai skleisti Dievo žodį ir Biblijos pažinimą. Jų labai ypatingi aspektai bei, kita vertus, poveikis plačiajai publikai reikalauja specialaus pasirengimo, kuris padėtų išvengti apgailėtinų improvizacijų ar prasto skonio stulbinančių efektų.

Katechezėje, per pamokslus ir biblinį apaštalavimą Biblijos tekstą visada privalu pateikti su jam priderama pagarba.

4. Ekumenizme

Ekumenizmas, kaip ypatingas bei organizuotas sąjūdis, yra palyginti nesenas reiškinys, tuo tarpu šio sąjūdžio norima įgyvendinti Dievo tautos vienybės idėja giliai išsisknijusi Šventajame Rašte. Šis tikslas buvo nuolatinis Viešpaties rūpestis (Jn 10, 16; 17, 11. 20–23). Ši idėja reiškia krikščionių tikėjimo, vilties ir meilės vienybę (Ef 4, 2–5), pagarbą vienas kitam (Fil 2, 1–5) bei solidarumą (1 Kor 12, 14–27; Rom 12, 4–5), taip pat ir ypač organišką vienybę su Kristumi, kaip šakelių ir vynmedžio (Jn 15, 4–5), kūno narių ir galvos (Ef 1, 22–23; 4, 12–16). Ši vienybė turi būti tokia pat tobula, kaip Tėvo ir Sūnaus vienybė (Jn 17, 11. 22). Šventasis Raštas teikia jai teologinį pagrindą (Ef 4, 4–6; Gal 3, 27–28). Pirmoji apaštališkoji bendruomenė yra konkretus ir gyvas jos pavyzdys (Apd 2, 44; 4, 32).

Daugelis problemų, su kuriomis susiduria ekumeninis sąjūdis, susijusios su biblinių tekstų aiškinimu. Kai kurios iš tų problemų yra teologinės: eschatologija, Bažnyčios struktūra, primatas ir kolegialumas, santuoka ir skyrybos, moterų tarnybinė kunigystė ir t. t. Kitos yra juridinės bei kanoninės, susijusios su visuotinės Bažnyčios bei vietinių Bažnyčių valdymu. Galiausiai dar kitos yra griežtai biblinės: kanoninių knygų sąrašas, tam tikri hermeneutiniai klausimai ir t. t.

Biblinė egzegezė, kad ir negalėdama pretenduoti viena išspręsti visas šias problemas, pašaukta prisidėti prie ekumenizmo svarbiu indėliu. Dėmesio vertų rezultatų jau yra. Taikydami tuos pačius metodus ir analogiškus hermeneutinius požiūrius, įvairių krikščioniškųjų konfesijų egzegetai Rašto aiškinimo srityje pasiekė didelio sutarimo; tai liudija įvairių ekumeninių Biblijos vertimų tekstas bei pastabos, taip pat kitos publikacijos.

Kita vertus, skirtingi tam tikrų Šventojo Rašto vietų aiškinimai dažnai yra stimuliuojantys ir gali pasirodyti esą vienas kitą papildantys bei praturtinantys. Taip būna, kai skirtingais aiškinimais išreiškiamos įvairių krikščioniškųjų bendruomenių ypatingų tradicijų vertybės ir perteikiami daugialypiai Kristaus slėpinio aspektai.

Kadangi Biblija yra bendrasis tikėjimo taisyklės pagrindas, ekumeninis imperatyvas visus krikščionis primygtinai akina iš naujo perskaityti įkvėptuosius tekstus, vadovaujant Šventajai Dvasiai, su meile, sąžiningai ir nuolankiai, apmąstyti juos ir gyventi jais taip, kad atsiverstų širdis ir gyvenimas pasidarytų šventas; šie du dalykai, kartu su malda už krikščionių vienybę, yra viso ekumeninio sąjūdžio siela (plg. *Unitatis redintegratio*, 8). Dėl šios priežasties labai svarbu suteikti galimybę kuo daugiau krikščionių įsigyti Bibliją, skatinti ekumeninius vertimus – nes bendras tekstas padeda bendrai skaityti bei suprasti, – taip pat ekumenines maldos grupes, siekiant autentišku bei gyvu liudijimu prisidėti prie vienybės įvairovėje (plg. Rom 12, 4–5) įgyvendinimo.

IŠVADOS

Pirma išvada, kurią galima padaryti iš to, kas pasakyta per šį ilgą, tačiau sykiu kai kuriais klausimais pernelyg trumpą dėstymą, būtų ta, kad biblinė egzegezė Bažnyčioje ir pasaulyje atlieka *nepamainomą užduotį*. Troškimas suprasti Bibliją be jos būtų iliuzija ir reikštų pagarbos įkvėptajam Raštui stygių.

Fundamentalistai, norėdami pažeminti egzegetus iki vertėjų rango (ar nesuvokdami, kad Biblijos vertimas jau yra egzegetinis darbas) ir atsisakydami vadovautis jais savo tyrinėjimuose, neatsižvelgia į tai, jog – kad ir pagirtinai rūpindamiesi savo ištikimybe visam Dievo žodžiui – jie pasuka keliais, vedančiais tolyn nuo tikslios biblinių tekstų prasmės ir nuo Įsikūnijimo padarinių visiško priėmimo. Amžinasis Žodis įsikūnijo tam tikroje istorijos epochoje, aiškiai apibrėžtoje socialinėje ir kultūrinėje aplinkoje. Kiekvienas, trokštantis jį suprasti, turi nuolankiai jo ieškoti ten, kur jis pasidarė girdimas, neatsisakydamas būtinos žmogiškojo išmanymo pagalbos. Kreipdamasis į vyrus ir moteris nuo Senojo Testamento epochos pradžios, Dievas naudojosi visomis žmogiškosios kalbos galimybėmis, tačiau, kita vertus, turėjo padaryti savo žodį

priklausomą nuo visokiausių tos kalbos sąlygotybių. Tikra pagarba įkvėptajam Raštui reikalauja visomis išgalėmis stengtis suvokti jo prasmę. Nė vienam krikščioniui neįmanoma pačiam atlikti visokiausio pobūdžio tyrimų, leidžiančių geriau suprasti biblinius tekstus. Ši užduotis patikėta egzegetams, šioje srityje atsakingiems už visų gėrį.

Antra išvada būtų ta, kad pati biblinių tekstų prigimtis reikalauja, jog aiškintojai ir toliau taikytų *istorinį-kritinį* metodą, bent jo pagrindines operacijas. Biblija išties yra ne belaikių tiesų tiesioginis apreiškimas, bet Dievo įsikišimų, per kuriuos Dievas apsidėšia žmogiškojoje istorijoje, rašytinis liudijimas. Kitaip negu kitų religijų sakralinės doktrinos, Biblijos naujiena tvirtai įsišaknijusi istorijoje. Todėl biblinių raštų neįmanoma teisingai suprasti negvildenant jų atsiradimą sąlygojusią istorinių aplinkybių. "Diachroniniai" tyrimai visada būtini egzegezei. Kad ir kokios naudingos, "synchroninės" prieitys negali jų pakeisti. Norėdamos būti vaisingos, jos pirma turi pripažinti pirmųjų išvadas, bent pagrindiniais bruožais.

Tačiau, patenkinusios šią sąlygą, synchroninės prieitys (retorinė, naratyvinė, semiotinė ir kitos) pajėgios iš dalies atnaujinti egzegezę ir duoti daug naudos. Istorinis-kritinis metodas negali pretenduoti į monopolį. Jis turi suvokti savo *ribas*, taip pat jam gresiančius pavojus. Naujausia filosofinių hermeneutikų raida ir, kita vertus, pastabos, mūsų pareikštos kalbant apie aiškinimą biblinėje Tradicijoje ir Bažnyčios Tradicijoje, iškelia aikštėn daug aiškinimo problemos aspektų, kuriuos istorinis-kritinis metodas buvo linkęs ignoruoti. Rūpindamasis tekstų prasme jų pradinėje istorinėje aplinkoje, šis metodas kartais pasirodydavo nepakankamai dėmesingas dinaminiam reikšmės aspektui ir prasmės plėtojimosi galimybėms. Neperžengdamas redagavimo tyrinėjimo ribų ir panirdamas vien į tekstų šaltinių bei sluoksnių problemas, jis iki galo neatlieka egzegetinės užduoties.

Ištikimybė didžiajai Tradicijai, kurią liudija pati Biblija, turėtų skatinti katalikiškąją egzegezę kiek įmanoma vengti tokio profesinio šališkumo ir išlaikyti savo kaip *teologinės disciplinos*, kurios pagrindinis tikslas yra gilinti tikėjimą, tapatybę. Tai nereiškia nei menkesnio įsitraukimo į griežtesnius mokslinius tyrimus, nei metodų iškraipymo turint apologetinius tikslus. Kiekvienai tyrimų sričiai (teksto kritikai, lingvistiniams tyrimams, literatūros analizei ir t. t.) būdingos savos taisyklės, kurių reikia laikytis visiškai autonomiškai. Tačiau nė viena šių specializacijų nėra savitikslių. Organizuojant egzegetinio darbo visumą, niekada nevalia išleisti iš akių pagrindinio tikslo ir vengti energijos švaistymo. Katalikiškoji egzegezė neturi teisės panašėti į vandens tėkmę, pradingstančią hiperkritinės analizės smėlyje. Bažnyčioje ir pasaulyje ji turi atlikti gyvybiškai svarbią funkciją – prisidėti prie autentiškesnio įkvėptųjų Raštų turinio perteikimo.

Būtent šia linkme ir krypsta jos pastangos, lydimos kitų teologinių disciplinų atnaujinimo ir Dievo žodžio aktualizacijos bei įkultūrinimo darbo. Reikia tikėtis, jog šis dokumentas, kuriame nagrinėjama dabartinė problematika ir pateikiami keli apmąstymai šia tema, padės visiems aiškiau suvokti katalikų egzegetų vaidmenį.

Roma, 1993 m. balandžio 15 d.

IŠNAŠOS

(1) Egzegetiniu "metodu" laikome tekstams aiškinti taikomų mokslinių procedūrų visumą. Sąvoką "požiūris" vartojame kalbėdami apie tam tikru aspektu orientuotą tyrimą.

(2) Dėl šios pastraipos teksto buvo balsuota. Iš 19 balsų 11 buvo už, 4 – prieš, 4 – susilaikę. Balsavusieji prieš reikalavo balsavimo rezultatus paskelbti drauge su tekstu. Komisija jautė pareigą tai padaryti.

© KATALIKŲ INTERNETO TARNYBA, 1999

Tekstą internetui parengė *Katalikų interneto tarnyba*.

Už galimybę šį tekstą išversti ir pateikti internete dėkojame *Vokietijos katalikų akcijai RENOVABIS*.
